

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ, ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΦΥΛΛΟ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΒΙΑΙΟΥ
ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑ**

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ
ΜΕΛΗ: ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Γ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ ΙΩΑΝ. ΤΣΙΓΚΑΝΟΥ**

**ΧΑΤΖΗΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΛΕΝΗ-ΖΩΗ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2003**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	σελ. 4
Εισαγωγικό κεφάλαιο.....	σελ. 6
Μέρος 1 ^ο	
Εισαγωγικό κεφάλαιο. Κεφάλαιο 1 ^ο	
1,1 Η έννοια του εγκλήματος.....	σελ. 12
1,2 Ορισμός εγκλήματος-εγκληματία.....	σελ. 15
Κεφάλαιο 2 ^ο	
2,1 Κοινωνικές αναπαραστάσεις.....	σελ. 18
2,2 Κοινωνικές αναπαραστάσεις του εγκλήματος.....	σελ. 20
Κεφάλαιο 3 ^ο	
3,1 Η έννοια της επικινδυνότητας.....	σελ. 24
3,2 Σύνδεση της επικινδυνότητας με τον εγκληματία.....	σελ. 29
Κεφάλαιο 4 ^ο	
4,1 Κοινωνική ταυτότητα. Διάκριση της κοινωνικής ταυτότητας στην Κοινωνιολογία και στην Ψυχολογία.....	σελ. 33
4,2 Κοινωνική ταυτότητα και η σύνδεσή της με το έγκλημα.....	σελ. 38
Μέρος 2 ^ο	
Εισαγωγικό κεφάλαιο. Κεφάλαιο 1 ^ο	
1,1 Το έγκλημα βίας.....	σελ. 42
Κεφάλαιο 2 ^ο	
2,1 Θεωρητικές προσεγγίσεις της βίαιης συμπεριφοράς.....	σελ. 45
2,2 Ορισμοί εγκλημάτων βίας	
2,2α Εγκλήματα κατά της ζωής. Ανθρωποκτονία με πρόθεση..	σελ. 58
2,2β Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας	

ζωής. Βιασμός.....σελ.63	σελ.63
2,2γ Σωματικές βλάβες. Βαριά σωματική βλάβη.....σελ. 68	σελ. 68
Μέρος 3 ^ο	
Εισαγωγικό κεφάλαιο. Κεφάλαιο 1 ^ο	
1,1 Η εμπειρική έρευνα. Σκοπός.....σελ. 70	σελ. 70
Κεφάλαιο 2 ^ο	
2,1 Το κοινωνικό προφίλ του βίαιου εγκληματία στην Ελλάδα κατά την χρονική περίοδο 1999-2003.....σελ. 74	σελ. 74
2,2 Τα αποτελέσματα της έρευνας	
2,2α Φύλο και εθνότητα.....σελ. 77	σελ. 77
2,2β Θρησκεία.....σελ. 86	σελ. 86
2,2γ Ηλικία.....σελ. 89	σελ. 89
2,2δ Επαγγελματική θέση.....σελ. 92	σελ. 92
2,3 Το κοινωνικό προφίλ του βίαιου εγκληματία στην Ελλάδα κατά την χρονική περίοδο 1999-2003. Συμπεράσματα έρευνας.....σελ. 98	σελ. 98
Επίλογος.....σελ. 101	σελ. 101
Βιβλιογραφία.....σελ. 104	σελ. 104

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1,1.....	σελ. 56
Σύνολο εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας κατά τα έτη 1985-1995	
Πίνακας 1,2.....	σελ. 57
Σύνολο εγκλημάτων κατά προσώπων κατά τα έτη 1985-1995	
Πίνακας 2,1.....	σελ. 77
Η παράμετρος του φύλου στα ποσοστά εγκληματικότητας κατά τα έτη 1985-1995	
Πίνακας 3,1.....	σελ. 79
Οι παράμετροι του φύλου και της εθνότητας στο έγκλημα της ανθρωποκτονίας	
Πίνακας 3,2.....	σελ. 79
Οι παράμετροι του φύλου και της εθνότητας στο έγκλημα του βιασμού	
Πίνακας 3,3.....	σελ. 79
Οι παράμετροι του φύλου και της εθνότητας στο έγκλημα των σοβαρών σωματικών βλαβών	
Πίνακας 3,4.....	σελ. 79
Οι παράμετροι του φύλου και της εθνότητας στην εγκληματικότητα βίας	
Πίνακας 4,1.....	σελ. 86
Η παράμετρος της θρησκείας στην εγκληματικότητα βίας	
Πίνακας 5,1.....	σελ. 89
Η παράμετρος της ηλικίας στο έγκλημα της ανθρωποκτονίας	
Πίνακας 5,2.....	σελ. 89
Η παράμετρος της ηλικίας στο έγκλημα του βιασμού	
Πίνακας 5,3.....	σελ. 90
Η παράμετρος της ηλικίας στο έγκλημα των σοβαρών σωματικών βλαβών	
Πίνακας 5,4.....	σελ. 90
Η παράμετρος της ηλικίας στην εγκληματικότητα βίας	
Πίνακας 6,1.....	σελ. 96
Η παράμετρος του επαγγελματικής θέσης στην εγκληματικότητα βίας	

Το κοινωνικό προφίλ του βίαιου εγκληματία

Περίληψη

Η παρούσα εργασία αποσκοπεί να σκιαγραφήσει το κοινωνικό προφίλ του βίαιου εγκληματία στην Ελλάδα κατά τη χρονική περίοδο 1999-2003, καθώς και να δείξει ότι το έγκλημα βίας δεν συνδέεται σε απόλυτο βαθμό με τις χαμηλότερες κοινωνικο-οικονομικές τάξεις. Βίαιος εγκληματίας χαρακτηρίζεται από τη διεθνή κοινότητα το άτομο το οποίο έχει προβεί σε πράξεις βίας εναντίων προσώπων, συμπεριλαμβανομένων και των αποπειρών. Το τετράπτυχο *εκ προθέσεως ανθρωποκτονία, εκ προθέσεως σωματική βλάβη, βιασμός και ληστεία* δίνει το μέτρο της βίαιης εγκληματικότητας. Στην εργασία αυτή η ενασχόληση αφορά στα εγκλήματα βίας «κατά των προσώπων», δηλαδή στα εγκλήματα της ανθρωποκτονίας με πρόθεση, τον βιασμό και των σοβαρών σωματικών βλαβών.

Λέγοντας κοινωνικό προφίλ εννοούμε όλα εκείνα τα προσωπικά χαρακτηριστικά του ατόμου τα οποία είναι κοινωνικώς προσδιοριζόμενα. Τέτοια νοούνται το φύλο, η εθνότητα, η θρησκεία, η ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο, η οικονομική κατάσταση, η κοινωνική τάξη και η οικογενειακή κατάσταση. Η εργασία αυτή παρουσιάζει με ακρίβεια τον αριθμό των ατόμων όπως αυτά κατηγοριοποιούνται ανάλογα με το φύλο, την ηλικία, την εθνότητα και το επάγγελμά τους, αφού τα χαρακτηριστικά αυτά υπήρχαν στους φακέλους της ΓΑΔΑ οι οποίοι αποτέλεσαν και την πηγή των πληροφοριών μας.

Η διερεύνηση του κοινωνικού προφίλ του βίαιου εγκληματία έγινε στην Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Αθηνών (Γ.Α.Δ.Α) τον Ιούλιο του 2003. Συγκεκριμένα μέσα από τα στοιχεία *mondu operandi* μπορέσαμε να βρούμε πόσα άτομα έχουν διαπράξει τα εγκλήματα της ανθρωποκτονίας, του βιασμού και των σοβαρών σωματικών βλαβών κατά την πενταετία 1999-2003 (1/1999-7/2003) καθώς και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά που συνοδεύουν τα άτομα αυτά.

Ο κίνδυνος που διατρέχει μια τέτοια προσέγγιση η οποία επιχειρεί να καταγράψει και να κατηγοριοποιήσει τα κοινωνικά χαρακτηριστικά μιας ομάδας ατόμων (εδώ των βίαιων εγκληματιών) είναι μεγάλος. Η σκιαγράφηση του κοινωνικού προφίλ, ή αλλιώς η καταγραφή της κοινωνικής ταυτότητας (κατά την κοινωνιολογική προσέγγιση) των βίαιων εγκληματιών ενέχει τον κίνδυνο να οδηγήσει σε παρερμηνείες και διαστρεβλώσεις αφού τα κοινωνικά χαρακτηριστικά που, όπως θα δούμε, παρουσιάζουν οι βίαιοι εγκληματίες στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1999-2003 ενδέχεται να παρουσιάζουν και άλλα άτομα που όμως η εμπλοκή τους με το Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης είναι ανύπαρκτη. Επίσης το κοινωνικό προφίλ που θα σκιαγραφήσουμε δεν προκύπτει μέσα από ένα πρωτογενές υλικό των κοινωνικών χαρακτηριστικών των βίαιων εγκληματιών, αλλά μέσα από τα στοιχεία της ΓΑΔΑ (δευτερογενές υλικό), με συνέπεια την καταγραφή της κοινωνικής ταυτότητας των ατόμων αυτών που τα χαρακτηριστικά τους τους καθιστούν περισσότερο ευάλωτους στον επίσημο κοινωνικό έλεγχο, από ότι άλλους «βίαιους εγκληματίες».

Τα εμπειρικά στοιχεία συμφωνούν με την κοινωνική αναπαράσταση του βίαιου εγκληματία σε ότι αφορά το φύλο (άνδρας) και την ηλικία (νεαρός)

ενώ αντίθετα δεν συμφωνούν σε ότι αφορά την εθνική προέλευση (Έλληνας-αλλοδαπός), αφού η αντιστοιχία Ελλήνων –αλλοδαπών βίαιων εγκληματιών βρίσκεται σε ποσοστιαία αναλογία με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Τέλος η οικονομική κατάσταση, το μορφωτικό επίπεδο και η κοινωνική τάξη παρόλο που δεν υπήρχαν ως κατηγορίες στους φακέλους που διαθέτει η αστυνομία εντούτοις μπορέσαμε –μέσω του επαγγέλματος- να τις προσδιορίσουμε –όχι όμως σε κατηγορηματικό και απόλυτο βαθμό. Εξ' αυτού του δεδομένου (επάγγελμα) η πλειονότητα των βίαιων εγκληματιών φαίνεται να ανήκει στο χαμηλότερο κοινωνικο-οικονομικό στρώμα.

Λέξεις Κλειδιά:
Κοινωνικό προφίλ
Βίαιος εγκληματίας
Κοινωνική αναπαράσταση

Εισαγωγή

«Η βία είναι πανταχού παρούσα». Αυτά είναι τα λόγια του Γάλλου Jacques Léauté στο έργο του «Η ανθρώπινη βία», ένα έργο που κέντρισε το ενδιαφέρον μας και το οποίο στάθηκε αφορμή να θελήσουμε να ασχοληθούμε με αυτό που ονομάζουμε έγκλημα βίας.

Σύμφωνα με στοιχεία της στατιστικής της Δικαιοσύνης (Στατιστική της Δικαιοσύνης, έτος 1996), οι κλοπές με χρήση βίας, οι βανδαλικές λεηλασίες, οι βίαιοι καταναγκασμοί, οι εμπρησμοί, οι τραυματισμοί, οι βιασμοί, οι φόνοι φαίνεται ότι αυξάνονται κατά μέσο όρο τις δύο τελευταίες δεκαετίες (βλ. Πίνακα 1,1 και 1,2 , σελ. 53 και 54) . Η βίαια εγκληματικότητα αυξάνει και μαζί της, ως αναπόφευκτο επακόλουθο, αυξάνει ο αριθμός των θυμάτων και τελικά ο διαρκής φόβος που αισθάνεται ο απλός άνθρωπος ότι θα πέσει θύμα βίας.

Πράγματι, είναι διαπιστωμένο ότι ο φόβος του εγκλήματος –το συλλογικό άγχος των κατοίκων μιας περιοχής, μιας πόλης ή μιας χώρας το οποίο προέρχεται από το φόβο πιθανής θυματοποίησης των ίδιων ή κοντινών τους προσώπων από βίαιες εγκληματικές επιθέσεις¹- αποτελεί εκδήλωση μιας συνεχώς αυξανόμενης ανασφάλειας που νιώθει το κοινό απέναντι στο εγκληματικό φαινόμενο. Από τα αποτελέσματα μιας έρευνας που έγινε στις Η.Π.Α. το 1980 (Figgie Report) το 0,009% του πληθυσμού υπήρξε θύμα ανθρωποκτονίας, το 0,06% υπήρξε θύμα βιασμού και το 0,19% υπήρξε θύμα βίαιης κλοπής ενώ αντίστοιχα το 17% του πληθυσμού φοβόταν ότι θα πέσει θύμα ανθρωποκτονίας, το 55% θύμα βιασμού και το 23% θύμα βίαιης κλοπής.

¹ Βλ. Ζαραφωνίτου Χριστίνα, «Ο φόβος του εγκλήματος», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή

Ο φόβος του εγκλήματος ως μια από τις κυριότερες συνέπειες της βίαιης εγκληματικότητας, θεωρείται ότι καλλιεργείται μέσα από τη συχνή και ρεαλιστική παρουσίαση αντίστοιχων θεμάτων από τα Μ.Μ.Ε. και ιδιαίτερα από την τηλεόραση, με στόχο την άρρητη αποδοχή οποιασδήποτε μορφής κοινωνικού ελέγχου από την εκάστοτε εξουσία. Η επιλεκτική αυτή παρουσίαση θεμάτων εγκληματικότητας από τα Μ.Μ.Ε. έχει άμεσο αντίκτυπο στις αντιλήψεις του κοινού τόσο για την εικόνα της εγκληματικότητας όσο και για την εικόνα του εγκληματία.

Η εικόνα που υπάρχει για τον βίαιο εγκληματία ποικίλει ανάλογα με την εξεταζόμενη περιοχή και τη χρονική περίοδο. Για παράδειγμα στις Η.Π.Α και συγκεκριμένα στην Ν. Υόρκη την δεκαετία του 1970 η εικόνα του βίαιου εγκληματία στις αναπαραστάσεις του κοινού αφορούσε σε νέο, άντρα, μαύρο και με βεβαρημένο ποινικό μητρώο (βλ. Fishman 1978). Στη Γαλλία, την αντίστοιχη περίοδο, η εικόνα του βίαιου εγκληματία ανταποκρίνεται σε πλήρη ξενοφοβικά ένστικτα, αφού οι αλλοδαποί και κυρίως αυτοί που προέρχονται από την Βόρειο Αφρική -οι οποίοι ανήκουν στην εργατική τάξη- ταυτίζονται στις συνειδήσεις των Γάλλων με τους βίαιους εγκληματίες (βλ. Léauté). Παράλληλα με τα κοινωνικά αυτά χαρακτηριστικά, η εικόνα του βίαιου εγκληματία στις συνειδήσεις του κοινού -στην παγκόσμια κοινότητα- ενέχει και ψυχικής φύσεως χαρακτηριστικά όπως παραδείγματος χάριν αυτό του επικίνδυνου (βλ. «Σύνδεση της επικινδυνότητας με τον εγκληματία»).

Στην Ελλάδα ελάχιστες κοινωνιολογικές έρευνες έχουν γίνει πάνω στην λεγόμενη βίαιη συμπεριφορά, με αποτέλεσμα να μην διαθέτουμε ιδιαίτερα στοιχεία για την περιγραφή αλλά και την εξέλιξη των βίαιων εγκληματικών πράξεων. Επίσης τα χαρακτηριστικά των δραστών εγκλημάτων βίας, όπως είναι η ηλικία, το επάγγελμα, η κοινωνική τους προέλευση αλλά και το ποινικό

τους παρελθόν καθώς και ο τρόπος ενέργειας της πράξης τους, δεν έχουν συστηματικά καταγραφεί.

Η εργασία αυτή αποτελεί μια προσπάθεια να καταγραφούν και να κατηγοριοποιηθούν τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των δραστών εγκλημάτων βίας. Ως κοινωνικά χαρακτηριστικά εννοούμε το φύλο, την ηλικία, την εθνότητα, το θρήσκευμα, την οικογενειακή κατάσταση, το μορφωτικό επίπεδο και την κοινωνική τάξη. Δυστυχώς, όπως θα αναφέρουμε και στο τρίτο και τελευταίο μέρος της εργασίας μας -το οποίο αφορά στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνάς μας- τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής τάξης, του μορφωτικού επιπέδου, της οικονομικής κατάστασης αλλά και της οικογενειακής κατάστασης δεν αναγράφονται στους φακέλους της Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης Αθηνών, ενώ αντίθετα αναγράφονται τα χαρακτηριστικά του φύλου, της εθνότητας, της ηλικίας και του επαγγέλματος. Οι φάκελοι όμως αποτέλεσαν και την πηγή από όπου αντλήσαμε τις πληροφορίες (δευτερογενές υλικό) που αφορούν στους προσαγομένους στις διωκτικές αρχές και συνεπώς δεν μπορέσαμε να καταγράψουμε και να συμπεριλάβουμε στην ανάλυσή μας τις παραμέτρους αυτές.

Αν θέλουμε να ερευνηθεί σε βάθος το εγκληματικό φαινόμενο και συνεπώς η προτεινόμενη αντεγκληματική πολιτική να έχει μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα, οι διωκτικές αρχές θα πρέπει να έχουν στις τάξεις τους και κοινωνικούς επιστήμονες οι οποίοι θα λαμβάνουν και θα μελετούν εκείνα τα στοιχεία τα οποία ενώ για τις διωκτικές αρχές είναι ανούσια, είναι απαραίτητα για την πληρέστερη γνώση και αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου. Εξάλλου, κοινή άποψη είναι ότι η πρόληψη –και όχι η καταστολή- αποτελεί το βασικότερο μέτρο για την καλύτερη αντιμετώπιση πάσης φύσεως προβλήματος ακόμα και αυτού της εγκληματικής συμπεριφοράς.

Στο σημείο αυτό θα παρουσιάσουμε συνοπτικά τα κεφάλαια με τα οποία θα ασχοληθούμε στην παρούσα μελέτη. Η μελέτη αυτή θα αποτελείται από τρία μέρη, όπου τα δύο πρώτα μέρη στην ουσία θα αποτελούν το θεωρητικό μας πλαίσιο και το τρίτο θα αποτελεί τον πυρήνα της μελέτης.

Συγκεκριμένα στο πρώτο μέρος η ενασχόληση θα αφορά ορισμένες βασικές έννοιες της Εγκληματολογίας αλλά και της Κοινωνιολογίας και της Ψυχολογίας. Οι έννοιες του κοινωνικού φαινομένου του εγκλήματος θα μας απασχολήσει στο πρώτο κεφάλαιο και κρίνουμε αναγκαία την εισαγωγή του προκειμένου να ασχοληθούμε εκτενέστερα στο δεύτερο μέρος με το έγκλημα βίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με την έννοια των κοινωνικών αναπαραστάσεων με σκοπό να δούμε τις κυρίαρχες κοινωνικές αναπαραστάσεις του εγκληματία ανάλογα με το πολιτισμικό περιβάλλον και τις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν. Θα δούμε ότι ανάλογα με τις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν η κοινωνική αναπαράσταση του εγκληματία είναι τότε αυτή του «δημόσιου εχθρού», τότε αυτή του «καινοτόμου, και τότε αυτή ενώ σήμερα η κυρίαρχη κοινωνική αναπαράσταση είναι αυτή του «επικίνδυνου».

Λόγω της παραπάνω παραδοχής, δηλαδή της παραδοχής ότι η κοινωνική αναπαράσταση του εγκληματία είναι αυτή του επικίνδυνου, στο τρίτο κεφάλαιο η έννοια της επικινδυνότητας θα βρεθεί στο επίκεντρο της προσοχής μας. Θα δούμε ότι εγκληματίας είναι το άτομο εκείνο το οποίο είτε λόγω βιολογικών καταβολών δεν είναι σε θέση να περιορίζει τις ορμές του, είτε λόγω ψυχολογικών διαταραχών δεν είναι σε θέση να κατανοεί το άδικο των πράξεών του είτε λόγω του κακού κοινωνικού του περιβάλλοντος ενστερνίζεται ανήθικες στάσεις ζωής. Στις σημερινές αναπαραστάσεις του

κοινού, συνεπώς, ο εγκληματίας είναι ένα «επικίνδυνο» άτομο που γεννά αρνητικά φορτισμένα αισθήματα όπως αυτό της απειλής και της ανάγκης για προστασία.

Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο του πρώτου μέρους η ενασχόλησή μας θα αφορά την έννοια της κοινωνικής ταυτότητας αφού η κοινωνική ταυτότητα στην ουσία αποτελεί μια μετάφραση του κοινωνικού προφίλ που επιδιώκουμε να σκιαγραφήσουμε. Θα δούμε την έννοια αυτή όπως προσεγγίζεται από την επιστήμη της Κοινωνιολογίας και της Κοινωνικής Ψυχολογίας. Επίσης θα δούμε τα στοιχεία που καθορίζουν την κοινωνική ταυτότητα και που στην ουσία είναι τα χαρακτηριστικά που θα διερευνήσουμε και τέλος θα δούμε πως η κοινωνική ταυτότητα ενδέχεται να αλλάξει ή να ενδυναμώσει .

Στο δεύτερο μέρος θα ασχοληθούμε εκτενέστερα με το έγκλημα βίας. Στο πρώτο κεφάλαιο θα ορίσουμε το τι είναι βίαιη συμπεριφορά, θα δούμε ποια είναι συνήθως τα θύματά της και θα ασχοληθούμε με τα ΜΜΕ σαν το κύριο μέσο μέσα από το οποίο το κοινό έρχεται σε επαφή με την εγκληματικότητα βίας, ενώ στο δεύτερο κεφάλαιο θα μελετήσουμε τις θεωρητικές προσεγγίσεις της βίαιης συμπεριφοράς όπως αυτές περιχαράκωνονται στους κλάδους της βιολογίας, της ψυχολογίας και της κοινωνιολογίας. Τέλος θα αναφερθούμε στην κατάταξη των βίαιων εγκλημάτων από τον ΟΗΕ καθώς και στα εγκλήματα με τα οποία θα ασχοληθούμε στην εργασία αυτή.

Στο τρίτο και τελευταίο μέρος η ενασχόλησή μας πλέον θα αφορά στο κοινωνικό προφίλ του βίαιου εγκληματία στην Ελλάδα κατά τα έτη 1999-2003. Στο πρώτο κεφάλαιο θα αναφερθούμε στον σκοπό της εργασίας και στην μεθοδολογία της. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα

της έρευνας και θα γίνει ένας τελικός σχολιασμός των αποτελεσμάτων με βάση προγενέστερες έρευνες.

1,1 Η έννοια του εγκλήματος

Κοινή άποψη όλων όσων ασχολούνται με το «κοινωνικό φαινόμενο» του εγκλήματος, είναι ότι αυτό αποτελεί ενδεχομένως τον πιο ορατό δείκτη κοινωνικής παθολογίας. Ο Durkheim, υποστηρίζει την αναγκαιότητα του εγκληματικού φαινομένου, αναφέροντας ότι αυτό αποτελεί συστατικό μέρος κάθε υγιούς κοινωνίας, ενώ άλλοι υποστηρίζουν, μεταξύ αυτών και οι εκπρόσωποι της ιταλικής θετικής σχολής, ότι είναι ένα υποπροϊόν του πολιτισμού μας.

Το έγκλημα λοιπόν είναι ένα φαινόμενο που απασχολεί ολοένα και περισσότερο τους επιστήμονες -και όχι μόνο- δίνοντας ο καθένας μια διαφορετική ερμηνεία. Για τους νομικούς έγκλημα είναι κάθε ανθρώπινη πράξη καταλογιστέα στο δράστη και αξιόποινη κατά τον ποινικό νόμο. Συγκεκριμένα το άρθρο 14 του Ποινικού Κώδικα αναφέρει: «Έγκλημα είναι πράξη άδικη και καταλογιστή στο δράστη της, η οποία τιμωρείται από τον νόμο», ενώ στην επόμενη παράγραφο αναφέρει ότι: «Στις διατάξεις των ποινικών νόμων ο όρος πράξη περιλαμβάνει και τις παραλείψεις». Για τους ψυχιάτρους ή τους κλινικούς ψυχολόγους το έγκλημα συνδέεται με ορμές, παρορμήσεις, κίνητρα που δεν ελέγχονται και παίρνουν μια μορφή κοινωνικά βλαβερή. Για τους εγκληματολόγους έγκλημα είναι η συμπεριφορά που είναι τόσο δυσλειτουργική, ώστε να θεωρείται αναγκαία, από τη γνώμη της συντριπτικής πλειοψηφίας ενός αντιπροσωπευτικού πληθυσμιακού δείγματος, η καθιέρωση ή η εφαρμογή ποινικών κυρώσεων. Τέλος, για την κοινή γνώμη η έννοια του εγκλήματος μπορεί να ταυτιστεί με την έννοια της

ανηθικότητας ή της αμαρτίας, αλλά γενικά σχεδόν κάθε άτομο έχει τη δική του αντίληψη για το τι είναι έγκλημα.²

Το έγκλημα εμφανίζεται σε κάθε μορφή κοινωνίας. Κανένα εθνικό χαρακτηριστικό, πολιτικό σύστημα, κοινωνικο-οικονομικό σύστημα, νομικό σύστημα, καμιά τιμωρία ή μεταχείριση απάλλαξαν ποτέ μια χώρα από το έγκλημα.³ Το έγκλημα μπορεί να αλλάξει μορφή, μπορεί να αυξηθεί ή να μειωθεί σε κάποια συγκεκριμένη χρονική περίοδο και σε κάποια συγκεκριμένη κοινωνία. Μπορεί πράξεις που χαρακτηρίζονται εγκληματικές σε μια κοινωνία να μην συνιστούν έγκλημα σε άλλες (χαρακτηριστικό το παράδειγμα της αιμομιξίας) και επιπλέον, μπορεί πράξεις που ενώ χαρακτηρίζονταν εγκληματικές να παύουν να χαρακτηρίζονται έτσι (βλέπε απεγκληματοποίηση, παραδείγματος χάριν μοιχεία). Πάντα όμως θα υπάρχουν άνθρωποι που θα παραβιάζουν τους κανόνες που η κοινωνία έχει θεσπίσει, προκαλώντας έτσι την κοινωνική αντίδραση. Εξάλλου, δική μας άποψη είναι ότι δυστυχώς όσο περισσότερες συμπεριφορές εγκληματοποιούνται, τόσο περισσότερο θα αυξάνεται το έγκλημα.

Το έγκλημα, λοιπόν, υπάρχει σε κάθε κοινωνία. Το πρώτο έγκλημα, φαίνεται να είναι το «προπατορικό αμάρτημα», που διαπράχθηκε από τους πρωτόπλαστους, στη μια και μοναδική απαγόρευση-δέσμευση που είχαν. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι ενδεχομένως είναι στη φύση του ανθρώπου να έλκεται από το απαγορευμένο, να έλκεται από τον κίνδυνο της παράβασης του κανόνα. Το γεγονός ότι κάποιοι εγκληματούν ενώ κάποιοι άλλοι όχι, οδήγησε τους ειδικούς να διαπιστώσουν ότι η τέλεση του εγκλήματος, το «πέρασμα

² Βλ. Κ. Δ. Σπινέλη, *Εγκληματολογία, σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, Αθήνα-Κομοτηνή, Αντ. Σακκούλα, 1985

³ Βλ. Ιακ. Φαρσεδάκη, *Στοιχεία εγκληματολογίας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996

στην πράξη», έχει να κάνει με την προσωπικότητα του ατόμου (Θετικισμός). Σύμφωνα με την άποψη αυτή, δεν είναι όλοι οι άνθρωποι ηθικά ολοκληρωμένες προσωπικότητες, δεν έχουν κοινωνικοποιηθεί όλοι με τον ίδιο τρόπο και συνεπώς δεν διαχωρίζουν με τον ίδιο τρόπο τι είναι δίκαιο και τι άδικο. Το άτομο (παραβάτης του συστήματος αξιών) δεν είναι υπεύθυνο για τις πράξεις του, αντίθετα, το άτομο είναι θύμα της κακής βιολογικής του κατάστασης και του «βλαβερού» κοινωνικού περιβάλλοντος που έχουν σαν αποτέλεσμα να μην μπορεί να ενσωματώσει το σύστημα αξιών που επικρατεί και επομένως να το παραβαίνει (Θετικιστική Εγκληματολογία). Εξάλλου δεν έχουν όλοι και τα ίδια «μέσα» για να υλοποιήσουν τις ανάγκες, τους στόχους τους (όπως παραδείγματος χάριν, χαμηλή κοινωνική, οικονομική, κατάσταση), με αποτέλεσμα να παραβαίνουν τους θεσμοποιημένους, από την κοινωνία, κανόνες (βλέπε θεωρία της ανομίας R. Merton).

1,2 Ορισμός εγκλήματος- εγκληματία

Προσπαθήσαμε προηγουμένως να αναφέρουμε πολύ συνοπτικά κάποιες πρώτες και πολύ γενικές ιδέες για την έννοια του εγκλήματος. Αναφέραμε ότι υπάρχουν διάφορες ερμηνείες του εγκλήματος, ανάλογα με την οπτική γωνία από την οποία το εξετάζει κανείς. Λόγω αυτής της ποικιλίας των ερμηνειών, δεν είναι εύκολο να βρεθεί ένας ενιαίος ορισμός για το έγκλημα. Ακόμα και μεταξύ τους οι εγκληματολόγοι, πέρα δηλαδή από τις ερμηνείες που δίνουν για το έγκλημα οι νομικοί, οι ψυχίατροι και το κοινό, δεν έχουν καταφέρει να βρουν έναν ορισμό κοινά αποδεκτό. Ο Bongers, για παράδειγμα, ορίζει το έγκλημα ως «μια σοβαρή αντικοινωνική πράξη στην οποία η πολιτεία αντιδρά συνειδητά προκαλώντας πόνο». Ο Sutherland προτείνει με τη σειρά του να ορίζεται το έγκλημα με βάση την αφηρημένη έννοια της «κοινωνικής βλάβης» και της «νομικής κύρωσης». Ο Garofalo θεωρεί ότι έγκλημα διαπράττεται από εκείνον που παραβαίνει τα στοιχειώδη αισθήματα φιλαλληλίας –και συγκεκριμένα του οίκτου και της εντιμότητας- μιας συγκεκριμένης κοινωνίας, μιας ορισμένης εποχής, στοιχεία που είναι απαραίτητα για την κοινωνική συμβίωση. Ο Pinatel θεωρεί το έγκλημα ως μια πράξη που προκαλεί στην κοινωνική ομάδα ισχυρές συγκινησιακές αναταραχές, ικανές να καθορίσουν την κοινωνική αντίδραση. Τέλος ο Becker θεωρεί ότι το έγκλημα και γενικότερα η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά είναι η συμπεριφορά εκείνη που τα άτομα χαρακτηρίζουν έτσι. Συγκεκριμένα, όπως ο ίδιος αναφέρει, εστιάζοντας στους μηχανισμούς της κοινωνικής αντίδρασης, «παρέκκλιση δεν είναι ένα χαρακτηριστικό που βρίσκεται στην ίδια τη συμπεριφορά, αλλά στην αλληλεπίδραση ανάμεσα στο άτομο που διαπράττει

μια πράξη και σε εκείνους που αντιδρούν σε αυτή».⁴ Η δική μας άποψη είναι, λαμβάνοντας ως αφορμή τα λόγια του Becker, ότι η εγκληματική συμπεριφορά είναι τελικά η συμπεριφορά εκείνη που κάποιοι θα χαρακτηρίσουν «άδικη» και «καταλογιστή», γιατί είναι αυτοί που, ενδεχομένως σύμφωνα με τα συμφέροντά τους, θα ορίσουν το τι είναι άδικο και τι καταλογιστό.

Είδαμε λοιπόν ότι το έγκλημα είναι δύσκολο να ορισθεί, λόγω της πολυπλοκότητας του φαινομένου αυτού. Παρατηρούνται διαφοροποιήσεις, όπως αναφέραμε ήδη, ακόμα και ανάμεσα στους ίδιους τους εγκληματολόγους. Άλλοι θεωρούν ότι το κριτήριο που διαφοροποιεί μια πράξη εγκληματική από μια μη-εγκληματική πράξη είναι αυτό της αντικοινωνικότητας, άλλοι της κοινωνικής βλάβης, άλλοι της ανομίας, άλλοι της προσβολής υλικών αγαθών που ικανοποιούν βιοτικές ανάγκες, άλλοι της παράβασης βασικών κανόνων συμπεριφοράς και άλλοι της παραβίασης των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η διαφοροποίηση αυτή που παρατηρείται είναι αποτέλεσμα των απόψεων του λαού σε κάθε εποχή, αλλά και των ποικίλων νομοθετικών κριτηρίων που λαμβάνονται υπόψη και χρησιμοποιούνται σε κάθε εποχή.

Όμως υπάρχουν και ορισμένα σταθερά χαρακτηριστικά του εγκλήματος, όπως αυτό της *έλλειψης κοινωνικής ανοχής για την πράξη*, της *κοινωνικής διαταραχής που δημιουργείται* και της *κοινωνικής αντίδρασης που ενεργοποιείται*. Κατά τη γνώμη μας, λοιπόν, τα τρία παραπάνω στοιχεία σε συνδυασμό με τις κοινωνικο-πολιτικές αντιλήψεις μιας συγκεκριμένης κοινωνίας, θα πρέπει να αποτελούν οδηγό στην οποιαδήποτε προσπάθεια απόδοσης ορισμού στην πολυδιάστατη έννοια του εγκλήματος.

⁴ Βλ. Ανθοζωή Χάιδου, Το σωφρονιστικό σύστημα, ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη

Η έλλειψη απόδοσης ενός ενιαίου ορισμού στο κοινωνικό φαινόμενο του εγκλήματος έχει σαν επακόλουθο τον ανέφικτο εντοπισμό ενός «εγκληματικού τύπου ανθρώπου», ο οποίος κάτω από ορισμένες συνθήκες έχει πιο πολλές πιθανότητες να εγκληματήσει. Υπάρχει μια πληθώρα θεωρητικών τοποθετήσεων αλλά και εμπειρικών δεδομένων που όμως δυστυχώς αντιπροσωπεύουν τη γνώση που έχουμε για τον εγκληματία που συλλαμβάνεται από τις διωκτικές αρχές. Ο τεράστιος όμως «σκοτεινός αριθμός εγκληματικότητας» μας προβληματίζει για την *αντιπροσωπευτικότητα* των γνώσεων που έχουμε για τον εγκληματία.

Η γνώση μας για τον εγκληματία, είτε αυτή αφορά τα κοινωνικά είτε τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά του, δυστυχώς ταυτίζεται με τη γνώση που έχουμε για τον επίσημα χαρακτηρισμένο εγκληματία. Παλιότερες έρευνες έδειξαν ότι η στερεοτυπική εικόνα που έχουμε για τον εγκληματία συμβαδίζει με αυτήν του *άνεργου, νεαρού και φτωχού άνδρα*. Τελικά η κοινωνική αναπαράσταση που έχουμε για τον εγκληματία ανταποκρίνεται πλήρως στην πραγματικότητα ή είναι πλασματική; Στην επόμενη ενότητα θα εξετάσουμε το ζήτημα των κοινωνικών αναπαραστάσεων, όπως αυτό παρουσιάζεται στην Κοινωνική Ψυχολογία.

2,1 Κοινωνικές αναπαραστάσεις

Λες οι ανθρώπινες σχέσεις, είτε αναφέρονται στο διατομικό επίπεδο, είτε αφορούν τις σχέσεις μεταξύ δύο ή περισσότερων κοινωνικών ομάδων έχουν σαν βασική προϋπόθεση την ύπαρξη κοινωνικών αναπαραστάσεων. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις στην Κοινωνική Ψυχολογία μελετώνται τα τελευταία σαράντα χρόνια, παρόλο που ο γάλλος κοινωνιολόγος Durkheim είχε ασχοληθεί με την έννοια των συλλογικών αναπαραστάσεων, ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις είναι παράγωγα της ανθρώπινης επικοινωνίας` είναι πραγματικότητες που τις δημιουργούν, τις ασπάζονται και τις αναπαράγουν πολλά άτομα κατά τη διάρκεια της συλλογικής τους ζωής. Ένας ορισμός που παρατίθεται στη σύγχρονη κοινωνιοψυχολογική βιβλιογραφία αναφέρει ότι οι κοινωνικές αναπαραστάσεις είναι «δυναμικές, ευμετάβλητες και κυκλικές μορφές σκέψης οι οποίες μεταλλάσσονται σχετικά εύκολα και συνδέουν τον αφηρημένο χαρακτήρα των γνώσεων και των πεποιθήσεων μας με τη συγκεκριμένη υφή των διατομικών σχέσεων και πρακτικών». Στη καθημερινή πρακτική οι κοινωνικές αναπαραστάσεις νοούνται ως οι προκατασκευασμένες ιδέες, προσδοκίες, εκτιμήσεις οι οποίες μπορούν να αναχθούν στη γνώση που έχουμε για μια συγκεκριμένη ομάδα ή κοινωνική κατηγορία.

Μελετώντας πιο συγκεκριμένα την έννοια των κοινωνικών αναπαραστάσεων, βλέπουμε ότι ο γάλλος κοινωνικός ψυχολόγος Moscovici διέκρινε δύο διαδικασίες που χαρακτηρίζουν τη λειτουργία τους` την αντικειμενοποίηση και την επικέντρωση. Η πρώτη συγκεκριμενοποιεί το αφηρημένο, μετατρέποντας κάθε έννοια σε εικόνα-στην ουσία η

αντικειμενοποίηση είναι μια μορφή φυσικοποίησης- , ενώ η δεύτερη μας επιτρέπει να ενσωματώσουμε στη γνωστική μας δομή κάτι που μας είναι άγνωστο και μας τρομάζει. Η επικέντρωση δείχνει τον τρόπο με τον οποίο τα αναπαραστώμενα στοιχεία ερμηνεύουν την πραγματικότητα, καθορίζουν τις συμπεριφορές και συνεπώς τις κοινωνικές σχέσεις.

Εύκολα οι κοινωνικές αναπαραστάσεις μπορούν να συνδεθούν και πολλές φορές δυστυχώς να ταυτιστούν, με τα *στερεότυπα*. Στερεότυπα, σύμφωνα με τον ορισμό των Stroebe και Insko (1989), νοούνται ως το σύνολο των πεποιθήσεων που έχουμε σχετικά με τα χαρακτηριστικά μιας ομάδας ατόμων. Αναγνωρίζεται δε ότι οι στερεοτυπικές αντιλήψεις, οι οποίες μπορούν να έχουν θετικό ή αρνητικό περιεχόμενο, (παραδείγματος χάριν ο αγγλικός λαός συνδέεται με τα στερεότυπα του «ευγενικού», αλλά και του «σχολαστικού») έχουν έναν «πυρήνα αλήθειας» (McCauley, Stitt 1988) ο οποίος ανήκει στο πραγματικό επίπεδο, αποτελεί μια αντιστοιχία μεταξύ στερεοτύπων και γενικής αλήθειας και επομένως δεν μπορεί να αμφισβητηθεί.

Εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι το έγκλημα ως κοινωνικό φαινόμενο -και ο εγκληματίας ως ο δράστης εγκληματικών πράξεων- εμπίπτει σε ορισμένες κατηγορίες, συνιστά και διαμορφώνει γνώση, εκτίμηση, κρίση ` με άλλα λόγια συνδέεται με διάφορες κοινωνικές αναπαραστάσεις. Στην επόμενη ενότητα θα επικεντρωθούμε στις λεγόμενες «κοινωνικές αναπαραστάσεις του εγκλήματος».

2,2 Κοινωνικές αναπαράστάσεις του εγκλήματος

Το έγκλημα με τις διάφορες μορφές που αυτό εκδηλώνεται και με τους ρυθμούς που εξελίσσεται, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα κοινωνικά προβλήματα τα οποία καλείται να αντιμετωπίσει η σύγχρονη κοινωνία. Η κυρίαρχη αναπαράσταση του εγκλήματος και του εγκληματία ταυτίζεται στην ουσία με την εικόνα που παρουσιάζουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης για το έγκλημα και τον εγκληματία αντίστοιχα. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στην προσπάθεια κατασκευής σπάνιων, εντυπωσιακών και θεαματικών ειδήσεων δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στα συμβάντα που γίνονται αντιληπτά ως «παραβίαση» των κοινωνικών κανόνων είτε σε επίπεδο δικαϊκό, είτε σε επίπεδο ηθικοπολιτικό.⁵

Στο πλαίσιο αυτό, μεγάλο μέρος της καθημερινής ειδησεογραφίας καλύπτεται από πράξεις βίας. Το έγκλημα είδαμε ότι συχνά συνδέεται στη σκέψη του κοινού με έννοιες όπως αυτές της ανηθικότητας και της αμαρτίας, ενώ συχνά αποδίδεται σε ψυχολογικές διαταραχές ή σε βιολογικές καταβολές του εγκληματία (βλ. «Ορισμός εγκλήματος- εγκληματία»). Η κοινωνία στο σύνολό της, είναι λογικό να αναπαράγει αντιλήψεις περί βιολογικών και ψυχολογικών διαταραχών προκειμένου να αποποιηθεί την ευθύνη για την εμφάνιση και δυστυχώς, πολλές φορές την έξαρση του εγκληματικού φαινομένου. Ο καθηγητής της Κοινωνικής Ψυχολογίας Στ. Παπαστάμου εύστοχα επισημαίνει («Ψυχολογιοποίηση. Επιπτώσεις των ψυχολογικών ερμηνειών στο φαινόμενο της κοινωνικής επιρροής», Εκδόσεις Οδυσσέας, 1989) ότι η απόδοση της εγκληματικής συμπεριφοράς στην ψυχολογία και

στην βιολογία μειώνει την κοινωνική ευθύνη και ταυτόχρονα μας επιτρέπει να την αποβάλλουμε έχοντας «ήσυχη τη συνείδησή μας».

Βλέπουμε ότι οι αναπαραστάσεις του εγκλήματος –όπως και της τιμωρίας- στο δημόσιο λόγο αποτελούν προβολή βαθύτερων κοινωνικών και πολιτισμικών ανησυχιών (Κ.Εrikson). Με τον όρο αναπαράσταση του εγκληματία νοείται η *περιγραφική απεικόνιση του εγκληματία στην κοινή γνώμη όπως επίσης και στον εγκληματολογικό λόγο* (η Εγκληματολογία είναι η κατεξοχήν επιστήμη που ασχολείται με το κοινωνικό φαινόμενο του εγκλήματος και τον εγκληματία ως δράστη των παραπάνω πράξεων). Η περιγραφική αυτή απεικόνιση παρουσιάζει τον εγκληματία ως άτομο με συγκεκριμένα ηθικά, κοινωνικά και σωματικά χαρακτηριστικά ανάλογα με τη θέση του σε συγκεκριμένη κοινωνία και χρονική στιγμή.

Πράγματι κάθε συγκεκριμένο πολιτισμικό περιβάλλον παράγει μια ορισμένη γνώση για τον εγκληματία η οποία διαχέεται από τον επιστημονικό λόγο ως και τις αφηγήσεις των τηλεοπτικών μέσων. Σε μια κοινωνία όπου λείπει η αρμονία και η τάξη ο κοινωνικός ιστός χάνει την συνοχή του και πρέπει να επιδιορθωθεί. Το κοινό, τηρεί μία στάση απόστασης και αντιπάθειας απέναντι στον εγκληματία αφού σε αυτόν αποδίδεται η έλλειψη αρμονίας, το κακό, η κοινωνική «κρίση». Εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι η εικόνα του εγκληματία είναι αυτή του «δημόσιου εχθρού» και η αναπαράστασή του είναι αυτή του «ανθρωπόμορφου τέρατος».

Αντίθετα σε μια κοινωνία όπου κρίνεται αναγκαία η μεταβολή της υπάρχουσας κοινωνικής τάξης πραγμάτων ο εγκληματίας θεωρείται ως ένα «θύμα» της κοινωνίας, ο οποίος κάτω από ορισμένες καταστάσεις μπορεί να

⁵ Βλ. Αφρ. Κουκουτσάκη «Εικόνες εγκλήματος», Εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 2000. Άρθρο της Χρ. Κωνσταντινίδου «Κοινωνικές αναπαραστάσεις του εγκλήματος. Η εγκληματικότητα των Αλβανών

φέρει την «αλλαγή». Οι λόγοι που αναφέρονται στον εγκληματία είναι λόγοι συμπάθειας, εγγύτητας, αφού ο εγκληματίας μάχεται εναντίων της δικτατορίας των κοινωνικών συνθηκών. Η αναπαράστασή του είναι αυτή του «καινοτόμου», του «ήρωα». Ο εγκληματίας ενδεχομένως θα μπορέσει να κάνει εφικτή την κοινωνική μεταβολή, που κρίνεται τόσο αναγκαία μέσα στο υπάρχον ασφυκτικό καθεστώς.

Αναφερθήκαμε στις εκ διαμέτρου αντίθετες αναπαραστάσεις που συνοδεύουν τον εγκληματία, ανάλογα με τις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν. Είδαμε ότι ο εγκληματίας άλλοτε συνδέεται με την εικόνα του «ήρωα» και άλλοτε με την εικόνα του «τέρατος». Δική μας άποψη, λαμβάνοντας υπόψη τις υπάρχουσες συνθήκες, είναι ότι η κοινωνική αναπαράσταση του εγκληματία είναι αυτή του «επικίνδυνου». Εγκληματίας είναι το άτομο εκείνο το οποίο είτε λόγω βιολογικών καταβολών δεν είναι σε θέση να περιορίζει τις ορμές του, είτε λόγω ψυχολογικών διαταραχών δεν είναι σε θέση να κατανοεί το άδικο των πράξεών του είτε λόγω του κακού κοινωνικού του περιβάλλοντος ενστερνίζεται ανήθικες στάσεις ζωής.

Στις σημερινές αναπαραστάσεις του κοινού ο εγκληματίας –και κατά πολύ περισσότερο ο βίαιος εγκληματίας– είναι ιδιαιτέρως ένα «επικίνδυνο» άτομο που γεννά αρνητικά φορτισμένα αισθήματα, όπως αυτό της απειλής και της ανάγκης για προστασία. Οι καθημερινές πρακτικές που αφορούν στην πρόληψη του εγκλήματος είναι αποτελέσματα των παραπάνω αισθημάτων που γεννά ο «φόβος του εγκλήματος». Θα αναφερθούμε στην επόμενη ενότητα αναλυτικότερα για το θέμα της επικινδυνότητας, αφού η εικόνα μας για τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του δράστη εγκληματικών πράξεων, μπορεί

δυστυχώς να οδηγήσει σε αδικαιολόγητες παρερμηνείες και «μύθους περί επικινδυνότητας» των ατόμων που τα κοινωνικά τους χαρακτηριστικά ταυτίζονται με αυτά των, επίσημα χαρακτηρισμένων, εγκληματιών.

3,1 Η έννοια της επικινδυνότητας

«παιδική ασθένεια» της Εγκληματολογίας, όπως συνηθίζεται να ονομάζεται η επικινδυνότητα, φαίνεται ότι απασχολεί ιδιαίτερα τους ειδικούς αφού είναι συνυφασμένη με σοβαρά επιστημονικά και ιδεολογικά προβλήματα. Θεμελιώδη προβλήματα που συνοδεύουν την έννοια της επικινδυνότητας, θεωρούνται τόσο η αυθαιρεσία και η κατάλυση των ατομικών ελευθεριών, όσο και η άσκηση ενός στυγνού κοινωνικού ελέγχου όπου στοχεύει στη διατήρηση του status quo.

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, όπου κυριαρχούσε στο επιστημονικό στερέωμα η Θετικιστική Εγκληματολογία, η έννοια της επικινδυνότητας αναφερόταν σε μια συγκεκριμένη βιοψυχική κατάσταση του ατόμου όπου η βαρύτητα της πράξης, τα ελατήριά της καθώς και η προσωπικότητα του δράστη θεωρούνταν τα προσδιοριστικά της κριτήρια (Ferri). Η επικινδυνότητα τότε, αφορούσε στην εγκληματική ικανότητα του ατόμου σε αντίθεση με τα πρόσφατα χρόνια όπου η επικινδυνότητα αφορά στην πιθανότητα τέλεσης εγκλήματος στο μέλλον.

Όπως και στην περίπτωση της έννοιας του εγκλήματος, που αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, έτσι και σε αυτήν της επικινδυνότητας, υπάρχει μια δυσκολία που έγκειται στην καθιέρωση ενός ενιαίου ορισμού που θα είναι αποδεκτός στους κύκλους της παγκόσμιας κοινότητας. Βλέπουμε ότι η επικινδυνότητα άλλοτε αναφέρεται στο «ενδεχόμενο πρόκλησης μιας σημαντικής βλάβης σε άλλα πρόσωπα», άλλοτε επεκτείνεται στο «ενδεχόμενο καταστροφής ξένης περιουσίας» και άλλοτε στο ενδεχόμενο μιας σημαντικής «ψυχολογικής βλάβης». Άλλοτε προσλαμβάνει τη μορφή μιας απλής

δυνατότητας εγκληματικής εκτροπής, άλλοτε μιας «τάσης» και άλλοτε πάλι τη μορφή ενός μελλοντικού πάντα και αφηρημένου «κινδύνου».⁶

Αποτελεί βέβαια κοινή αποδοχή όλων ότι η έννοια της επικινδυνότητας στηρίζεται αναπόφευκτα στην δυνατότητα πρόβλεψης της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Η πρόβλεψη βρίσκεται πράγματι στο επίκεντρο της έννοιας της επικινδυνότητας, αφού η τελευταία αναφέρεται στον κίνδυνο μιας βλάβης ικανής να προκληθεί στο μέλλον. Η πίστη στην ικανότητα της επιστήμης να εντοπίσει κριτήρια ικανά να προβλέψουν μια μελλοντική, βίαιη ή επικίνδυνη συμπεριφορά τροφοδοτεί και ενδυναμώνει την ισχύ της επικινδυνότητας.

Δυστυχώς όμως μέχρι σήμερα δεν έχουν υπάρξει κάποια κριτήρια ικανά να προβλέψουν με μια σχετική ασφάλεια την επικίνδυνη συμπεριφορά, γεγονός που είναι άξιο προσοχής. Παρατηρείται μάλιστα, ένα δεσπόζουσας σημασίας ηθικό θέμα που συνίσταται στην στέρηση ή στον περιορισμό των ελευθεριών των ατόμων εκείνων που φέρουν την ετικέτα του «επικίνδυνου». Έχει, άραγε, κανείς το δικαίωμα να στερήσει την ελευθερία ή να επιμηκύνει την -προβλεπόμενη από το νόμο σύμφωνα με την βαρύτητα της πράξης- ποινή, στηριζόμενος στη βάση μιας πιθανολογούμενης επικινδυνότητας; Μιας επικινδυνότητας που, όπως αποδεικνύεται από σχετικές έρευνες που έχουν στο παρελθόν πραγματοποιηθεί, δεν μπορεί να προβλεφθεί παρά μόνο μία στις τρεις φορές;

Στο σημείο αυτό θεωρούμε απαραίτητο να αναφέρουμε, ότι από το πλήθος των κριτηρίων που έχουν θεωρηθεί ικανά να προβλέψουν την επικινδυνότητα, εκείνο που μοιάζει πιο ασφαλές είναι η προηγούμενη

⁶ Βλ. Φωτ. Τσαλίκoglou, «Μυθολογίες Βίας και Καταστολής», Εκδόσεις Παπαζήση, 1996

καταδίκη για οποιαδήποτε εγκληματική πράξη.⁷ Το κριτήριο αυτό, παρόλο που αναγνωρίζεται ως σημαντικό από τους ειδικούς στο να αποδώσουν το χαρακτηρισμό του «επικίνδυνου» στο άτομο-δράστη μιας εγκληματικής πράξης, είναι κατά την άποψή μας απαράδεκτο.

Δική μας άποψη είναι ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι απρόβλεπτη. Ο άνθρωπος σκέφτεται και ενεργεί ανάλογα με τα ερεθίσματα που δέχεται από το περιβάλλον του και την επεξεργασία τους που γίνεται από το νευρικό του σύστημα. Το αν κάποιος εκδηλώσει σε κάποια στιγμή μια παρεκκλίνουσα συμπεριφορά δεν σημαίνει ότι θα υποτροπιάσει. Η υποτροπή, εξάλλου, συνδέεται περισσότερο με τις στιγματιστικές επιδράσεις της απομόνωσης σε κάποιο κατάστημα κράτησης και με την ιδρυματοποίηση στην υποκουλτούρα του καταστήματος αυτού, παρά με τη θεώρηση ότι το άτομο από τη στιγμή που εκδήλωσε μια παραβατική συμπεριφορά θα την εκδηλώσει οπωσδήποτε και στο μέλλον.

Η παραπάνω κρίση θέτει υπό αμφισβήτηση μια από τις κυρίαρχες θεωρήσεις της επικινδυνότητας η οποία αναφέρει ότι επικίνδυνες συμπεριφορές που χαρακτηρίζουν ένα άτομο σε ορισμένες περιστάσεις θα τείνουν να επαναλαμβάνονται αδιάκριτα με τον ίδιο τρόπο και κάτω από οποιαδήποτε άλλη περίσταση. Εφόσον η συμπεριφορά είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης του ατόμου με το περιβάλλον του, οι περιστασιακοί παράγοντες είναι αυτοί που ενδέχεται να ξαναδημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για πρόκληση παραβατικής συμπεριφοράς και όχι η προσωπικότητα του ατόμου και το γεγονός ότι το άτομο έχει στο παρελθόν προβεί σε παραβατική συμπεριφορά.

⁷ Βλ. Φωτεινή Τσαλίκoglou, «Ο Μύθος του Επικίνδυνου Ψυχασθενή», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1987

Από την άλλη, ο νόμος φαίνεται ότι δίνει στην έννοια της επικινδυνότητας ιδιαίτερη σημασία με την έννοια ότι η τελευταία αποτελεί το ρητό ή υπολανθάνον κριτήριο για την κατανομή του ποινικά υπόλογου πληθυσμού στους διάφορους τομείς μεταχείρισης⁸. Το αποδεικνύει αυτό τόσο το γεγονός ότι η επικινδυνότητα αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την επιβολή μέτρων ασφαλείας και προσωρινής κράτησης, όσο και ότι η επικινδυνότητα μπορεί να αποτελέσει επιβαρυντική περίσταση, ικανή να μετατρέψει πλημμελήματα σε κακουργήματα

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η διαπίστωση της επικινδυνότητας μπορεί να έχει σημαντικότερες συνέπειες για την ελευθερία του ατόμου. Το γεγονός ότι η εκτίμηση, και μόνο, μιας έννοιας η οποία είναι τόσο αόριστα διατυπωμένη ασκεί επιρροή στο άτομο-δράστη μιας παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, πρέπει να μας προβληματίσει. Αποψη μας είναι ότι η επικινδυνότητα ασκεί μια ιδεολογική λειτουργία, η οποία στηρίζεται στην παρουσίαση της έννομης τάξης ως προστατευτικής δομής, η απουσία της οποίας θα σηματοδοτούσε την κυριαρχία της καταστροφής, της βίας. Συνέπεια αυτού είναι, ότι ο πολίτης αισθάνεται ασφάλεια όταν γνωρίζει ότι προφυλάσσεται από τα «επικίνδυνα άτομα» και συνεπώς δεν αντιδρά σε οποιαδήποτε μορφή κοινωνικού ελέγχου, άσχετα αν αυτό καταπατεί τα ατομικά του δικαιώματα (βλέπε τρομονόμος, κάμερες στους δρόμους κτλ.).

Η καθιέρωση της έννοιας της επικινδυνότητας στο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης (Σ.Α.Π.Δ.) αποσκοπεί τελικά στην ενίσχυση της ιδεολογικής λειτουργίας του ποινικού συστήματος. Η επίκληση της επικινδυνότητας συμβάλλει στη διαιώνιση ενός ιδεολογικού λόγου γύρω από

⁸ Βλ. Γιώργος Π. Νικολόπουλος, «Κράτος, Ποινική εξουσία και Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Μια εγκληματολογική προσέγγιση», Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2002

τον εγκληματία. Ο λόγος αυτός, όπως είναι αναμενόμενο, είναι φορτισμένος με έννοιες όπως αυτές της δυσπροσαρμοστικότητας και της παθολογίας.

Έτσι το κοινωνικό σύνολο, στο οποίο συμπεριλαμβάνεται τόσο η εκάστοτε εξουσία όσο και το σύνολο των πολιτών, είναι αμέτοχο στη δημιουργία του εγκλήματος. Η καθιέρωση της άσκησης κοινωνικού ελέγχου στους αποκλίνοντες νομιμοποιείται, αφού το έγκλημα είναι προϊόν ατομικής παθολογίας –συναινετικό πρότυπο- και συνεπώς τίποτα δεν μπορεί να διαταράξει το status quo.

Συμπερασματικά, η έννοια της επικινδυνότητας από την αρχική της εμφάνιση στο επιστημονικό στερέωμα μέχρι και σήμερα είναι συνυφασμένη με τεράστια επιστημολογικά προβλήματα. Η επικινδυνότητα, αν και αποτελεί μια έννοια με ασαφές περιεχόμενο, εντούτοις ενδυναμώνει και αναπαράγει στερεοτυπικές εικόνες για τον δράστη εγκληματικών πράξεων. Ο εγκληματίας αναγνωρίζεται ως ο *ενσαρκωτής του κακού*, ως *επικίνδυνος* για την δημόσια ασφάλεια (από την εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς και έπειτα, υποτροπή), ως *ιδιότυπη φύση*.

3,2 Σύνδεση της επικινδυνότητας με τον εγκληματία.

αναφέραμε σε προηγούμενη ενότητα ότι το έγκλημα παρουσιάζεται ως προϊόν ατομικής παθολογίας. Μια σύντομη επισκόπηση των, κατά καιρούς, διατυπωμένων απόψεων στο χώρο της Εγκληματολογίας κρίνεται απαραίτητη, καθώς η επιστήμη της Εγκληματολογίας δομείται πάνω στην υπόθεση *ιδιοτυπίας της φύσης του εγκληματία*.

Σύμφωνα με την Εγκληματολογία, ο εγκληματίας από τον μη παραβάτη του συστήματος αξιών έχει κάποιες διαφορές, οι οποίες εντοπίζονται τόσο στο βιολογικό υπόβαθρο και τον ιδιαίτερο ψυχισμό του όσο (αργότερα) και στην ιδιαιτερότητα του κοινωνικού του περιγύρου. Αυτή η τελευταία άποψη που κυριαρχεί τα τελευταία χρόνια στους χώρους του εγκληματολογικού κλάδου, αποτελεί και την πηγή του προβληματισμού της εργασίας αυτής.

Αφήνοντας για λίγο τον προβληματισμό αυτό γύρω από την ιδιαιτερότητα του κοινωνικού περιγύρου που συνθέτει σε κάποιο βαθμό το κοινωνικό προφίλ του εγκληματία, θα παρουσιάσουμε τα αίτια της εγκληματογένεσης που εντοπίζονται στο βιολογικό και ψυχολογικό υπόβαθρο του ατόμου.

Η αναζήτηση της εγκληματογένεσης στο βιολογικό υπόβαθρο του ατόμου συνιστά την ιστορική βάση της σύγχρονης Εγκληματολογίας. Ο ιταλός εγκληματολόγος Lombroso εξηγεί το έγκλημα ως αποτέλεσμα της ιδιότυπης φύσης του εγκληματία. Διάφορα χαρακτηριστικά βιολογικής κατωτερότητας εντοπίζονται στους εγκληματίες. Τα χαρακτηριστικά αυτά τα οποία συναντώνται στα πιθηκοειδή, είναι ικανά να προσδιορίσουν τον «εκ γενετής εγκληματία», το άτομο δηλαδή που θα προβεί –αν δεν το έχει κάνει ήδη- σε κάποια εγκληματική πράξη (ο εκ γενετής εγκληματίας αντιπροσωπεύει

περίπου για τον Lombroso τον δράστη των 35% περίπου διαπραττόμενων εγκλημάτων). Η πρόβλεψη αυτή στηρίζεται αποκλειστικά σε βιολογικά χαρακτηριστικά του δράστη, όπως παραδείγματος χάριν ασυμμετρία του κρανίου, μεγάλο ινιακό τμήμα, μέτωπο πολύ μικρό και προς τα πίσω, βλέμμα αγριωπό, ανώμαλη οδοντοφυΐα κ.ά.⁹ Η λομπροσιανή θεώρηση με την έννοια της επικινδυνότητας συνδέονται σε μεγάλο βαθμό, αφού και οι δυο ενέχουν την έννοια της προβλεψιμότητας.

Από την άλλη, η ψυχολογική θεώρηση ενισχύει την άποψη περί ιδιότυπης προσωπικότητας του εγκληματία, αναζητώντας τα αίτια του εγκλήματος σε ψυχολογικά βιώματα της πρώτης κυρίως παιδικής ηλικίας, που οδηγούν στη διαμόρφωση μιας ιδιότυπης φύσης ικανής, κάτω από ορισμένες συνθήκες, να εγκληματήσει. Στην θεώρηση αυτή βρίσκουμε ενταγμένες υποθέσεις περί συνδέσεως εγκλημάτων κατά της ζωής με την νόσο της σχιζοφρένειας κτλ.¹⁰

Η υπόθεση της ιδιότυπης φύσης του εγκληματία σήμερα δεν αφορά μόνο στις δυο προηγούμενες βιολογικές και ψυχολογικές θεωρήσεις αλλά και στις κοινωνιολογικές. Οι τελευταίες αναζητούν τα αίτια του εγκλήματος όχι στην ατομικότητα του δράστη, αλλά στην παθολογία των όρων του κοινωνικού περιβάλλοντος, όπως παραδείγματος χάριν ο ανομικός χαρακτήρας της σύγχρονης κοινωνίας, η ένταξη του ατόμου σε αντικοινωνική ομάδα κ.ά. Ο εγκληματίας από ιδιότυπη βιολογική ή ψυχολογική περίπτωση γίνεται *ιδιότυπη κοινωνική περίπτωση*.

Τελικά το άτομο είτε ως ιδιότυπη βιολογική περίπτωση, είτε ως ιδιότυπη ψυχολογική περίπτωση είτε, τελικά, ως ιδιότυπη κοινωνική

⁹ Βλ. Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, «Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας», Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1984

περίπτωση είναι υπεύθυνο για το έγκλημα. Ο έλεγχος της συμπεριφοράς του ατόμου, ο οποίος αποτελεί τελικά και έλεγχο του ατόμου, θεωρείται υψίστης σημασίας στην εκάστοτε προσπάθεια χάραξης μιας αντεγκληματικής πολιτικής, μιας εγκληματικής πολιτικής που στοχεύει στον έλεγχο των αντιδράσεων αυτών που μπορούν να οδηγήσουν σε μια «ανεπιθύμητη» αλλαγή για το status quo.

Αυτό που έχει σημασία για τους ενσαρκωτές του νόμου είναι η παροχή ασφάλειας, αλλά και η διατήρηση του υφισταμένου status quo. Η ασφάλεια μπορεί να επέλθει μέσα από τον έλεγχο και την απομόνωση των ατόμων εκείνων που «ρέπουν» στο έγκλημα, που πιθανολογείται ότι θα προβούν σε κάποια εγκληματική πράξη στο μέλλον. Άτομα που διέπραξαν κάποια εγκληματική πράξη στο παρελθόν θεωρούνται ύποπτοι για τη διάπραξη νέων εγκλημάτων. Κατά τη γνώμη των ενσαρκωτών του νόμου τα άτομα αυτά καταπατώντας ήδη μια φορά το κυρίαρχο σύστημα αξιών, μπορούν να το ξανακάνουν ευκολότερα από ότι άτομα τα οποία ως τώρα φαίνεται να το έχουν αποδεχτεί και ενσωματώσει στο δικό τους σύστημα αξιών.

Σε όλη αυτή τη ρητορεία περί επικινδυνότητας των ατόμων που έχουν προβεί στην τέλεση μιας πράξης η οποία καταδικάζεται από το υπάρχον δικαϊκό σύστημα, σημαντικό ρόλο φαίνεται να παίζει η έννοια της κοινωνικής ταυτότητας. Η κοινωνική ταυτότητα είτε ως το σύνολο των αξιών που λαμβάνει το άτομο κατά τη διάρκεια της κοινωνικοποίησης, είτε ως το σύνολο των κοινωνικά προσδιορισμένων χαρακτηριστικών του ατόμου μπορεί να οδηγήσει σε σοβαρές παρερμηνείες με την έννοια ότι προκαθορίζει συμπεριφορές (βλ. «Κοινωνικές αναπαραστάσεις του εγκλήματος και του

¹⁰ Βλ. Φωτεινή Τσαλίκoglou, «Σχιζοφρένεια και φόνος», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1989

εγκληματία»). Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναφερθούμε στην έννοια της κοινωνικής ταυτότητας όπως αυτή παρουσιάζεται στην κοινωνιολογία και στην ψυχολογία, καθώς και την όποια σύνδεση μπορεί να έχει με το έγκλημα.

4,1 Κοινωνική ταυτότητα. Διάκριση της κοινωνικής ταυτότητας στην Κοινωνιολογία και στην Ψυχολογία.

Είναι βέβαιο ότι κάθε ανθρώπινο πλάσμα που γεννιέται στον κόσμο δεν έχει καμία κοσμοαντίληψη, ούτε γνωρίζει τους κανόνες και τους νόμους που κάθε οργανωμένο σύνολο έχει θεσπίσει για να διασφαλίσει την αρμονία του. Είναι ανάγκη όμως να μάθει κάποιους βασικούς κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς και να τους αποδεκτεί προκειμένου να ενταχθεί στην ομάδα.

Αυτή ακριβώς την στιγμή αρχίζει να διδάσκει η κοινωνικοποιούσα μορφή τους δοσμένους κανόνες της ομάδας που πρόκειται να ενταχθεί το νέο μέλος. Οι κανόνες και οι αξίες που θα μάθει και θα ενσωματώσει το άτομο θα αποτελέσουν αναπόσπαστο μέρος της προσωπικότητάς του και συνεπώς *έκφραση της ταυτότητάς του*.

Η έννοια της κοινωνικής ταυτότητας έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα τόσο στο χώρο της Κοινωνιολογίας όσο και σε αυτόν της Ψυχολογίας. Συγκεκριμένα στην Κοινωνιολογία, η έννοια της κοινωνικής ταυτότητας συνιστά μια προέκταση των εννοιών, των κανόνων και των αξιών που προσδιορίζουν τις διάφορες προσδοκίες του ατομικού ρόλου. Αντίθετα, στην Ψυχολογία η έννοια της κοινωνικής ταυτότητας συνιστά την ενσωμάτωση της προσωπικής διάστασης του ατόμου με την κοινωνική.

Γνωρίζοντας την σπουδαιότητα και των δυο προσεγγίσεων θα αναφερθούμε συνοπτικά και στις δυο επιχειρώντας να γίνει πληρέστερη η παρουσίαση της έννοιας της κοινωνικής ταυτότητας. Ξεκινώντας από την επιστήμη της Κοινωνιολογίας θα αναφερθούμε στο πώς εκλαμβάνουν την

έννοια της κοινωνικής ταυτότητας οι οπαδοί της θεωρίας του λειτουργισμού, της κοινωνικής σύγκρουσης και της θεωρίας της αλληλεπίδρασης.

Οι λειτουργιστές, με κύριο εκπρόσωπο τον αμερικανό T. Parsons εκλαμβάνουν την έννοια της κοινωνικής ταυτότητας σαν την έκφραση των κοινωνικών κανόνων και αξιών που έχει ενστερνιστεί το άτομο. Κατά τον Parsons, οι κανόνες έχουν να κάνουν με τα κοινώς αποδεκτά πλαίσια εντός των οποίων τα υποκείμενα διαμορφώνουν τις αποφάσεις τους για την κοινωνική τους δράση, ενώ οι αξίες έχουν να κάνουν με τις πεπτοιθήσεις τους σχετικά με το πώς πρέπει να λειτουργεί η κοινωνία.¹¹

Συμπερασματικά, σύμφωνα με την άποψη των οπαδών του λειτουργισμού, οι κανόνες και οι αξίες, που υπάρχουν σε μια κοινωνία μια δεδομένη χρονική στιγμή, είναι τα «μέσα» που έχει το άτομο και τα οποία θα επιτρέψουν την ένταξή του στο κοινωνικό σύστημα. Η ένταξη του ατόμου σε μια κοινωνική τάξη, μέρος του κοινωνικού συστήματος, δεν αποτελεί μόνο μια απλή κατανόηση και αποδοχή των κοινωνικών κανόνων. Οι κανόνες και οι αξίες, όταν γίνουν γνωστοί από τα πρώτα χρόνια της ζωής του ατόμου, εσωτερικεύονται γίνονται δηλαδή αναπόσπαστο μέρος της προσωπικότητάς του και συνεπώς *έκφραση της ταυτότητάς του*.

Από την άλλη, οι οπαδοί της θεωρίας της αλληλεπίδρασης θεωρούν ότι η κοινωνική ταυτότητα αντανακλά τη γνώση της ιδιαίτερης κοινής λογικής που επικρατεί σε κάθε δεδομένη κοινωνία (Berger, Luckman). Η ταυτότητα είναι η αντανάκλαση σε κάθε ατομική συνείδηση των «τύπων ταυτότητας» που παράγει η κοινωνία. Αυτοί οι τύποι ταυτότητας συνιστούν την αντικειμενική

¹¹ Βλ. Ian Craib «Σύγχρονη Κοινωνική Θεωρία. Από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας» Επιμέλεια Παντ. Ε. Λέκκας, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998

πραγματικότητα που ισχύει για όλους και για τον καθένα ξεχωριστά- και αυτό ανεξάρτητα από τις προσωπικές εκτιμήσεις¹².

Οπαδός της θεωρίας της κοινωνικής σύγκρουσης είναι ο Touraine, ο οποίος βλέπει την κοινωνία όχι σαν μια έκφραση κοινών αξιών αλλά σαν ένα σύνολο πολιτισμικών και κοινωνικών συγκρούσεων. Συνεπώς η κοινωνική ταυτότητα για αυτόν είναι μια μορφή συνείδησης που αναπτύσσεται μέσα από τις συγκρούσεις.

Έχοντας αναφερθεί στην προσέγγιση της κοινωνικής ταυτότητας από το χώρο της Κοινωνιολογίας, όπως τουλάχιστον αυτή προσλαμβάνεται από τους οπαδούς του λειτουργισμού, της κοινωνικής σύγκρουσης και της αλληλεπίδρασης, θεωρούμε απαραίτητο να αναφερθούμε και στην κριτική που ασκείται στην προσέγγιση αυτή. Δυστυχώς η θεωρητική Κοινωνιολογία περιορίζεται στην ανάλυση των διαστάσεων της κοινωνικής δράσης και δεν ενδιαφέρεται για γνωστικούς και συναισθηματικούς μηχανισμούς που παρεμβαίνουν στην υιοθέτηση των κανόνων και των αξιών. Με πιο απλά λόγια, η θεωρητική Κοινωνιολογία ορίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που συνδέονται με έναν δεδομένο ρόλο (παραδείγματος χάριν η γυναίκα συνδέεται με αναμονές της καλής νοικοκυράς, της καλής συζύγου και της καλής μητέρας και τα τελευταία χρόνια της οικονομικά ανεξάρτητης κτλ) δεν μπορεί όμως να καθορίσει τον τρόπο με τον οποίο οι κανόνες και οι αξίες – υποχρεώσεις και δικαιώματα αλλιώς- έχουν καθιερωθεί (στο παράδειγμά μας γιατί η γυναίκα πρέπει να είναι καλή νοικοκυρά;).

Σήμερα επικρατεί η άποψη ότι η ψυχοκοινωνική ταυτότητα είναι συγχρόνως αιτία και αποτέλεσμα μιας γνωστικοσυναισθηματικής

¹² Βλ. Marisa Zavalloni/ Christiane Louis-Guérin, «Κοινωνική Ταυτότητα και Συνείδηση. Εισαγωγή στην Εγω-οικολογία». Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα 1996

διαμεσολάβησης. Η ψυχοκοινωνική ταυτότητα αποτελεί το προϊόν συσχέτισης μεταξύ της ατομικής και της κοινωνικής ιστορίας` συνιστά, δηλαδή, το σημείο συνάντησης ανάμεσα στο ατομικό και στο συλλογικό. Πράγματι, η ψυχοκοινωνική ταυτότητα είναι προϊόν της κοινωνικής ιστορίας αφού αποτελεί υποκειμενική συνείδηση της έννοιας του ανήκειν (της ένταξης κάπου) καθώς και προϊόν της ατομικής ιστορίας αφού πρόκειται για ατομικές ιδιοσυγκρασίες και ατομικές βιωματικά εμπειρίες.

Οι σχέσεις που εδραιώνονται ανάμεσα στο ατομικό και στο συλλογικό στην ουσία είναι οι αναπαραστάσεις του Εαυτού, του Άλλου και της Κοινωνίας κατά τον S. Freud. Η σχέση με το Άλλο (είτε πρόκειται για άτομο, είτε για ομάδα) σημαίνει πρωταρχικά την συνειδητοποίηση που έχει κάποιος για αυτή τη σχέση αναφορικά με τη συνείδηση του Εαυτού ως Εγώ εξατομικευμένου και ως κοινωνικής συνείδησης του ανήκειν. Τελικά *το περιεχόμενο των αναπαραστάσεων του Εαυτού, του Άλλου και της Κοινωνίας και ο τρόπος οργάνωσής τους συνιστούν την ψυχοκοινωνική ταυτότητα*. Θεωρώντας ότι περαιτέρω ανάλυση της έννοιας της κοινωνικής ταυτότητας θα ξέφευγε από το σκοπό της εργασίας αυτής, θα κλείσουμε την ενότητα αυτή αναφέροντας τον ορισμό που δίνει ο Tajfel για την κοινωνική ταυτότητα.

Στο χώρο της Κοινωνικής Ψυχολογίας, η οποία καταφέρνει να συνδυάσει το ατομικό με το κοινωνικό, η κοινωνική ταυτότητα ορίζεται ως «εκείνες οι πλευρές της αυτοεικόνας που προέρχονται από τις κοινωνικές κατηγορίες στις οποίες θεωρείται ότι ανήκουν τα άτομα»(Tajfel 1979). Προϋπόθεση είναι η αξιολόγηση –θετική ή αρνητική– της κοινωνικής κατηγορίας που ανήκει το άτομο, ενώ ο χαρακτήρας της είναι σχεσιακός με την έννοια ότι γίνεται σε σύγκριση με τις άλλες ομάδες.

Τελικά η κοινωνική ταυτότητα είναι η εικόνα του κάθε ατόμου. Η εικόνα αυτή προσδιορίζεται από διάφορους παράγοντες όπως παραδείγματος χάριν από την εθνότητα, τη θρησκεία, την κοινωνική τάξη, το μορφωτικό επίπεδο, η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση και φυσικά το φύλο. Καθένας μας ορίζεται κοινωνικά από αυτούς τους παράγοντες, όπως επίσης και οι παραβάτες του νόμου. Στην επόμενη ενότητα θα αναφερθούμε στην κοινωνική ταυτότητα και στην όποια σύνδεση έχει αυτή με το έγκλημα.

4,2 Κοινωνική ταυτότητα και η σύνδεσή της με το έγκλημα.

ναφέραμε στην προηγούμενη ενότητα ότι η κοινωνική ταυτότητα είναι η εικόνα του ατόμου. Η εικόνα αυτή είναι αποτέλεσμα ποικίλων παραγόντων όπως παραδείγματος χάριν της οικονομικής κατάστασης, της κοινωνικής θέσης, του φύλου κτλ. Η κοινωνική ταυτότητα δεν είναι κάτι το σταθερό με την έννοια ότι αυτή ενδέχεται να αλλάξει κατά τη διάρκεια της ζωής του ατόμου, ανάλογα με τους ρόλους που αναλαμβάνει το άτομο (κοινωνιολογική προσέγγιση) όπως επίσης να ενδυναμωθεί ή να αποδυναμωθεί, ανάλογα με το βαθμό ταύτισης με την ομάδα στην οποία το άτομο ανήκει (ψυχολογική προσέγγιση).

Η θεωρία της Κοινωνικής Σύγκρισης (ψυχολογική προσέγγιση) του Festinger (1954) μας εξηγεί τον τρόπο που η κοινωνική ταυτότητα μπορεί να ενδυναμωθεί ή να αποδυναμωθεί. Σύμφωνα με τον Festinger το άτομο έχει την τάση να απλοποιεί τα πράγματα προκειμένου να τα ενσωματώσει στη γνωστική του δομή (κοινωνική κατηγοριοποίηση). Χρησιμοποιώντας τα στερεότυπα (βλ. «Κοινωνικές αναπαραστάσεις του εγκλήματος») το άτομο προσπαθεί να αξιολογήσει αρνητικά την έξω-ομάδα και ταυτόχρονα θετικά την έσω-ομάδα. Κατά συνέπεια η ενδοομαδική εύνοια θα μπορέσει να γίνει εφικτή όταν το άτομο έχει δημιουργήσει θετική αυτοεικόνα, δηλαδή θετική κοινωνική ταυτότητα.

Εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι η κοινωνική ταυτότητα μπορεί να ενδυναμωθεί όταν υπάρχει ενδοομαδική εύνοια, όταν δηλαδή το άτομο αξιολογεί θετικά την ομάδα του και αρνητικά την έξω-ομάδα. Συνεπώς, σύμφωνα με την ψυχολογική προσέγγιση της κοινωνικής ταυτότητας, η κοινωνική ταυτότητα του εγκληματία θα ενδυναμωθεί όταν το ίδιο το άτομο

αξιολογήσει θετικά τις πράξεις του. Σε αυτή την περίπτωση, όπου η κοινωνική ταυτότητα του εγκληματία ενδυναμώνεται, μπορούμε να μιλάμε για μια εγκληματική προσωπικότητα, όπου το «πέρασμα στην πράξη» προσδιορίζεται από κάποια χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ατόμου, όπως ο εγωκεντρισμός, η αστάθεια, η επιθετικότητα και η συναισθηματική αδιαφορία (Pinatel).

Εκτός από χαρακτηριστικά γνωρίσματα της προσωπικότητας του ατόμου, υπάρχει πλήθος κοινωνικών παραγόντων οι οποίοι ευνοούν την ανάπτυξη παρεκκλινουσών συμπεριφορών και συνεπώς την ανάπτυξη αυτού του είδους της κοινωνικής ταυτότητας, όπως το χαμηλό βιοτικό επίπεδο ορισμένων γεωγραφικών περιοχών (βλ. Σχολή του Σικάγου) η ένταξη του ατόμου σε μια αντικοινωνική ομάδα, όπου διδάσκονται τα δικά της αντικοινωνικά πρότυπα συμπεριφοράς (βλ. «Θεωρία Μάθησης», Sutherland) οι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου με το στίγμα που προκαλούν (βλ., «Θεωρία Αλληλόδρασης») οι συγκρούσεις που γεννά η συνύπαρξη δύο διαφορετικών πολιτισμών (βλ. Sellin, "Culture Conflict and Crime" 1938) και τέλος ο ανομικός χαρακτήρας των σύγχρονων κοινωνικών δομών, όπου κυριαρχείται σύγχυση ως προς το τι είναι θεμιτό και τι όχι (βλ. Merton, "Social Structure and Anomie" 1938).

Οι παραπάνω παράγοντες που αναφέραμε επιγραμματικά και που εξηγούν την ανάπτυξη μιας κοινωνικής ταυτότητας -η οποία μπορεί να συνδέεται με το έγκλημα- μας οδηγεί στην κοινωνιολογική προσέγγιση η οποία μας δείχνει τον τρόπο με τον οποίο το άτομο αναλαμβάνοντας νέους ρόλους, μπορεί να αλλάξει την κοινωνικά προσδιορισμένη ταυτότητά του. Εδώ διάφορες θεωρίες όπως, παραδείγματος χάριν, της κοινωνικής κινητικότητας, της κοινωνικής αλλαγής κτλ. μπορούν να εξηγήσουν τον τρόπο

με τον οποίο αλλάζει η κοινωνική ταυτότητα από την πλευρά της κοινωνικής και της οικονομικής θέσης. Βέβαια θα πρέπει να προσθέσουμε ότι η κοινωνική ταυτότητα ενδέχεται να μην αλλάξει, αφού κάποιοι κοινωνικοί παράγοντες, όπως παραδείγματος χάριν το στίγμα, πολλές φορές δυστυχώς στέκονται εμπόδιο στην οποιαδήποτε προσπάθεια αλλαγής (βλέπε θεωρία αλληλόδρασης).

Η κοινωνική ταυτότητα προσδιορίζει κάποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ατόμου (μορφωτικό επίπεδο, ηλικία κτλ) τα οποία μεταβάλλονται, όπως επίσης και κάποια άλλα τα οποία θα το συνοδεύουν μέχρι το θάνατό του (όπως η εθνότητα, το βιολογικό φύλο κτλ). Επομένως η κοινωνική ταυτότητα δεν μένει αναλλοίωτη, αλλά ενδέχεται να αλλάξει ανάλογα με τους υπάρχοντες κοινωνικούς παράγοντες (πχ. μείωση της ανεργίας, υποχρεωτική εκπαίδευση κτλ).

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια η κοινωνική ταυτότητα δεν μπορεί να αποκοπεί από το έγκλημα. Το έγκλημα είναι προϊόν της κοινωνίας, όπου διάφοροι παράγοντες είτε αυτοί είναι κοινωνικοί, είτε ψυχολογικοί, είτε ακόμα και βιολογικοί εντείνουν την εμφάνισή του. Φαίνεται ότι η θεωρία της ανομίας του Merton δύναται να εξηγήσει πληρέστερα το πώς ορισμένα κοινωνικά προσδιορισμένα χαρακτηριστικά του ατόμου (πχ, χαμηλή οικονομική κατάσταση) ευθύνονται για ένα μέρος της συνολικής εγκληματικότητας.

Συγκεκριμένα ο R. Merton, εμπνευσμένος από τον Durkheim παραδέχθηκε την έννοια της ανομίας στην εξήγηση του φαινομένου του εγκλήματος. Η ανομία για αυτόν, δημιουργείται όταν ορισμένοι πολιτισμικοί στόχοι –παραδείγματος χάριν, η απόκτηση πλούτου- σπονσοράρονται τόσο πολύ από την κοινωνία, έτσι ώστε να θεωρούνται μοναδική πηγή κύρους και επιβολής, ενώ από την άλλη μεριά το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είναι

αποκλεισμένο από τα νόμιμα μέσα για την επίτευξη των στόχων αυτών. Αποτέλεσμα αυτού είναι οι χαμηλότερες κοινωνικο-οικονομικές τάξεις, όντας αποκλεισμένες από το «κυρίαρχο ιδεώδες» του πλούτου, να χρησιμοποιούν «μη-θεσμικά» μέσα για την κατάκτησή του. Η παράβαση του κυρίαρχου συστήματος αξιών συνιστά έγκλημα και συνεπώς κατά τον Merton το έγκλημα συνδέεται κατά πολύ με τις χαμηλότερες κοινωνικο-οικονομικές τάξεις.

Παρόλα αυτά, σε καμία περίπτωση τέτοια κοινωνικά χαρακτηριστικά δεν πρέπει να συνδεθούν απολύτως με το έγκλημα. Το γεγονός ότι το χαμηλό οικονομικό εισόδημα, σύμφωνα με τη θεωρία της ανομίας, μπορεί να οδηγήσει κάποια άτομα στην τέλεση εγκλήματος (κατά τον νομικό ορισμό του εγκλήματος) δεν σημαίνει ότι όλα τα άτομα με το ίδιο χαμηλό εισόδημα θα προβούν σε κάποια εγκληματική πράξη. Εξάλλου και η θεωρία της ανομίας, ενώ διαφωτίζει ορισμένες πλευρές βίας και εγκληματικότητας, ιδιαίτερα σε σχέση με την κυρίαρχη κοινωνική επιδίωξη της απόκτησης πλούτου, αδυνατεί να καλύψει όλο το φάσμα του φαινομένου της ανθρώπινης βίαιης εγκληματικότητας.

Μέρος 2^ο Το έγκλημα βίας.

1,1 Εισαγωγή

Καθημερινά γίνεται λόγος για αύξηση της βίας και της εγκληματικότητας τόσο στην ελληνική κοινωνία όσο στην παγκόσμια κοινότητα . Τα δελτία ειδήσεων αφιερώνουν ένα σημαντικό μέρος της ειδησεογραφίας τους σε εγκλήματα βίας που συνέβησαν και παρουσιάζουν πολλές φορές, με λεπτομέρεια δολοφονίες, κλοπές με χρήση βίας, βιασμούς, χειροδικίες κ.ά. Η βία παρουσιάζεται σαν απειλή, το αίσθημα της ανασφάλειας του πολίτη μεγαλώνει, ρητορείες περί επικινδυνότητας και υποτροπής στο έγκλημα των ατόμων που προέβησαν σε κάποιο έγκλημα βίας ολοένα και αυξάνονται.

Η ενασχόληση του τύπου με τα εγκλήματα βίας δεν είναι τυχαία, αντιθέτως φαίνεται να είναι αποτέλεσμα δύο παραγόντων. Αρχικά η βία και ο τρόμος που αυτή δημιουργεί στο κοινό, προσφέρει το εμπορικό πλεονέκτημα να αιχμαλωτίζει ευκολότερα την προσοχή του κοινού από οποιαδήποτε άλλη είδηση. Κατά δεύτερο λόγο η ενημέρωση πάνω στην εγκληματικότητα βίας είναι απαραίτητη για την καλή λειτουργία της δικαιοσύνης, με την έννοια ότι τα μέλη της κοινωνίας γνωρίζουν ότι οι μηχανισμοί του επίσημου κοινωνικού ελέγχου λειτουργούν και ότι αποδίδεται «δικαιοσύνη».

Η καθημερινή προβολή εγκλημάτων βίας από τα Μ.Μ.Ε. έχει σαν αποτέλεσμα να αυξάνεται ολοένα και περισσότερο στη συνείδηση του κοινού η εγκληματικότητα βίας, αφού καθημερινά το κοινό γίνεται γνώστης των διαπραττόμενων εγκλημάτων αυτού του είδους. Η εντύπωση αυτή ενδέχεται να είναι πλασματική αφού η δημοσιοποίηση εγκλημάτων από τα Μ.Μ.Ε. δεν συνεπάγεται και ταυτόχρονη αύξηση των εγκλημάτων. Μήπως η αύξηση είναι

τεχνητή και οφείλεται στη δραστηριοποίηση των διωκτικών αρχών (μείωση σκοτεινού αριθμού εγκληματικότητας); Ο γάλλος εγκληματολόγος Jacques Léauté στο έργο του «Η ανθρώπινη βία» αναφέρει ότι η σημερινή εγκληματική βία δεν μπορεί να αυξάνει συνεχώς με τους ίδιους ρυθμούς που παρουσιάζεται τα τελευταία χρόνια γιατί πολύ απλά –χρησιμοποιώντας τις στατιστικές της Γαλλίας- μια τέτοια αύξηση της βίας θα οδηγούσε στο χρονικό διάστημα των προσεχών εικοσιπέντε ετών στο γεγονός όλοι ανεξαιρέτως οι Γάλλοι να είναι ένοχοι μιας βίαιης εγκληματικής πράξης (!), πράγμα αδύνατο.

Δεν θα ασχοληθούμε περαιτέρω με την έννοια της βίας από ποσοτική άποψη. Αντιθέτως από ποιοτική άποψη η έννοια της βίας θα μας απασχολήσει αφού *η βία δεν είναι μια έννοια στατική αλλά διαφοροποιείται ανάλογα με την εξέλιξη του πολιτισμού*. Διαχρονικά η έννοια της βίας αλλάζει στις συλλογικές αναπαραστάσεις του κοινού τα όρια ανοχής απέναντι σε ορισμένες συμπεριφορές διαμορφώνονται ιστορικά και η κοινωνική αντίδραση απέναντι στη βία ποικίλει.¹³ Ένα παράδειγμα που θα μπορούσαμε να αναφέρουμε για να γίνει πιο κατανοητό αυτό είναι ότι ο βασανισμός με ξυλοδαρμό για σωφρονιστικούς λόγους δεν τύγχανε της ίδιας αποδοκιμασίας άλλοτε και τώρα, όπως επίσης ο *pater familias* που στην αρχέγονη κοινωνία σκότωνε την υπεξούσια γυναίκα κάνοντας χρήση του δικαιώματος που του παρείχε η πατριαρχική τάξη της κοινωνίας της εποχής του, δεν διέπραττε κοινωνικά πράξη βίας και συνεπώς η κοινωνική αντίδραση απέναντι στην πράξη του ήταν μηδενική.

¹³ Βλ. Π.Παπαδοπούλου «Η κοινωνική απεικόνιση της επικινδυνότητας» στο «Επικινδυνότητα και κοινωνική ψυχιατρική», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1990

Η βία, λοιπόν, είναι μια έννοια της οποίας το περιεχόμενο συνδέεται στενά με το συγκεκριμένο κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο εμφανίζεται και από το οποίο προσδιορίζεται. Η κάθε εποχή, θα τολμούσαμε να πούμε ότι, αντιπροσωπεύει και μια στροφή σε κάποια επιστημονική σκέψη, από τη βιολογία ως την κοινωνιολογία. Πραγματικά, έχουμε μια ποικιλία τοποθετήσεων ως προς τη βία, οι οποίες αφορούν τόσο βιολογικές έρευνες και μελέτες ζώων (βλ. L.D. Clark), όσο ψυχολογικές έρευνες και κοινωνιολογικές μελέτες.

Η φιλολογία πάνω στη βία είναι πολύ περιεκτική και συνεπώς θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε τις κύριες τάσεις της βίαιης και επιθετικής συμπεριφοράς που έχουν διεξαχθεί σε τρεις επιστημονικούς κλάδους. Οι τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις της έννοιας της βίας είναι απαραίτητο να αναφερθούν για να καταδείξουμε την πολυπλοκότητα, αλλά ταυτόχρονα και την αναγκαιότητα, μιας σαφούς οριοθέτησης της έννοιας αυτής, η οποία να διακρίνεται από τον πολυεπιστημονικό χαρακτήρα της.

2,1 Θεωρητικές προσεγγίσεις της βίαιης συμπεριφοράς.

Η επιστημονική σκέψη των προηγούμενων χρόνων επηρεάστηκε βαθιά από τη Δαρβίνειο θεωρία της εξέλιξης και αντιμετώπισε συνεπώς την επιθετικότητα και τη βία στον άνθρωπο σε άμεση συνάρτηση με το ένστικτο της επιθετικότητας στα ζώα. Σύμφωνα με τα όσα υποστήριζαν οι εκπρόσωποι της προηγούμενης θεώρησης (Lorenz κ.ά) η επιθετικότητα και η έκφραση βίας στον άνθρωπο είναι στην ουσία ένας έμφυτος εσωτερικός ερεθισμός που επιδιώκει να αποδεσμευτεί ανεξάρτητα από εξωτερική πρόκληση¹⁴.

Η θέση τόσο του Lorenz όσο και των υπολοίπων «ενστικτιβιστών» έχουν απορριφθεί σήμερα από την επιστήμη. Σήμερα αναγνωρίζεται ότι το στοιχείο που χαρακτηρίζει βιολογικά τον άνθρωπο είναι από τη μια η ιδιαίτερα μεγάλη ανάπτυξη του μυαλού του και από την άλλη η *ιδιαίτερα χαμηλή ανάπτυξη των ενστίκτων του*. Στην επιστήμη του σήμερα αναγνωρίζεται ότι τα διάφορα εξωτερικά ερεθίσματα στον άνθρωπο περνάνε μέσω μιας πολύπλοκης διεργασίας, μέσω της προσωπικότητάς του, που του δίνει τη δυνατότητα να μπορεί να τα αναχαιτίζει ή να τα κατευθύνει. Το ανθρώπινο είδος -όπως χαρακτηρίζεται βιολογικά- μπορεί να συλλάβει την αιτιότητα, μπορεί να προβλέπει τις επακόλουθες συνέπειες των πράξεών του και συνεπώς μπορεί μέσα από την ένλογη σκέψη του να αποφασίσει για την περάτωση μιας πράξης.

Εξάλλου η νομοθεσία αναγνωρίζει ότι οι πράξεις του ανθρώπου είναι αποτέλεσμα της *ελεύθερης βούλησής* του και για αυτό το λόγο η ποινή, μέσω ιδιαίτερα της γενικής πρόληψης, μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά.

¹⁴ Βλ. Πέτρος Α. Παπαδάτος, *Η επιθετικότητα. Η βία και η καταστροφικότητα στην κοινωνική διαβίωση*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1980

Σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή το άτομο πράττει σύμφωνα με τη βούλησή του. Κατά τη διάρκεια της κοινωνικοποίησης το άτομο μαθαίνει, ενστερνίζεται ή απορρίπτει τις καθολικές αξίες που υπάρχουν και συνιστούν το κοινωνικό σώμα. Το άτομο αποκτά *κοινωνική συνείδηση*, σκέφτεται και πράττει σύμφωνα με τους κανόνες που ισχύουν. Τα διάφορα ερεθίσματα που θα πάρει από το περιβάλλον του θα τα περάσει μέσα από το προσωπικό σύστημα αξιών του, θα τα αναχαιτίσει ή θα τα κατευθύνει.

Από την άλλη η ποινή, η οποία σκοπεύει στην ειδική και στην γενική πρόληψη, μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα ώστε το άτομο να αναχαιτίσει τα διάφορα ερεθίσματα που ενδέχεται να προτάσσουν βίαιη συμπεριφορά. Συγκεκριμένα, η ειδική πρόληψη είναι η πρόληψη της εγκληματικότητας, και ιδιαίτερα της υποτροπής, δια μέσου της επίδρασης των ποινικών μέτρων που εφαρμόζονται στον συγκεκριμένο εγκληματία και αφορά είτε στον εκφοβισμό, είτε στην εξουδετέρωση (ιδιαίτερα πριν τις μεταρρυθμίσεις του 19^{ου} αιώνα) είτε στην κοινωνική αναπροσαρμογή μέσα από την ειδική μεταχείριση. Η γενική πρόληψη από την άλλη, αναφέρεται στην επίδραση του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης (Σ.Α.Π.Δ.) και ιδιαίτερα των ποινών που επιβάλλονται στους εγκληματίες, στο κοινό. Αυτό μπορεί να συντελεσθεί είτε με τον εκφοβισμό του κοινού, είτε με την επιβεβαίωση και την ενδυνάμωση του ποινικού κανόνα.

Η πρόληψη αυτής της μορφής έχει ξεκινήσει από την ιδέα ότι ο άνθρωπος είναι λογικό ον και προβαίνει σε διάφορες ενέργειες αφού πρώτα εξετάσει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της κάθε πράξης του. Ο άνθρωπος, λοιπόν, είναι ελεύθερος και πράττει κατά βούληση. Αυτή η δυνατότητα ελευθερίας που έχει ο άνθρωπος βρίσκεται και στον τρόπο που χρησιμοποιεί και κατευθύνει την επιθετικότητά του. Η επιθετικότητα αυτή, η

οποία φαίνεται να είναι αποτέλεσμα βιολογικών (ένστικτο), ψυχολογικών (ροπή) και κοινωνικών παραγόντων (ρόλος μέσα από τη μίμηση), είναι κατά τη γνώμη μας μια δυνατότητα και μια μορφή έκφρασης του ανθρώπινου όντος ανάμεσα στις άλλες δυνατότητες και μορφές έκφρασης που έχει.

Τελικά, η επιθετικότητα και η ακραία μορφή έκφρασής της, η βία, δεν είναι αποτέλεσμα βιολογικών παραγόντων (βιολογική προσέγγιση). Η βία δεν είναι μια ιδιότητα έμφυτη (ενδογενής επιθετικότητα) στον άνθρωπο όπου χρησιμοποιείται ασυνείδητα για να τοποθετηθεί το άτομο στο χώρο, ούτε μια επίκτητη αντίδραση (εξωγενής επιθετικότητα) όπου χρησιμοποιείται συνειδητά για να προστατευθεί το άτομο σε καταστάσεις αβεβαιότητας` αντίθετα είναι μια δυνατότητα της προσωπικότητας του ατόμου.

Η βία, κατά την ψυχολογική προσέγγιση, εξετάζεται τόσο από τις ψυχαναλυτικές θεωρίες όσο και από τις θεωρίες της συμπεριφοράς. Σύμφωνα με τις ψυχαναλυτικές θεωρίες, οι οποίες δίνουν τεράστια σημασία στο θέμα της οικογένειας σαν τον πρωταρχικό παράγοντα δόμησης της προσωπικότητας του ατόμου, η βία είναι το αποτέλεσμα πάλης μεταξύ δυο αντιμαχόμενων ενστίκτων, των αλτρουϊστικών-ένστικτα συμπάθειας- και των εγωκεντρικών-ένστικτα άμυνας. Τα πρώτα συντελούν στην συντήρηση του είδους και τα δεύτερα στην αυτοσυντήρηση του συγκεκριμένου ανθρώπου (βλ. Freud (1950), Berkowitz (1962) κá).

Η βία, κατά την ψυχολογία της συμπεριφοράς, είναι το αποτέλεσμα μιας απογοήτευσης, μιας διάψευσης προσδοκιών και ελπίδων η οποία γεννά στο άτομο επιθετικότητα. Συγκεκριμένα, κατά τους Dollard, Doob, Miller, Nowrer και Sears (1939) η βία είναι πάντα το αποτέλεσμα μιας αποστέρησης, ενώ κατά τους Maccoby και Lewin (1957) η βία εκδηλώνεται με σκοπό να ικανοποιήσει μια επιθυμία, ή ένα όφελος ή γιατί η επιθετική συμπεριφορά είναι

η ίδια ικανοποιητική για το άτομο¹⁵. Τέλος ο Bandura στο έργο του «Επιθετικότητα» (1973) αναφέρει ότι η επιθετικότητα είναι αποτέλεσμα κοινωνικής επιδοκίμασας.

Η ψυχολογική προσέγγιση εξετάζει τη βία από περιγραφική ατομιστική σκοπιά και ως εκ τούτου δέχεται κριτική. Σε ότι αφορά τις ψυχαναλυτικές θεωρίες σημειώνεται ότι υπάρχει μεν πλήθος εμπειρικών αποδείξεων που συνδέουν την παραβατικότητα με οικογενειακές μεταβλητές όμως τα αξιώματά τους δεν διαφοροποιούνται από αυτά άλλων θεωριών (λόγου χάρη με τις θεωρίες κοινωνικής μάθησης). Τέλος σε ότι αφορά τις θεωρίες που συνδέουν την επιθετικότητα με κάποιες αποστερήσεις (βλ. ψυχολογία της συμπεριφοράς), παρατηρείται πως δεν έχει αποδειχθεί πως οι τελευταίες γεννούν μια ειδική συναισθηματική διέγερση η οποία ενεργοποιεί την επιθετική συμπεριφορά.

Οι προσεγγίσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω είχαν σαν βασικό αντικείμενο τη σχέση της βίας με τον άνθρωπο στην ατομική του οντότητα. Αντίθετα στην κοινωνιολογική προσέγγιση η βία αντιμετωπίζεται ως φαινόμενο των ανθρωπίνων κοινωνιών και θεωρείται αποτέλεσμα επίδρασης ενός κοινωνικού περιγύρου νοσηρού και αντιανθρωπιστικού. Η «κακή» οικογένεια, οι «κακές» συναναστροφές, η «κακή» κοινωνική αντιμετώπιση των ατόμων, οδηγούν στην αποδοχή του εγκλήματος και στην υιοθέτηση της πρακτικής του. Τα πράγματα φαίνονται ακόμα χειρότερα όταν αυτός ο «κακός» κοινωνικός περίγυρος δεν επιδοκίμαζει μόνο την παράβαση των επικρατούντων αρχών αλλά και την εκδήλωση ακραίων μορφών επιθετικότητας, δηλαδή την βία.

¹⁵ Βλ. Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης, «Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων τ. Α'», Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985

Το έργο των Wolfgang και Ferracuti «Η υποκουλτούρα της βίας» (εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη), αποτελεί κατά τη γνώμη μας ένα έργο που εξηγεί το φαινόμενο της βίας στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες. Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι η βίαιη συμπεριφορά έχει μεγαλύτερη πιθανότητα να εκδηλωθεί σε κοινωνικές ομάδες όπου το σύστημα αξιών και κανόνων συμπεριφοράς (η κουλτούρα, όπως λέγεται) επιδοκιμάζει ή τουλάχιστον ευνοεί την εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών (υποκουλτούρα, παραδείγματος χάριν στα γκέτο, στις φυλακές κá), έστω και αν αυτό έρχεται σε αντίθεση με γενικότερους πολιτιστικούς κανόνες της κοινωνίας του συνόλου (παραδείγματος χάριν το έγκλημα τιμής). Έτσι οι υποπολιτισμικές ομάδες οι οποίες αντιμετωπίζουν θετικά τη βία μπορούν και ασκούν επιρροή σε άλλα άτομα και συνεπώς η βία αναπαράγεται μέσα από τη διαδικασία της μίμησης (Tarde) ή της κοινωνικής μάθησης (Bandura).

Εμπειρικές προσεγγίσεις συμφωνούν ότι στις σύγχρονες πόλεις αυξάνονται οι βίαιες συμπεριφορές μέσα από την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής. Ο ατομικός ζωτικός χώρος στα μεγάλα αστικά κέντρα είναι περιορισμένος και συνέπεια αυτού είναι τα άτομα να νοιώθουν ανασφάλεια και ότι απειλείται η προσωπικότητά τους. Η ανασφάλεια αυτή γεννά φόβο ο οποίος συνήθως οδηγεί τους δυνατούς στην βία και τους αδύνατους στη φυγή. Η άποψη αυτή φαίνεται να θεμελιώνεται από εμπειρικές έρευνες εξάρετων κοινωνικών επιστημόνων, ανάμεσα σε αυτούς οι Léauté, Selosse και Szabo, οι οποίοι κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η βίαιη εγκληματικότητα συνδέεται άμεσα με τις ανεπτυγμένες οικονομικά γεωγραφικές ζώνες, τη μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα και τη χρησιμοποίηση ενός σημαντικά μεγάλου αριθμού μεταναστών ως εργατικό δυναμικό.

Αποψη μας είναι ότι η βία είναι ένα φαινόμενο που πρέπει να προσεγγίζεται διεπιστημονικά, όπου η κάθε προσέγγιση να συσχετίζεται με τις άλλες. Σύμφωνα με μια τέτοια προσέγγιση «η έκλυση μιας βίαιης και επιθετικής ενέργειας είναι το πιθανό αποτέλεσμα μιας εσωτερικής διαπάλης που διεξάγεται στον άνθρωπο μεταξύ αντίρροπων ψυχικών δυνάμεων. Για την έκβασή της, κεφαλαιώδη ρόλο διαδραματίζουν ο βαθμός ενεργοποίησης των αναστολών του ανθρώπου, ο στόχος προς τον οποίο κατευθύνεται η ενέργεια του και οι εκάστοτε περιστάσεις».¹⁶

Η βία είναι, όπως υποστηρίξαμε και στην αρχή της ανάλυσής μας, μια δυνατότητα της προσωπικότητας του ατόμου. Η προσωπικότητά του ατόμου διαμορφώνεται από το συνδυασμό της κληρονομικότητας (βιολογικά προκαθορισμένο) και του περιβάλλοντος. Συνεπώς, οποιαδήποτε συμπεριφορά ως έκφραση της προσωπικότητας θα καθορίζεται τελικά από το συνδυασμό των γενετικών υλικών του ατόμου (βιολογική προσέγγιση` π.χ. θεωρίες περί σωματότυπων), των βιωμάτων που έχει αποκτήσει κατά τη διάρκεια της ζωής του (ψυχολογική προσέγγιση) και των εκάστοτε περιστάσεων (κοινωνιολογική προσέγγιση).

Το τί είναι βία, γενικά, σε μια ορισμένη κοινωνία «καθορίζεται από το ποιος έχει τη δύναμη να επιβάλλει στους άλλους τη δική του αξιολόγηση»¹⁷. Οι έννοιες τόσο της βίας όσο και της εγκληματικότητας ποικίλουν ανάλογα με την επίσημη κοινωνική αντίδραση απέναντι σε συγκεκριμένες συμπεριφορές που χαρακτηρίζονται από το ισχύον δικαϊκό σύστημα ως αξιόποινες.

¹⁶ Βλ. Νέστορ Κουράκης, «Εγκληματολογικοί Ορίζοντες, Β' Ειδικά εγκληματολογικά θέματα», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1991

¹⁷ Βλ. Ηλ. Δασκαλάκης, «Η βία κατά της γυναίκας ως κοινωνικό φαινόμενο», περιοδικό Αγώνας, Νο 5/1980.

Κοινώς αποδεκτό, από την άλλη, είναι το γεγονός ότι η βία συχνά συνδέεται με το θυμό. Οι άνθρωποι προβαίνουν σε βιαιότητες αποβλέποντας να τραυματίσουν, να ταπεινώσουν ή να καταστρέψουν τον άλλο, παρασύρονται από το θυμό τους προς τη διάπραξη μιας συμπεριφοράς η οποία τείνει σε ακρότητες¹⁸. Τέτοιου είδους συμπεριφορές προκαλούν την κοινωνική αντίδραση, της οποίας η ένταση εξαρτάται από την έκταση των προσβολών κατά της σωματικής ακεραιότητας του προσώπου, από την βιαιότητα των χρησιμοποιηθέντων μέσων, από το σχετικώς ευάλωτο του θύματος και, τέλος, από την πρόθεση του ενόχου. *Βίαιη συμπεριφορά*, λοιπόν, είναι η συμπεριφορά εκείνη που προκαλεί την αποδοκιμασία του κοινού και χαρακτηρίζεται τόσο από την πρόκληση σωματικών βλαβών στο θύμα και τη χρησιμοποίηση βίαιων μέσων για την πρόκληση αυτής, όσο και από την πρόθεση του δράστη να προκαλέσει βλάβη στο θύμα το οποίο εκείνη τη στιγμή είναι αδύναμο και ευάλωτο σε σχέση με τον αυτόν.

Σε ότι αφορά τη θυματοποίηση, έρευνες έχουν δείξει ότι τα ποσοστά θυματοποίησης των ανδρών είναι εμφανώς μεγαλύτερα από αυτά των γυναικών (55,9% έναντι 44,1% αντίστοιχα σύμφωνα με τα στοιχεία μιας γερμανικής έρευνας),¹⁹ ενώ θα περίμενε κανείς ότι η πλειονότητα των θυμάτων θα αποτελούντο από γυναίκες και από ηλικιωμένους αφού αυτές οι δύο κατηγορίες θεωρούνται πιο ευπαθείς (πιο αδύναμοι και πιο ευάλωτοι σε σχέση με τους μη ηλικιωμένους άντρες).

¹⁸ Βλ. Maurice Cusson, «Σύγχρονη Εγκληματολογία», Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2002

¹⁹ Βλ. Ζαραφωνίτου Χριστίνα, «Ο φόβος του εγκλήματος», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002

Τα πράγματα φαίνεται να αλλάζουν σε ότι αφορά το έγκλημα του βιασμού, αφού τα θύματα στη συντριπτική τους πλειοψηφία είναι γυναίκες. Ο βιασμός είναι το έγκλημα που στηρίζεται στο φύλο του θύματος, αφού στην πλειοψηφία των περιπτώσεων διενεργείται από άντρα σε γυναίκα. Η αναντιστοιχία των ποσοστών των θυμάτων ανδρών και γυναικών εξηγείται με βάση το ευρύτερο σύστημα της ανδρικής κυριαρχίας μέσα σε μια πατριαρχική κοινωνία –όπως εξάλλου είναι και η ελληνική– καθώς και με τα πρότυπα κοινωνικοποίησης μέσα από τα οποία οι άνδρες αναπτύσσουν χαρακτηριστικά συμπεριφοράς που διέπονται από επιθετικότητα και κυριαρχία ως προς τις γυναίκες, ενώ οι γυναίκες μαθαίνουν να είναι παθητικές και υπάκουες²⁰.

Η βίαιη σεξουαλική επιθετικότητα των ανδρών αποτελεί μηχανισμό κοινωνικού ελέγχου των γυναικών και παρατηρείται σε όλες τις πατριαρχικές κοινωνίες, τοποθετώντας τις γυναίκες σε θέση υποταγής. Σύμφωνα, μάλιστα, με τη θεωρία της «ανισότητας των φύλων» στις κοινωνίες αυτού του τύπου οι άνδρες διατηρούν την εξουσία και τα προνόμιά τους και επιβάλλουν τα δικαιώματά τους μέσω απειλής (ψυχολογική βία) ή χρήσης σωματικής βίας.

Αδιαμφισβήτητο είναι το γεγονός ότι το άτομο που διαπράττει μια πράξη βίας -ένα έγκλημα βίας και συνεπώς χαρακτηρίζεται ως βίαιος εγκληματίας- βρίσκεται στην πρώτη γραμμή για την επιβολή της ετικέτας του «επικίνδυνου». Όπως αναφέραμε και στην αρχή του κεφαλαίου, άτομα που εξέφραζαν μια βίαιη συμπεριφορά αρχικά εθεωρούντο ότι δεν μπορούσαν να ελέγξουν τα ένστικτά τους. Χρειάστηκε να γίνουν πολλές έρευνες (βλ. Τ.

²⁰ Βλ. Βάσω Αρτινοπούλου, «Αιμομιξία. Θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα», Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1995

Holland, Holt, Bechet , Dojois “Prediction of violent versus non violent recidivism from prior violent and not violent criminality”, 1982), για να γίνει παραδεκτό ότι βίαιοι και επικίνδυνοι τύποι συμπεριφοράς δεν αποτελούν σταθερά δείγματα της προσωπικότητας του ατόμου, αντίθετα τελούνται σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, έξω από τις οποίες οι πιθανότητες εκδήλωσής τους είναι μηδαμινές.

Σήμερα η επιστήμη αναγνωρίζει ότι η συμπεριφορά –και συνεπώς η εγκληματική συμπεριφορά- του ατόμου εκδηλώνεται ανάλογα με τα εξωτερικά ερεθίσματα που δέχεται (βλ. «το πέρασμα στην πράξη») και συνεπώς τα άτομα που εκδήλωσαν μια βίαιη και επιθετική συμπεριφορά δεν είναι απαραίτητο να την εκδηλώσουν ξανά στο μέλλον. Εντούτοις, φαίνεται ότι για λόγους «ασφαλείας» οι δράστες βίαιων εγκλημάτων τιμωρούνται όχι μόνο για την πράξη που έκαναν, αλλά και για την πράξη που πιθανολογείται ότι θα κάνουν στο μέλλον. Τιμωρείται, δηλαδή, και η επικινδυνότητά τους.

Ο βίαιος εγκληματίας λοιπόν περιγράφεται ως επικίνδυνος. Ο Seeling, από την άλλη, περιγράφει τους βίαιους εγκληματίες ως ομάδα που χαρακτηρίζεται από υψηλή συναισθηματικότητα και τάση αποφόρτισης που συνδυάζεται με αδυναμία ενεργοποίησης των ανασταλτικών μηχανισμών. Τέλος ο Ferri περιγράφει τους βίαιους εγκληματίες ως άτομα ηθικά αδιάφορα και αδύναμα να αντισταθούν σε εγκληματικές επιθυμίες («γεννημένα» να διαπράξουν έγκλημα βίας).

Έχοντας αναφέρει τις κυριότερες θεωρητικές προσεγγίσεις οι οποίες προσπαθούν να εξηγήσουν την ύπαρξη βίας στον άνθρωπο, τους παράγοντες των εγκλημάτων βίας (Sellin) καθώς και τις στιγματιστικές επιδράσεις εκδήλωσης μιας βίαιης συμπεριφοράς στην συνολική θεώρηση

του ατόμου από τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, θεωρούμε ότι είναι απαραίτητο να ορίσουμε ποια εγκλήματα τα οποία τιμωρεί ο Ποινικός Κώδικας ανήκουν στην κατηγορία «Εγκλήματα Βίας».

Πριν δυο δεκαετίες στη Γαλλία, εγκλήματα βίας θεωρούνταν όλες οι πράξεις που εναντιώνονται κατά των προσώπων, κατά των πραγμάτων και τέλος κατά της δημόσιας αρχής. Στη Γερμανία, εγκλήματα βίας θεωρούνταν όλες οι πράξεις που έβλαπταν την σωματική ακεραιότητα. Στις Η.Π.Α, εγκλήματα βίας ήταν οι πράξεις που στρέφονταν κατά των προσώπων. Στην Ελλάδα το περιεχόμενο της κατηγορίας «Εγκλήματα Βίας» δεν είχε ακόμα αποσαφηνιστεί. Ο ελληνικός Ποινικός Κώδικας σε μια προσπάθεια να οριοθετήσει την κατηγορία των βίαιων εγκλημάτων έχει ορίσει ως εγκλήματα βίας: α)τα εγκλήματα κατά της ζωής: ανθρωποκτονία, β)τις σωματικές βλάβες: σοβαρές σωματικές βλάβες, επικίνδυνες σωματικές βλάβες, θανατηφόρες σωματικές βλάβες, γ)τα εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας: απαγωγή, απειλή, αρπαγή ανηλίκου και δ)αδικήματα κατά του δημοσίου ήθους: βιασμός.

Σήμερα, δεδομένου ότι η εγκληματικότητα κάθε χώρας προσφέρεται για διεθνείς συγκρίσεις, θεωρείται απαραίτητο να υπάρχει μια κοινή ταξινόμηση στα εγκλήματα. Εξάλλου κάτι τέτοιο κρίνεται απαραίτητο για την Συγκριτική Εγκληματολογία. Έτσι στο διεθνή χώρο προτείνεται η ταξινόμηση του F.B.I. και που ακολουθεί και ο Ο.Η.Ε. Σύμφωνα με τον Ο.Η.Ε. «Εγκλήματα Βίας» συνιστούν οι πράξεις βίας εναντίων προσώπων, συμπεριλαμβανομένων και των αποπειρών. Το τετράπτυχο εκ προθέσεως ανθρωποκτονία, εκ προθέσεως σωματική βλάβη, βιασμός και ληστεία προτείνεται από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών να δίνει το μέτρο της βίαιης εγκληματικότητας.

Η παρούσα εργασία θα επικεντρωθεί σε τρεις μορφές βίαιων εγκλημάτων, αυτών των βίαιων εγκλημάτων «κατά των προσώπων», ακολουθώντας την ταξινόμηση του Ο.Η.Ε, στην *ανθρωποκτονία με πρόθεση* (ανήκει στην κατηγορία των «Εγκλημάτων κατά της ζωής»), στον *βιασμό* (ανήκει στην κατηγορία των «Εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής») και στις *σοβαρές σωματικές βλάβες* (ανήκει στην κατηγορία των «Σωματικών βλαβών»).

Όπως αναφέραμε και προηγουμένως, εγκλήματα βίας δεν αποτελούν μόνο η ανθρωποκτονία, η πρόκληση σωματικών βλαβών και ο βιασμός – εγκλήματα βίας «κατά των προσώπων»- αλλά επίσης και το αδίκημα της ληστείας-έγκλημα βίας «κατά της ιδιοκτησίας»-, το οποίο μάλιστα βρίσκεται σε συνεχή αύξηση. Αμερικανοί εγκληματολόγοι, μάλιστα, έχουν ασχοληθεί πολύ με αυτό το είδος βίαιης συμπεριφοράς και έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι το οικονομικό και κοινωνικό γκέτο στο οποίο αισθάνονται ότι είναι εγκλωβισμένα τα άτομα και παράλληλα η παραγωγή και το προκλητικό θέαμα των καταναλωτικών αγαθών είναι οι αιτίες που δημιουργούν την έξαρση αυτού του είδους βίας.

Οποιοσδήποτε και αν είναι οι αιτίες του, αυτό το είδος εγκλήματος είναι το πιο σύνηθες. Οι επίσημες στατιστικές δείχνουν ότι οι ληστείες αυξάνονται με πολύ πιο γρήγορους ρυθμούς από ότι ο γενικός μέσος όρος των πλημμελημάτων και κακουργημάτων, ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1990 και μετά στη χώρα μας. Στο σημείο αυτό θα παραθέσουμε έναν πίνακα που δείχνει τον αριθμό των εγκλημάτων «κατά της ιδιοκτησίας» (στήλη 5 αλλά και 3) που καταγγέλθηκαν στην ελληνική αστυνομία κατά τη δεκαετία 1985-1995 και στη συνέχεια θα παραθέσουμε έναν πίνακα που δείχνει τον αριθμό των

άλλων τριών βίαιων εγκλημάτων που καταγγέλθηκαν την ίδια δεκαετία με σκοπό να φανεί η ακριβής διαφορά και η υπερεκπροσώπηση των εγκλημάτων «κατά της ιδιοκτησίας» στη βίαιη εγκληματικότητα.

Πίνακας 1,1

Έτος	Δείκτης για 1000	Σύνολο	Κλοπή	Μεγάλη κλοπή	Ληστεία ²¹	Άλλα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας	Αδικήματα που περιλαμβάνουν εκβιασμούς κτλ
1985	3,22	31.974	29.393	1.413	263	589	316
1986	3,60	35.885	32.586	1.257	315	1.149	578
1987	3,91	39.081	35.292	1.380	290	1.600	519
1988	4,55	45.471	39.169	1.973	657	2.770	902
1989	4,59	46.049	39.777	1.853	840	2.752	827
1990	4,79	48.331	42.002	1.621	1.102	2.799	807
1991	5,60	57.123	48.387	3.204	1.207	3.159	1.166
1992	5,46	56.300	47.829	2.797	1.519	2.666	1.489
1993	5,75	59.677	51.296	2.885	1.505	3.076	915
1994	5,98	62.330	54.807	2.536	1.257	2.979	751
1995	7,64	79.861	70.326	3.910	1.600	3.252	773

Πηγή: NSSG Στατιστική της δικαιοσύνης 1985-1995

²¹ Από το 1984 και μετά ο καθορισμός της ληστείας στις επίσημες στατιστικές επεκτάθηκε για να συμπεριλάβει και περιπτώσεις κλοπής

Πίνακας 1,2

Έτος	Δείκτης για 1000	Σύνολο	Ανθρωποκτονίες	Σοβαρές σωματικές βλάβες	Εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας
1985	0,69	5.961	143	4.331	1.487
1986	0,75	7.348	153	5.358	1.837
1987	0,81	7.864	156	5.394	2.314
1988	1,04	10.073	176	6.688	3.209
1989	1,05	10.227	184	6.559	3.484
1990	1,07	10.472	204	6.610	3.658
1991	1,11	10.944	231	6.938	3.775
1992	1,11	11.145	261	6.817	4.067
1993	1,14	11.542	254	7.021	4.267
1994	1,20	12.229	264	7.566	4.399
1995	1,09	11.218	285	6.859	4.074

Πηγή: NSSG Στατιστική της δικαιοσύνης 1985-1995

Παρατηρώντας τους δύο παραπάνω πίνακες βλέπουμε ότι υπάρχει πραγματικά μια υπερεκπροσώπηση των εγκλημάτων που στρέφονται «κατά της ιδιοκτησίας» (ληστεία καθώς και κλοπές). Το σύνολο των εγκλημάτων «κατά της ιδιοκτησίας» ήταν περίπου εξαπλάσιο του συνόλου των άλλων τριών εγκλημάτων βίας. Παρόλο που οι ληστείες υπερεκπροσωπούνται, όπως είδαμε και παραπάνω, στην έρευνά μας θελήσαμε να ασχοληθούμε με τη βία «κατά των προσώπων».

Στην επόμενη ενότητα θα αναφερθούμε εκτενέστερα στις τρεις μορφές βίαιης εγκληματικότητας που αναφέραμε και παραπάνω και αφορούν αυτήν της ανθρωποκτονίας, του βιασμού και της πρόκλησης σοβαρών σωματικών βλαβών.

2,2 Ορισμοί των εγκλημάτων βίας.

2,2α Εγκλήματα κατά της ζωής. Ανθρωποκτονία με πρόθεση

 Η ανθρώπινη ζωή συγκαταλέγεται μεταξύ των τελευταίων στοιχειωδών δεδομένων της ανθρώπινης εμπειρίας, τα οποία δύσκολα υπόκεινται σε ορισμό²². Η δυσκολία απόδοσης κάποιου ορισμού στην έννοια της ανθρώπινης ζωής ενδέχεται να οφείλεται στην αοριστία της φύσης της έννοιας. Στο Αστικό Δίκαιο, για παράδειγμα, η έναρξη της ανθρώπινης ζωής συμπίπτει με την ολοκλήρωση του τοκετού και τον αποχωρισμό του νεογνού από το μητρικό σώμα. Αντίθετα στο Ποινικό Δίκαιο η έναρξη της ανθρώπινης ζωής συμπίπτει με την έναρξη του τοκετού αλλά χωρίς απαραίτητα να έχει επέλθει η ολοκλήρωσή του.

Η ανθρώπινη ζωή είναι λοιπόν, μια έννοια που ενώ αδυνατεί ως προς την καθιέρωση ενός κοινά αποδεκτού ορισμού, εντούτοις προστατεύεται σε απόλυτο βαθμό από το Ποινικό Δίκαιο. Πραγματικά, η ανθρωποκτονία -μεταξύ των εγκλημάτων που στρέφονται ενάντια φυσικών προσώπων- είναι αδιαμφισβήτητα το έγκλημα που προκαλεί τη μεγαλύτερη αντίδραση του κοινού και συνεπώς ενεργοποιεί την αυστηρότερη αντίδραση του νομοθέτη. Όπως θα δούμε και στη συνέχεια της ενότητας αυτής οι δράστες των «Εγκλημάτων κατά της ζωής» τιμωρούνται με τις αυστηρότερες ποινές από αυτές που προβλέπει ο ελληνικός Ποινικός Κώδικας για τα εγκλήματα. Συγκεκριμένα η ανθρωποκτονία με πρόθεση και η εσχάτη προδοσία είναι τα μοναδικά εγκλήματα που μέχρι πρότινος επέσειαν θανατική ποινή και σήμερα

²² Βλ. Νικόλαος Κ. Ανδρουλάκης, «Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικό Μέρος», Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1974

τιμωρούνται με την εσχάτη των ποινών που προβλέπει ο ελληνικός Ποινικός Κώδικας και που είναι η ισόβια κάθειρξη.

Ο εγκληματολόγος W. Middendorf στο έργο του "Sociologia del delitto" υποστηρίζει ότι η ανθρωποκτονία γενικά θεωρείται το πρώτο έγκλημα, το αρχικό ή φυσικό έγκλημα. Το γεγονός ότι το άτομο μπορεί να καταστείλει τις επιθετικές του παρορμήσεις, μέσα από την ανάπτυξη της συλλογικής συνείδησης, οδήγησε τους επίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου να διαμορφώσουν ένα σύστημα απαγορεύσεων ενάντια στην ανθρωποκτονία, αλλά και στη βία γενικότερα, εντός των ομάδων με σκοπό να διατηρηθεί αυτό που ονομάζουμε κατάσταση ισορροπίας μέσα στο κοινωνικό σύστημα.

Έτσι ο νομοθέτης θέλοντας μέσα από το φόβο της τιμωρίας να περιορίσει το έγκλημα της ανθρωποκτονίας διαμόρφωσε το ακόλουθο σύστημα απαγορεύσεων. Στο σημείο αυτό θα παραθέσουμε τα άρθρα του Ποινικού Κώδικα που αφορούν στο έγκλημα της ανθρωποκτονίας με πρόθεση καθώς και στο έγκλημα της ανθρωποκτονίας από αμέλεια και στη συνέχεια θα επιχειρηθεί μια σύγκριση των δυο εγκλημάτων.

«Όποιος με πρόθεση σκότωσε άλλον τιμωρείται με ποινή ^{ανθρωποκτονία} ^{από πρόθεση} θανάτου ή με ισόβια κάθειρξη». Αρθ. 299 1.

«Αν η πράξη αποφασίστηκε και εκτελέστηκε εν βρασμό ψυχικής ορμής, επιβάλλεται η ποινή της πρόσκαιρης κάθειρξης». Αρθ. 299 2.

«Όποιος αποφάσισε και εκτέλεσε ανθρωποκτονία ύστερα από σπουδαία και επίμονη απαίτηση του θύματος και από οίκτο για αυτόν που έπασχε από ανίατη ασθένεια τιμωρείται με φυλάκιση». Αρθ 300

Τα παραπάνω άρθρα του Ποινικού Κώδικα παραθέτουν τις τρεις διαφορετικές ποινές που προβλέπει ο νόμος για τον δράστη ανθρωποκτονίας με πρόθεση, ανάλογα με το κριτήριο συνείδησης της πράξης. Βλέπουμε ότι υπάρχει διαβάθμιση στην ποινή ανάλογα με το αν το άτομο διέπραξε το αδίκημα αυτό από συμπόνια προς το θύμα, οπότε δεν ενεργούσε με βάση την ψυχρή λογική του αλλά με βάση τον οίκτο του που ενδέχεται να το καταστήσει ευάλωτο στις ικεσίες, συνεπώς η πράξη του ατόμου να ετεροπροσδιορίζεται, με το αν ήταν εν βρασμό ψυχικής οδύνης, οπότε δεν είχε απόλυτη συνείδηση του τι έκανε, και τέλος αν διέπραξε το αδίκημα έχοντας απόλυτη γνώση για το άδικο της πράξης του και κινούμενος συνειδητά.

- 1) Η ανθρωποκτονία με πρόθεση είναι ένα από 7 «Εγκλήματα κατά της Ζωής» που προβλέπει ο νομοθέτης. Στα «Εγκλήματα κατά της Ζωής» συμπεριλαμβάνονται η 2) «Συμμετοχή σε αυτοκτονία», αρθ 301, η 3) «Ανθρωποκτονία από αμέλεια», αρθ 302, η 4) «Παιδοκτονία», αρθ 303, η 5) «Τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης», αρθ 304, η 6) «Εκθεση», αρθ 306 και τέλος η 7) «Παράλειψη λύτρωσης από κίνδυνο ζωής», αρθ 307.

Κατά την δεκαετία 1970-1980 η αλματώδης αύξηση του αριθμού των κυκλοφορούντων αυτοκινήτων οδήγησε στην τεράστια αύξηση του αριθμού των ανθρωποκτονιών από αμέλεια. Συγκεκριμένα το 1977 πραγματοποιήθηκαν 111 ανθρωποκτονίες από πρόθεση και 1266 ανθρωποκτονίες από αμέλεια, από τις οποίες οι 1221 περιπτώσεις αφορούσαν αυτοκινητιστικά δυστυχήματα²³. Ο Ποινικός Κώδικας προβλέπει:

«Όποιος επιφέρει από αμέλεια το θάνατο άλλου τιμωρείται ^{ανθρωποκτονία από αμέλεια} με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών». Άρθρο 302 1.

²³ Βλ. Τηλέμαχος Γ. Φιλιππίδης, «Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδικόν μέρος, τεύχος β'», Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1981

«Αν το θύμα της πράξης η οποία αναφέρεται στην προηγούμενη παράγραφο είναι οικείος του υπαιτίου, το δικαστήριο μπορεί να απαλλάξει τον υπαίτιο από κάθε ποινή αν πεισθεί ότι λόγω της ψυχικής οδύνης που υπέστη από τις συνέπειες της πράξης του δεν χρειάζεται να υποβληθεί σε ποινή. Άρθρο 302 2.

Παραθέσαμε το Άρθρο 302 του Ποινικού Κώδικα με σκοπό να διαχωρίσουμε την ανθρωποκτονία από αμέλεια από την ανθρωποκτονία με πρόθεση. Οι παράγοντες διάκρισης μεταξύ εγκληματικής και μη εγκληματικής ανθρωποκτονίας φαίνεται ότι είναι η πρόθεση για φόνο, η πρόκληση βλάβης στο θύμα και η αναμονή επιβλαβών αποτελεσμάτων²⁴. Συνεπώς, η θεμελιώδης διαφορά μεταξύ των δυο παραπάνω εγκλημάτων η οποία κατατάσσει το πρώτο στα πλημμελήματα και το δεύτερο στα κακουργήματα βρίσκεται στο βαθμό υπαιτιότητας του δράστη, δηλαδή στο βαθμό του δόλου του, ή της αμέλειας του. Με άλλα λόγια η διαφορά τους βρίσκεται στη βούληση του δράστη, η οποία στο έγκλημα της ανθρωποκτονίας με πρόθεση είναι ένοχη.²⁵

Στη μελέτη μας, δεδομένου ότι ασχολούμαστε με βίαιες συμπεριφορές όπου η πρόθεση του δράστη να προκαλέσει βλάβη στο θύμα -το οποίο εκείνη τη στιγμή είναι αδύναμο και ευάλωτο σε σχέση με τον αυτόν και είναι απαραίτητο στοιχείο που καθορίζει το βίαιο χαρακτήρα της συμπεριφοράς του- θα συμπεριλάβουμε στην έρευνά μας μόνο τους δράστες ανθρωποκτονίας με πρόθεση. Εξάλλου, αναφέραμε και στην προηγούμενη

²⁴ Βλ. Marvin E. Wolfgang- Franco Ferracuti, «Η υποκουλτούρα της βίας», Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη

²⁵ Βλ. Άγγελος Α. Τσιγκής, «Το έγκλημα της ανθρωποκτονίας στην Ελλάδα», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2002

ενότητα ότι στα εγκλήματα βίας συμπεριλαμβάνεται η ανθρωποκτονία με πρόθεση και όχι γενικά η ανθρωποκτονία (σύμφωνα με την κατάταξη του Ο.Η.Ε).

2,2β Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής. Βιασμός

σεξουαλική βία αποτελεί ακραία εκδήλωση της επιθετικότητας που οφείλεται είτε στο σεξουαλικό αποκλεισμό μιας μερίδας του πληθυσμού από φυσιολογικές και συναινετικές σεξουαλικές σχέσεις, η οποία βιώνει συναισθήματα αποστέρησης σε μια κοινωνία αφθονίας σεξουαλικών μηνυμάτων και ερεθισμάτων, είτε στην ψυχοπαθολογική προσωπικότητα ορισμένων δραστών είτε στις πολιτισμικές αξίες που ευδοκιμούν σε μια κοινωνία αναφορικά με το ρόλο των δυο φύλων²⁶ (βλ. «Το κοινωνικό προφίλ του Βίαιου Εγκληματία στην Ελλάδα κατά την χρονική περίοδο 1999-2003» για εκτενέστερη αναφορά σχετικά με τη θέση και το ρόλο της γυναίκας).

Ειδικότερα, έχουν γίνει διάφορες προσπάθειες να προσεγγισθεί το φαινόμενο της σεξουαλικής βίας, με σκοπό να αποκαλυφθούν και να διερευνηθούν οι αιτίες που οδηγούν στην εκδήλωση σεξουαλικής βίας. Οι κοινωνιολογικές προσεγγίσεις αναζητούν τα αίτια της σεξουαλικής βίας σε όρους του κοινωνικού περιβάλλοντος του δράστη. Οι μελέτες τόσο του Amir όπου η σεξουαλική βία είναι αποτέλεσμα των αξιών μιας υποπολιτισμικής ομάδας, όσο και των Baron και Straus όπου η σεξουαλική βία είναι αποτέλεσμα της κοινωνικής αποδιοργάνωσης –φτώχεια, αστικοποίηση, ποσοστό διεξυγμένων ανδρών- και του προσανατολισμού της σεξουαλικότητας των ανδρών –υπεραρρενωπότητα- είναι χαρακτηριστικές της κοινωνιολογικής προσέγγισης.

²⁶ Βλ. Άγγελος Α. Τσιγκρής, «Τα σεξουαλικά εγκλήματα. Εγκληματολογικές προσεγγίσεις της σεξουαλικής βίας», Εκδόσεις Αντ. Σάκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000

Οι ψυχολογικές προσεγγίσεις αναζητούν τα αίτια σε ατομικούς παράγοντες, όπου το κύριο ενδιαφέρον πέφτει στην προσωπικότητα του δράστη. Έχει υποστηριχτεί ότι ο βίαιος σεξουαλικός εγκληματίας είναι το άτομο εκείνο το οποίο πάσχει από ένα απωθημένο σύμπλεγμα σεξουαλικής ανεπάρκειας, πάσχει από ενδο-ψυχικές συγκρούσεις, έχει λανθάνουσες ομοφυλοφιλικές τάσεις τις οποίες συγκαλύπτει εκφράζοντας βίαιες συμπεριφορές εναντίον των γυναικών, υπήρξε ο ίδιος θύμα σεξουαλικής παρενόχλησης κατά τη διάρκεια της παιδικής του ηλικίας, βίωσε μια αντιφατική και ταυτόχρονα σκληρή και ερωτική μητρική συμπεριφορά.

Τέλος οι φεμινιστικές προσεγγίσεις αναζητούν τα αίτια της σεξουαλικής βίας στις σχέσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών και στις κοινωνικές στάσεις σχετικά με τους ρόλους των δυο φύλων. Κεντρική υπόθεση της φεμινιστικής προσέγγισης, η οποία πρέπει να σημειωθεί ότι αντιπροσωπεύει μέχρι στιγμής την κυρίαρχη κοινωνική εξήγηση του βιασμού, αποτελεί ότι η σεξουαλική βία είναι περισσότερο το προϊόν θεσμοποιημένου σεξισμού, παρά το αποτέλεσμα της ψυχοπαθολογίας του δράστη, της υποκουλτούρας της βίας και της προκλητικότητας του θύματος.

Ύστερα από αυτή τη σύντομη αναφορά στις θεωρητικές προσεγγίσεις της σεξουαλικής βίας, θα επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας στην πιο αποτρόπαια μορφή σεξουαλικής βίας που είναι αυτή του βιασμού. Ο «Βιασμός» είναι ένα από τα 11 «Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα κατά της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής» που προβλέπει ο Έλληνας νομοθέτης. Στην κατηγορία αυτή των εγκλημάτων συμπεριλαμβάνονται επίσης η «Προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας», αρθ. 337, η «Αποπλάνηση παιδιών», αρθ. 339, η «Ασέλγεια με κατάχρηση εξουσίας», αρθ. 343, η «Έγκληση», αρθ.344, η «Αιμομιξία», αρθ. 345, η

«Ασέλγεια παρά φύση», αρθ. 347, η «Διευκόλυνση ακολασίας άλλων», αρθ. 348, η «Μαστροπεία», αρθ. 349, η «Σωματεμπορία», αρθ. 351 και τέλος η «Πρόκληση σκανδάλου με ακόλαστες πράξεις», αρθ. 353. Για το έγκλημα του βιασμού ο Ποινικός Κώδικας ορίζει:

«Όποιος με σωματική βία ή με απειλή σπουδαίου και άμεσου κινδύνου εξαναγκάζει άλλον σε συνουσία εξώγαμη ή σε ανοχή ή επιχείρηση ασελγούς πράξης τιμωρείται με κάθειρξη». Άρθρο 336 1.

«Αν η πράξη της προηγούμενης παραγράφου έγινε από δυο ή περισσότερους δράστες που ενεργούσαν από κοινού επιβάλλεται κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών». Άρθρο 336 2.

Ο νομικός ορισμός του βιασμού είναι μια κοινωνικά διαμορφωμένη πραγματικότητα που μετασχηματίζεται και μετεξελίσσεται ανάλογα με τις ευρύτερες κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες. Αντιπροσωπεύει την άποψη που έχει η συγκεκριμένη κοινωνία για τη γυναίκα, το βαθμό ισότητας των δυο φύλων, την πολιτισμική εξέλιξη ή στασιμότητα της κοινωνίας και το επίπεδο νομικής κουλτούρας ενός λαού²⁷.

Ο βιασμός προσβάλει πρωτίστως την ελευθερία της γενετήσιας ελευθερίας του θύματος και δευτερευόντως την τιμή του. Η πρόκληση σωματικών βλαβών και ο κίνδυνος στον οποίο εκτίθεται η υγεία του θύματος κατά τον βιασμό είναι ενδεχομένως τα στοιχεία εκείνα που καθιστούν το έγκλημα του βιασμού μεταξύ των τεσσάρων εγκλημάτων βίας.

²⁷ Βλ. Άγγελος Α. Τσιγκρής, «Βιασμός. Το αθέατο έγκλημα», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996

Είναι θεωρούμε απαραίτητο να αναφερθούμε έστω και για λίγο στην αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος αυτού, δεδομένου ότι πολλές παρερμηνείες υπάρχουν γύρω από αυτό και οι οποίες αφορούν στο φύλο του δράστη της πράξεως αυτής. Το θύμα και ο δράστης του βιασμού μπορούν να ανήκουν σε οποιοδήποτε από τα δυο φύλα. Το έγκλημα του βιασμού λαμβάνει χώρα όταν κάποιος –με σκοπό την επίτευξη εξώγαμης συνουσίας ή ανοχής ή επιχείρησης ασελγούς πράξεως- εξαναγκάζει γυναίκα ή άνδρα, είτε με τη χρήση σωματικής βίας είτε με την απειλή σπουδαίου και άμεσου κινδύνου, να υποβληθεί σε συνουσία ή άλλη ασελγή πράξη.²⁸

Δεδομένου ότι στατιστικά ο δράστης σεξουαλικής επίθεσης συνήθως είναι άνδρας και το θύμα συνήθως γυναίκα μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η σεξουαλική επίθεση είναι πολύ διαφορετική από όλους τους άλλους τύπους σωματικής βλάβης, αφού είναι συνυφασμένη με το γυναικείο φύλο. *Αποτελεί μια πράξη βίας η οποία στηρίζεται στο φύλο του θύματος.* Είναι μια κατά μέτωπο επίθεση στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και μια άρνηση της αρχής της ισότητας των δυο φύλων.

Κάτι που είναι άξιο αναφοράς, και αποδεικνύει αυτό που αναφέραμε παραπάνω, είναι ότι στο παρελθόν ο σύζυγος που βίαζε την γυναίκα του θεωρούνταν ο «ασκών παράνομη βία» και ο συζυγικός βιασμός ήταν πλημμέλημα, αφού κατά κάποιο τρόπο θεωρούταν μέσα στις συζυγικές υποχρεώσεις η σεξουαλική επαφή. Επομένως ο άντρας που με σωματική δύναμη εξανάγκαζε τη σύζυγό του σε συνουσία δεν θεωρείτο ότι διαπράττει βία και επομένως δεν ενεργοποιούσε την κοινωνική αντίδραση. Με το καινούργιο νομοσχέδιο υφίσταται βιασμός και μέσα στα πλαίσια του γάμου, με

²⁸ Βλ. Α. Π. 1971/1984, Ποινικά Χρονικά, τομ. ΛΔ'

συνέπεια ο σύζυγος που βιάζει τη γυναίκα του να διώκεται για κακούργημα. Δίχως να θέλουμε να αναφερθούμε και να σχολιάσουμε περισσότερο τις διατάξεις του νέου νομοσχεδίου για το έγκλημα του βιασμού, θέλουμε να τονίσουμε ότι η παραδοχή από τον νόμο ότι υφίσταται και ο συζυγικός βιασμός είναι ένα μεγάλο άλμα για την καταπολέμηση της ενδο-οικογενειακής βίας.

Συμπερασματικά, το έγκλημα του βιασμού είναι κατά τους κοινωνιολόγους και τους εγκληματολόγους ένα σεξουαλικό έγκλημα βίας με το οποίο επιχειρείται η άσκηση εξουσίας και κυριαρχίας στο θύμα. Είναι το έγκλημα, που όπως θα δούμε και στα στοιχεία της έρευνάς μας, όπου στην συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων το θύμα είναι γυναίκα. Είναι μια από τις πιο ακραίες μορφές ταπείνωσης και εξευτελισμού ανθρώπου από άνθρωπο.

2,3γ Σωματικές βλάβες. Βαριά σωματική βλάβη

Η φράση «σώος και αβλαβής» μαρτυρεί την σπουδαιότητα της σωματικής ακεραιότητας ως έννομο αγαθό. Αξιολογικά το απαράβατο του σώματος κατατάσσεται αμέσως μετά το ύπατο έννομο αγαθό` αυτό της ζωής. Συγκεκριμένα το απαράβατο του σώματος προστατεύεται από τον Ποινικό Κώδικα αφού τιμωρούνται οι προσβολές που πραγματοποιούνται είτε μέσω της «σωματικής κάκωσης» είτε μέσω της «βλάβης της υγείας».

Η «Απρόκλητη σωματική βλάβη», αρθ. 308, η «Επικίνδυνη σωματική βλάβη», αρθ. 309, η «Θανατηφόρα βλάβη», αρθ 311, η «Σωματική βλάβη ανηλίκων», αρθ. 312, η «Σωματική βλάβη από αμέλεια», αρθ 314, και τέλος η «Έγκληση», αρθ 315 είναι οι μορφές σωματικής βλάβης που συμπεριλαμβάνει ο ελληνικός Ποινικός Κώδικας και που μαζί με την «Βαριά σωματική βλάβη», αρθ. 310, συνιστούν τις «Σωματικές βλάβες».

Το έγκλημα της εκ προθέσεως βαριάς σωματικής βλάβης συνίσταται στην από δόλο πρόκληση σωματικών κακώσεων στο θύμα οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν στην βλάβη της υγείας του θύματος. Η παράγραφος 2 του άρθρου 310 του Ποινικού Κώδικα αναφέρει ότι η «βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση υπάρχει ιδίως αν η πράξη προξένησε στον παθόντα κίνδυνο ζωής ή βαριά και μακροχρόνια αρρώστια ή σοβαρό ακρωτηριασμό ή αν τον εμπόδισε σημαντικά και για πολύ χρόνο να χρησιμοποιήσει το σώμα ή τη διάνοιά του».

Πρέπει να τονίσουμε ότι η πρόκληση βαριάς σωματικής βλάβης διαχωρίζεται από την απόπειρα ανθρωποκτονίας με βάση το κίνητρο του δράστη. Η κατηγορία αυτών των εγκλημάτων αναφέρεται μόνο σε σωματικές και διανοητικές κακώσεις όπου επιφέρουν κίνδυνο στη ζωή του θύματος αλλά

όχι και το θάνατό του («Θανατηφόρα σωματική βλάβη») ενώ επίσης, η πρόθεση του δράστη δεν είναι η θανάτωση του θύματος («Εκ προθέσεως ανθρωποκτονία»).

Παρόλο που πολλά και σημαντικά πράγματα έχουν γραφτεί από εξάιρετους νομικούς γύρω από τα παραπάνω τρία είδη εγκλημάτων, εμείς δεν θεωρούμε σκόπιμο να παραθέσουμε μια τέτοια ανάλυση γιατί θα ξέφευγε από το αντικείμενό μελέτης μας. Θα επαναλάβουμε όμως ότι ο βίαιος εγκληματίας ορίζεται ως το άτομο εκείνο που έχει προβεί είτε σε ανθρωποκτονία από πρόθεση, είτε σε βιασμό, είτε σε εκ προθέσεως βαριά σωματική βλάβη είτε σε ληστεία.

Το επόμενο μέρος το οποίο αποτελεί και το τελευταίο μέρος της παρούσας εργασίας θα παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα της έρευνας, όπως τα πήραμε από την Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Αθηνών. Θα ακολουθήσει ο σχολιασμός τους και στο τέλος θα γίνει ένα τελικό σχόλιο για το κοινωνικό προφίλ του βίαιου εγκληματία στην Ελλάδα.

Μέρος 3^ο Η εμπειρική έρευνα.

1,1 Σκοπός.

 τις προηγούμενες ενότητες αναφερθήκαμε σε κάποια εισαγωγικά σχόλια για το έγκλημα, για τις κοινωνικές αναπαραστάσεις του εγκλήματος και του εγκληματία, για την έννοια της επικινδυνότητας και πως αυτή συνδέεται με τον εγκληματία, για την κοινωνική ταυτότητα και την σύνδεσή της με το έγκλημα και τέλος για την ανθρώπινη βία, τον ορισμό του βίαιου εγκληματία και του εγκλήματος βίας. Σκοπός δε, των όσων αναφέρθηκαν ήταν η εξοικείωση με κάποιες βασικές έννοιες της επιστήμης της Εγκληματολογίας, αλλά και γενικότερα των κοινωνικών επιστημών, έννοιες που ωστόσο κρίθηκε αναγκαία η εισαγωγή τους λόγω της σύνδεσης τους με τον προβληματισμό της εργασίας αυτής.

Η παρούσα εργασία θα επιχειρήσει αρχικά, μέσα από την έρευνα των καρτελών των βίαιων εγκληματιών που διαθέτει στα αρχεία της η Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Αθηνών (Γ.Α.Δ.Α.), να σκιαγραφήσει το κοινωνικό προφίλ του βίαιου εγκληματία στη χώρα μας κατά την πενταετία 1999-2003. Είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο ότι έρευνες έχουν δείξει ότι η κοινωνική αναπαράσταση του εγκληματία είναι αυτή του άνεργου, φτωχού άνδρα. Η υπόθεση αυτή επαληθεύεται και μέσα από τα αρχεία της Αστυνομίας;

Σε ένα δεύτερο επίπεδο η παρούσα εργασία θα επιχειρήσει να καταδείξει, ότι το έγκλημα βίας δεν συνδέεται σε απόλυτο βαθμό με τις χαμηλότερες κοινωνικο-οικονομικές τάξεις. Παράδειγμα, κατά τη γνώμη μας, αποτελεί το οργανωμένο έγκλημα, το οποίο ενέχει βία, αν και δεν είναι άμεσα φανερό. Η διακίνηση ναρκωτικών και ψυχοτρόπων ουσιών, διαπράττεται από χιλιάδες άτομα, πολλά από τα οποία δεν φτάνουν ποτέ στα χέρια των διωκτικών

αρχών. Συγκεκριμένα, οι μεγαλέμποροι δεν ανακαλύπτονται ποτέ από τις διωκτικές αρχές, αντίθετα οι διωκτικές αρχές ανακαλύπτουν τους μικροεμπόρους, τους χρήστες και τα λεγόμενα «βαποράκια». Οι στατιστικές, λοιπόν, περιέχουν τα στοιχεία των μικρο-εμπλεκόμενων με το έγκλημα αυτό, τα οποία συνήθως ταιριάζουν με τα χαρακτηριστικά ατόμων χαμηλότερης κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης, ενώ οι εγκέφαλοι των εγκλημάτων αυτών (με κοινωνικά χαρακτηριστικά πολύ διαφορετικά από αυτά των μικροεμπόρων), οι οποίοι καρπώνονται και τα υπέρογκα ποσά από τη διακίνησή των ουσιών αυτών, μένουν έξω από τις στατιστικές αυτές.

Ο κίνδυνος που διατρέχει μια τέτοια προσέγγιση η οποία επιχειρεί να καταγράψει και να κατηγοριοποιήσει τα κοινωνικά χαρακτηριστικά μιας ομάδας ατόμων (εδώ των βίαιων εγκληματιών) είναι μεγάλος. Η σκιαγράφηση του κοινωνικού προφίλ, ή αλλιώς η καταγραφή της κοινωνικής ταυτότητας (κατά την κοινωνιολογική προσέγγιση) των βίαιων εγκληματιών ενέχει τον κίνδυνο να οδηγήσει σε παρερμηνείες και διαστρεβλώσεις αφού τα κοινωνικά χαρακτηριστικά που, όπως θα δούμε, παρουσιάζουν οι βίαιοι εγκληματίες στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1999-2003 ενδέχεται να παρουσιάζουν και άλλα άτομα που όμως η εμπλοκή τους με το Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης είναι ανύπαρκτη.

Από την άλλη, η σκιαγράφηση του κοινωνικού προφίλ του βίαιου εγκληματία στην Ελλάδα προκύπτει από τα στοιχεία που μας έδωσε η Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Αθηνών (Γ.Α.Δ.Α.), αφορά δηλαδή σε στοιχεία για άτομα που διέπραξαν ένα έγκλημα βίας κατά την περίοδο 1999-2003 και συνελήφθησαν από τις αστυνομικές αρχές. Το κοινωνικό προφίλ, δηλαδή, που θα σκιαγραφήσουμε δεν θα προκύπτει από ένα πρωτογενές υλικό των

κοινωνικών χαρακτηριστικών των βίαιων εγκληματιών, αλλά μέσα από τα στοιχεία της ΓΑΔΑ (δευτερογενές υλικό), με συνέπεια την καταγραφή της κοινωνικής ταυτότητας των ατόμων αυτών που τα χαρακτηριστικά τους τους καθιστούν περισσότερο ευάλωτους στον επίσημο κοινωνικό έλεγχο, από ότι άλλους «βίαιους εγκλήματιες».

Λαμβάνοντας υπόψη την παραπάνω διαπίστωση καθώς και τον σκοτεινό αριθμό της εγκληματικότητας οφείλουμε να μην είμαστε κατηγορηματικοί στα συμπεράσματα στα οποία θα καταλήξουμε. Εξάλλου ο σκοτεινός αριθμός της εγκληματικότητας θα πρέπει να προβληματίζει οποιονδήποτε προσπαθεί να κάνει συνολικές εκτιμήσεις είτε για το μέγεθος της εγκληματικότητας είτε για τον εγκληματία δεδομένου ότι υπάρχουν διάφορα εγκλήματα τα οποία δεν εξιχνιάζονται.

Πράγματι, υπάρχει πλήθος εγκλημάτων που διαπράττονται από άτομα τα οποία ποτέ δεν φτάνουν στις αστυνομικές και κατόπιν στις δικαστικές αρχές. Εδώ αξίζει να κάνουμε μια μικρή αναφορά στο εγκλήματα του «λευκού κολάρου», το οποίο διατυπώθηκε από τον αμερικανό E. Sutherland (“White-collar crime”, Sutherland, 1939). Σύμφωνα με τον Sutherland, ο οποίος ήταν ο πρώτος που συνέδεσε τα ανώτερα κοινωνικο-οικονομικά στρώματα με την εγκληματικότητα όπου ορισμένα αξιοσέβαστα μέλη της κοινωνίας, απολαμβάνοντας την κοινωνική και επαγγελματική τους θέση διαπράττουν εγκλήματα, τα οποία δεν γίνονται γνωστά και που συνήθως είναι οικονομικού χαρακτήρα (παραδείγματος χάριν φοροδιαφυγές, οικονομικές απάτες, υπεξαίρεσεις, κατάχρηση εξουσίας κ.ά).

Όπως εύκολα γίνεται κατανοητό τα άτομα αυτά κατέχουν επαγγελματική και κοινωνική θέση η οποία δεν συμβαδίζει στις αναπαραστάσεις που έχουμε για την επαγγελματική και κοινωνική θέση του

συνόλου των εγκληματιών. Παραδείγματος χάριν μια χαμηλού επιπέδου μόρφωση η οποία συνδυάζεται με ανεργία, καθώς και με το αντρικό φύλο συμβαδίζει περισσότερο με τα στερεότυπα που έχουμε για τον εγκληματία, όπως μας διαβεβαιώνουν οι μελέτες που έχουν γίνει γύρω από τις αναπαραστάσεις του κοινού για τον εγκληματία.

Τελικά οι στερεοτυπικές αντιλήψεις, ως προκατασκευασμένες ιδέες, που έχουμε για τον βίαιο εγκληματία, ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα; Θα ακολουθήσει η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας που διεξήγαμε μέσα από την ανάλυση περιεχομένου των φακέλων των βίαιων εγκληματιών που έχουν προσαχθεί στις διωκτικές αρχές κατά την πενταετία 1999-2003. Η έρευνα αφορούσε στην καταγραφή και κατηγοριοποίηση των κοινωνικών χαρακτηριστικών των δραστών εγκλημάτων βίας.

2,1 «Το κοινωνικό προφίλ του Βίαιου Εγκληματία στην Ελλάδα κατά την χρονική περίοδο 1999-2003»

 παρούσα μελέτη αποσκοπεί να σκιαγραφήσει το κοινωνικό προφίλ του βίαιου εγκληματία στην Ελλάδα κατά τη χρονική περίοδο 1999-2003. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, λέγοντας κοινωνικό προφίλ εννοούμε όλα εκείνα τα προσωπικά χαρακτηριστικά του ατόμου τα οποία είναι κοινωνικώς προσδιοριζόμενα. Τέτοια νοούνται το φύλο, η εθνότητα, η θρησκεία, η ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο, η οικονομική κατάσταση, η κοινωνική τάξη και η οικογενειακή κατάσταση. Αναφέραμε, επίσης, στο Εισαγωγικό κομμάτι της εργασίας αυτής, ότι μόνο τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του φύλου, της εθνότητας, της ηλικίας και του επαγγέλματος ήταν διαθέσιμα από τις εγκληματολογικές υπηρεσίες των διωκτικών αρχών και όχι τα χαρακτηριστικά της οικονομικοκοινωνικής και οικογενειακής κατάστασης καθώς και του μορφωτικού επιπέδου. Οι λόγοι στους οποίους διαπιστώσαμε ότι οφείλονταν αυτή η παράλειψη είναι δύο. Αρχικά η παράμετρος της οικογενειακής κατάστασης, παρόλο που υπάρχει στον ατομικό φάκελο του κάθε προσαγόμενου, δεν συμπληρώνεται συνήθως από τον αρμόδιο υπάλληλο για άγνωστους λόγους ενώ οι άλλες παράμετροι (οικονομική κατάσταση και μορφωτικό επίπεδο) φαίνεται ότι δεν θεωρούνται σημαντικές από τις διωκτικές αρχές και συνεπώς δεν αναγράφονται καν στο φάκελο. Συνεπώς ούτε η παράμετρος της κοινωνικής τάξης να μπορεί να βρεθεί, αφού η παράμετρος αυτή είναι στην ουσία μια κοινωνική κατασκευή που προκύπτει από τον συνδυασμό των χαρακτηριστικών της οικονομικής κατάστασης και του μορφωτικού επιπέδου.

Τα στοιχεία αυτά που δεν έγινε εφικτό να συγκεντρωθούν μολονότι είναι απαραίτητα για τη σκιαγράφηση του κοινωνικού προφίλ του ατόμου, θα λείπουν από την παρούσα εργασία. Η παράλειψη αυτή είναι σημαντική γιατί περιορίζει την γνώση μας γύρω από τον εγκληματία και οδηγεί τους ειδικούς να μιλάνε με εικασίες και όχι με αποδείξεις για τις παραμέτρους αυτές. Κρίνεται, λοιπόν, απαραίτητο το γεγονός να αλλάξει η μεθοδολογία στην καταγραφή στοιχείων από τις διωκτικές αρχές και να ασχολούνται περισσότερο με την πληρέστερη γνώση του εγκληματία. Κάτι τέτοιο κρίνεται ανεκτίμητο αφού η πλήρης γνώση αποτελεί σημαντικότατο παράγοντα της πρόληψης, μιας πρόληψης -που όπως γνωρίζουμε- λειτουργεί πολύ πιο αποτελεσματικά από την καταστολή.

Οι διωκτικές αρχές φαίνεται να στερούνται της διορατικότητας για την πρόληψη, στοιχείο απαραίτητο για την καλύτερη αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου, ενώ ομολογουμένως χαρακτηρίζονται από μεθοδικότητα στην καταγραφή του εγκληματικού φαινομένου και στην πλήρη εξιχνίαση του. Οι αστυνομικοί υπάλληλοι των εγκληματολογικών υπηρεσιών μπορούν μέσα από τα αρχεία *monduis operandi* να γνωρίζουν μέσα σε λίγα δευτερόλεπτα πόσοι διέπραξαν ένα έγκλημα σε μία χρονική περίοδο, την εθνικότητα των δραστών, το φύλο τους, το επάγγελμά τους και την ηλικία τους.

Έτσι η εργασία αυτή θα παρουσιάσει τα συνολικά αποτελέσματα των δραστών των εγκλημάτων της ανθρωποκτονίας, του βιασμού και των σοβαρών σωματικών βλαβών. Τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα, δηλαδή, στα οποία θα καταλήξει θα στερούνται αυτού που στην στατιστική ανάλυση λέμε ως «δειγματοληπτικό σφάλμα» γιατί ακριβώς τα στοιχεία που

πήραμε δεν ήταν μέσα από ένα τυχαίο δείγμα αλλά από το σύνολο του συγκεκριμένου πληθυσμού που καταγράφεται στα αρχεία της ΓΑΔΑ.

Στην επόμενη ενότητα θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα των κοινωνικών χαρακτηριστικών ξεχωριστά για καθένα από τα τρία εγκλήματα (μείον αυτό της ληστείας) αλλά και συνολικά. Η παρουσίαση θα συνοδεύεται από ανάλυση και ερμηνεία των αποτελεσμάτων για το *βίαιο έγκλημα «κατά των προσώπων» συνολικά* καθώς και από συμπεράσματα ξένων ερευνών που έχουν γίνει πάνω στο θέμα αυτό.

2,2 Τα αποτελέσματα της έρευνας.

• 2,2α Φύλο και εθνότητα

Η επιθετικότητα και η βία ως έκφρασή της, είναι στενά συνδεδεμένες με το φύλο. Όλες οι μετρήσεις εγκληματικότητας που έχουν γίνει σε παγκόσμιο επίπεδο συμφωνούν για τη συντριπτικά μεγαλύτερη συμμετοχή του ανδρικού φύλου στο εγκληματικό φαινόμενο. Αντίθετα, το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών στο εγκληματικό φαινόμενο αφορά το 10-15% της συνολικής εγκληματικότητας. Την άποψη αυτή υποστηρίζουν και τα στοιχεία που έχουν δημοσιευτεί από την Στατιστική της Δικαιοσύνης του 1996, η οποία αποτελεί και την τελευταία δημοσιευμένη δικαστική στατιστική. Ο παρακάτω πίνακας δείχνει τον αριθμό των εγκλημάτων καθώς και το ποσοστό που έχει η κάθε κατηγορία (φύλο) στη συνολική εγκληματικότητα κατά τα έτη 1985 μέχρι και 1995.

Πίνακας 2,1

Έτος	Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο
1985	99.487	92,1%	8.524	7,9%	108.011
1986	113.555	91,6%	10.403	8,4%	123.958
1987	128.101	91,2%	12.302	8,8%	140.403
1988	119.946	90,2%	12.979	9,8%	132.925
1989	98.024	89,9%	10.959	10,1%	108.983
1990	97.541	89,3%	11.619	10,7%	109.190
1991	100.120	79,2%	12.083	10,8%	112.203
1992	95.240	88,5%	12.274	11,4%	107.567
1993	81.142	87,7%	11.283	12,2%	92.427
1994	73.112	87,2%	10.706	12,7%	83.818
1995	80.746	87,7%	11.220	12,2%	91.966

Πηγή: NSSG Στατιστική της δικαιοσύνης 1985-1995

Από τον παραπάνω πίνακα βλέπουμε τη μικρή συμμετοχή των γυναικών στο εγκληματικό φαινόμενο. Παρόλα αυτά η συμμετοχή των γυναικών βλέπουμε ότι αυξάνεται με την πάροδο των ετών. Στην Γαλλία, παραδείγματος χάριν, ο δείκτης των γυναικών που κατηγορήθηκε για διάπραξη ποινικού αδικήματος αυξήθηκε από 3,58/1000 το 1976 σε 6,44/1000 μετά από δέκα χρόνια, ενώ στην Ελλάδα παρατηρούμε ότι μέσα σε δέκα χρόνια (1985-1995) η γυναικεία εγκληματικότητα αυξήθηκε κατά 4,3 %.

Οι στατιστικές του FBI αναφέρουν ότι η αύξηση αυτή της γυναικείας εγκληματικότητας προέρχεται, κατά βάση, από την τέλεση περισσότερων μικροκλοπών(θα δούμε αργότερα ότι τα κύρια αδικήματα τα οποία τελούν οι γυναίκες είναι αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας και όχι αδικήματα κατά προσώπων -τα οποία συμπεριλαμβάνουμε στην έρευνά μας). Μια άλλη άποψη αναφέρει ότι η αύξηση της γυναικείας εγκληματικότητας ενδέχεται να είναι απόρροια της αλλαγής των πρακτικών στην εφαρμογή των νόμων (συνίσταται στην αυστηρότερη αντιμετώπιση των γυναικών από το Σύστημα Απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης) παρά απόρροια αλλαγής της γυναικείας συμπεριφοράς.

Υπάρχει λοιπόν μια αύξηση της γυναικείας εγκληματικότητας που στρέφεται κατά των πραγμάτων. Υπάρχει, άραγε αντίστοιχη αύξηση της γυναικείας εγκληματικότητας που στρέφεται κατά προσώπων; Θα ακολουθήσει ο παρακάτω πίνακας ο οποίος θα δείχνει το *φύλο* και την *εθνότητα* (ο πρώτος πίνακας αφορά μια πρώτη κατηγοριοποίηση ανάμεσα σε Έλληνες και αλλοδαπούς, ενώ παρακάτω θα γίνει αναφορά σε ορισμένες συγκεκριμένες εθνότητες)των ανθρωποκτόνων στην Ελλάδα την εξεταζόμενη περίοδο. Οι δυο επόμενοι πίνακες αφορούν πάλι τις ίδιες κατηγορίες (φύλο-

εθνότητα) των δύο άλλων εγκλημάτων που μελετάμε ώστε να γίνει ένας συνολικός σχολιασμός.

➤ Ανθρωποκτονία:

Πίνακας 3,1

ΕΘΝΟΤΗΤΑ	ΦΥΛΟ		Σύνολο
	Άνδρας	Γυναίκα	
Έλληνες	668	20	688
Αλλοδαποί	249	11	260
Σύνολο	917	31	948

➤ Βιασμός:

Πίνακας 3,2

ΕΘΝΟΤΗΤΑ	ΦΥΛΟ		Σύνολο
	Άνδρας	Γυναίκα	
Έλληνες	543	3	546
Αλλοδαποί	155	-	155
Σύνολο	698	3	701

➤ Σοβαρές σωματικές βλάβες:

Πίνακας 3,3

ΕΘΝΟΤΗΤΑ	ΦΥΛΟ		Σύνολο
	Άνδρας	Γυναίκα	
Έλληνες	1634	172	1806
Αλλοδαποί	126	8	134
Σύνολο	1760	180	1940

➤ Το έγκλημα βίας:

Πίνακας 3,4

ΕΘΝΟΤΗΤΑ	ΦΥΛΟ		Σύνολο
	Άνδρας	Γυναίκα	
Έλληνες	2845	195	3040
Αλλοδαποί	530	19	549
Σύνολο	3375	214	3589

Σύμφωνα με τα στοιχεία που πήραμε από τη Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Αθηνών (Γ.Α.Δ.Α.) κατά τη χρονική περίοδο 1999-2003 (για την ακρίβεια από την 1/1/1999 μέχρι τις 27/5/2003 όπου μας δόθηκαν τα ακόλουθα στοιχεία) υπήρξαν 948 ανθρωποκτόνοι από τους οποίους οι 61 είχαν διαπράξει *ταυτόχρονα* και βιασμό ενώ οι 245 σωματικές βλάβες.

Από τους πίνακες βλέπουμε ότι το ανδρικό φύλο συνδέεται περισσότερο με τα εγκλήματα βίας. Αντιθέτως, σύμφωνα με τους ερευνητές που ασχολούνται με την έμφυλη διάσταση της εγκληματικότητας, η γυναικεία εγκληματικότητα τοποθετείται κυρίως στα εγκλήματα κατά της περιουσίας (όπως αναφέρθηκε ήδη) και ιδιαίτερα σε ορισμένες μορφές τους (παραδείγματος χάριν "shoplifting"). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήγαμε, τη συγκεκριμένη πενταετία οι άνδρες έχουν διαπράξει 15 φορές περισσότερα εγκλήματα βίας από τις γυναίκες (3375 των ανδρών έναντι 214 των γυναικών).

Η Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου στο βιβλίο της «Οι ιδιαιτερότητες της γυναικείας εγκληματικότητας και οι αιτίες τους» εξηγεί το λόγο που οι γυναίκες παρουσιάζουν χαμηλότερα ποσοστά εγκληματικότητας ποσοτικά και ποιοτικά. Είναι πραγματικά αξιοπερίεργο το γεγονός πως οι γυναίκες ενώ ζουν στο ίδιο περιβάλλον και βιώνουν τις ίδιες καταστάσεις με τους άντρες, εντούτοις παρουσιάζουν σημαντικά μικρότερο ποσοστό εγκληματικότητας. Φαίνεται ότι η μικρότερη, σε σύγκριση με των ανδρών, έξοδος των γυναικών στην αγορά εργασίας να αποτελεί μια από τις αιτίες στις οποίες οφείλεται η μικρότερη ανάμειξή τους με το έγκλημα. Το αποδεικνύει αυτό μάλιστα το γεγονός ότι η αύξηση των τελευταίων ετών της γυναικείας εγκληματικότητας συμπίπτει με την μεγαλύτερη έξοδό τους στην αγορά εργασίας.

Το χαμηλό ποσοστό εγκλημάτων βίας που διαπράττεται από γυναίκες, πράγματι, είναι αποτέλεσμα διαφόρων παραγόντων. Ο πρώτος παράγοντας συνδέεται άμεσα με τη θέση της γυναίκας και την υποτακτική της συμπεριφορά απέναντι στον άνδρα. Ενώ ο άντρας απαντά με επιθετικότητα σε ορισμένες προβληματικές καταστάσεις, η γυναίκα καταφεύγει στη νεύρωση και στην κατάθλιψη, σύμφωνα με τους ερευνητές. Με λίγα λόγια, τις προβληματικές καταστάσεις ο άντρας τις αντιμετωπίζει με επιθετικότητα που στρέφεται προς τους άλλους, ενώ η γυναίκα με επιθετικότητα προς τον εαυτό της.

Ο κοινωνικός έλεγχος καθώς και τα πρότυπα που προβάλλονται από τους φορείς κοινωνικοποίησης παρουσιάζουν διαφορές ανάλογα με το φύλο του υποκειμένου και καθορίζουν τις αναμονές των «ρόλων». Αν παρατηρήσουμε ένα παιχνιδότοπο, θα δούμε ότι τα παιχνίδια που προορίζονται για τα κορίτσια είναι «κούκλες» και «κουζινικά», σε αντίθεση με αυτά των αγοριών που είναι «αυτοκινητάκια» και «πολεμικά παιχνίδια». Πράγματι, τα κορίτσια, με ελάχιστες εξαιρέσεις, μεγαλώνουν με το πρότυπο της καλής μητέρας («κούκλες»), της καλής συζύγου και της νοικοκυράς («κουζινικά»). Αντίθετα τα αγόρια μεγαλώνουν με το πρότυπο του οικονομικά ανεξάρτητου-εύρωστου («αυτοκινητάκια») και του δυνατού-ανταγωνιστικού («πολεμικά παιχνίδια»).

Επίσης ο κοινωνικός έλεγχος που ασκείται απέναντι στα κορίτσια, αλλά και στις γυναίκες γενικότερα, είναι αυξημένος σε σχέση με αυτόν που ασκείται στο αντρικό φύλο. Οι φορείς τόσο του επίσημου όσο και του ανεπίσημου κοινωνικού ελέγχου είναι πιο απαιτητικοί απέναντι στις εκπροσώπους του γυναικείου φύλου και συνεπώς η γυναίκα πιο δύσκολα -σε σχέση με τον άνδρα- θα περάσει στην εγκληματική πράξη. Η ενσωμάτωση των

προκαθορισμένων από την κοινωνία ρόλων, ο έλεγχος που ασκείται για τη διατήρησή τους και ο φόβος αποκλεισμού σε περίπτωση παρέκκλισης από τα πρότυπα αυτά αποτελεί τροχοπέδη στην διάπραξη μιας εγκληματικής πράξης από τη γυναίκα.

Σε ότι αφορά τα εγκλήματα βίας, είναι επιστημονικά τεκμηριωμένο ότι υπάρχουν σημαντικές βιολογικές διαφορές ανάμεσα στα δυο φύλα, με αποτέλεσμα την απουσία διάπραξης τέτοιου είδους εγκλημάτων από γυναίκες. Σύμφωνα με τον Sheldon οι γυναίκες έχουν μικρή ανάμειξη με την παραβατικότητα γιατί ο σωματότυπός τους ανταποκρίνεται σε διαφορετικό τύπο ιδιοσυγκρασίας και ψυχοσύνθεσης από αυτήν των αντρών. Ειδικότερα, ο σωματότυπος της πλειονότητας των αντρών είναι ο μεσομορφικός. Ο μεσομορφικός τύπος είναι μυώδης και δυνατός, ενώ αυτοί που φέρουν αυτόν τον σωματότυπο (εδώ η πλειοψηφία των αντρών) χαρακτηρίζονται από την έντονη επιθυμία για σωματική δραστηριότητα και από τη διάθεση να κυριαρχούν. Αντίθετα, ο σωματότυπος της πλειοψηφίας των γυναικών είναι ο ενδομορφικός. Ο ενδομορφικός τύπος είναι χαλαρός και τρυφερός και οι γυναίκες, ως κύριοι φορείς του σωματότυπου αυτού, χαρακτηρίζονται από ανεκτικότητα, από ηρεμία και από ανάγκη για αποδοχή.

Η μυϊκή δύναμη των αντρών που υπερισχύει αυτής των γυναικών είναι μια αιτία, συνάρτηση του προηγούμενου παράγοντα, που εξηγεί γιατί μια γυναίκα δεν εμφανίζεται συχνά ως δράστης εγκλημάτων βίας. Σύμφωνα με ερευνητές, μια γυναίκα δεν μπορεί να ασκήσει φυσική βία σε έναν άνδρα – αντίθετα μπορεί να ασκήσει βία απέναντι στο ίδιο φύλο- σε σημείο που, τουλάχιστον μέχρι πριν μερικά χρόνια, το κύριο μέσο εξόντωσης του «άλλου» ήταν η χορήγηση δηλητηρίου.

Οι παραπάνω παράγοντες, κατά τη γνώμη μας, είναι σε θέση να εξηγήσουν τα χαμηλά ποσοστά της γυναικείας εγκληματικότητας γενικά και κατά συνέπεια τα χαμηλά ποσοστά της βίαιης γυναικείας εγκληματικότητας. Τόσο βιολογικοί παράγοντες (*μειωμένη μυϊκή δύναμη*), όσο και ψυχολογικοί (*ιδιοσυγκρασία*) και κοινωνικοί (*ρόλος και θέση στην κοινωνία*) εξηγούν το υποδεκαπενταπλάσιο ποσοστό βίαιης εγκληματικότητας των γυναικών έναντι των ανδρών.

Σε ότι αφορά την εθνότητα, μια ανασκόπηση στη ξένη βιβλιογραφία μας βεβαιώνει ότι το ποσοστό των αλλοδαπών δραστών βίαιων εγκλημάτων είναι πολύ μεγαλύτερο από το ποσοστό που αντιπροσωπεύουν στον συνολικό πληθυσμό (Robert, Bismuth, Lambert 1968), ενώ τα ποσοστά υποτροπής των αλλοδαπών είναι μεγαλύτερα από τα αντίστοιχα των αυτοχθόνων (Stefani, 1982).

Μετά την κατάρρευση του Ανατολικού Συνασπισμού, η χώρα μας αποτέλεσε τόπο υποδοχής οικονομικών μεταναστών και πολιτικών προσφύγων. Αποτέλεσμα αυτού ήταν να υπάρχει ένα κράμα διαφορετικών πληθυσμών που όπως ήταν φυσικό είχαν διαφορετική κουλτούρα από τους αυτόχθονες. Όταν τα μεταναστευτικά ρεύματα υποχρεώνονται να συμμορφωθούν σε ένα δικαϊκό σύστημα το οποίο δεν βασίζεται στο δικό τους δίκαιο (που έχουν αποδεχτεί και ενσωματώσει) είναι αναπόφευκτο να παρατηρούνται συγκρούσεις μεταξύ μεταναστών/αλλοδαπών και αυτοχθόνων (εδώ Ελλήνων) και η εγκληματικότητα μοιάζει να είναι το φυσικό αποτέλεσμα.

Όταν σε μια χώρα υπάρχει ετερογένεια, με μια μειοψηφία που είναι υποταγμένη και εξαρτημένη από την άρχουσα πλειοψηφία, τότε τα άτομα που αποτελούν την μειοψηφία αυτή είναι πιθανό να θεωρούνται κοινωνικά κατώτερα και να αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα επίτευξης των

στόχων τους (παραδείγματος χάριν εύρεση εργασίας για οικονομική αποκατάσταση). Τα άτομα αυτά έχοντας περιορισμένα θεσμοθετημένα μέσα για την επίτευξη των στόχων τους έχουν περισσότερες πιθανότητες να διαπράξουν κάποια εγκληματική πράξη (βλ Merton θεωρία της ανομίας).

Κάναμε μια μικρή αναφορά στους παράγοντες που μπορεί να οδηγήσουν στην τέλεση εγκληματικών πράξεων από τους αλλοδαπούς. Είδαμε ότι η πολιτισμική σύγκρουση (βλ Sellin) και ο αποκλεισμός από τα μέσα παραγωγής αποτελούν αιτίες διάπραξης εγκλημάτων από τους αλλοδαπούς. Ακολουθώντας, από τον πίνακα παρατηρούμε ένα μεγάλο ποσοστό αλλοδαπών που διαπράττουν βίαια εγκλήματα (549 έναντι 3040 των Ελλήνων) στη χώρα μας. Θεωρούμε ότι ο αριθμός αυτός θα ήταν ακόμη μεγαλύτερος αν συμπεριλαμβάναμε στην εργασία μας και το έγκλημα της ληστείας σαν το τέταρτο και τελευταίο έγκλημα στην ταξινόμηση του βίαιου εγκλήματος. Πράγματι ο αποκλεισμός από τα μέσα παραγωγής είναι ίσως η μεγαλύτερη αιτία που οδηγεί στην τέλεση ληστειών και οι αλλοδαποί, όπως αναφέραμε, είναι συνήθως οι πρώτοι που βιώνουν αυτόν τον αποκλεισμό.

Συμπερασματικά, το φύλο του μέσου βίαιου εγκληματία στην Ελλάδα κατά τα έτη 1999-2003 είναι το ανδρικό. Σε ότι αφορά την εθνότητα, ο πληθυσμός της Ελλάδας αποτελείται περίπου από 9.500.000 Έλληνες και 1.500.000 αλλοδαπούς (σύμφωνα με τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής του 2001) οι οποίοι, κυρίως, προέρχονται από χώρες του πρώην Ανατολικού Συνασπισμού. Βλέπουμε ότι το 15,30% των βίαιων εγκληματιών είναι αλλοδαποί (549 αλλοδαποί έναντι 3040 Έλληνες) ενώ παρατηρούμε ότι το ποσοστό αυτό υπερτερεί κατά 2% περίπου του ποσοστού τους επί του πληθυσμού (συγκεκριμένα οι «νόμιμοι» αλλοδαποί αποτελούν το 13,64% του συνολικού πληθυσμού στην Ελλάδα). Αντιθέτως σε ότι αφορά στους Έλληνες,

ενώ το ποσοστό τους επί του συνολικού πληθυσμού είναι 86,36%, το ποσοστό των Ελλήνων βίαιων εγκληματιών είναι 84,70%. Λόγω της αριθμητικής υπεροχής των Ελλήνων έναντι των αλλοδαπών βίαιων εγκληματιών ο μέσος βίαιος εγκληματίας είναι Έλληνας.

- 2,2β Θρησκεία

Το θρήσκευμα είναι μια κοινωνική κατασκευή που μέσα από την απαγόρευση ή την προάσπιση κάποιων συμπεριφορών μπορεί να αποτρέψει κάποια άτομα από την τέλεση εγκληματικών πράξεων. Είναι, κατά συνέπεια, ενδιαφέρον -αλλά και απαραίτητο για τη σκιαγράφηση του κοινωνικού προφίλ- να γνωρίζουμε τις θρησκευτικές αντιλήψεις των δραστών εγκλημάτων βίας. Δυστυχώς η Γ.Α.Δ.Α. δεν είχε στη διάθεση της το θρήσκευμα των βίαιων εγκληματιών. Μέσα όμως από τις εθνότητες που μας έδωσε μπορούμε να αποσπάσουμε το πιθανό θρήσκευμα των ατόμων που μας ενδιαφέρει. Ωστόσο, δεν πρέπει να παραβλέπουμε το γεγονός ότι μέρος του πληθυσμού που εξετάζουμε –όπως εξάλλου και του συνολικού πληθυσμού που ζει στην Ελλάδα- μπορεί να μην αποδέχεται καμία από τις υπάρχουσες θρησκείες ή να είναι άθεο. Ο παρακάτω πίνακας αναφέρεται στις πιο συνηθισμένες εθνότητες (πέρα φυσικά από την ελληνική) των βίαιων εγκληματιών στην Ελλάδα της τελευταίας πενταετίας.

Πίνακας 4,1

Εθνότητα	Ανθρωποκτο- νία	Βιασμός	Σοβ. σωματικές βλάβες	Σύνολο	Πιθανό θρήσκευμα κατά προσέγγιση
Αλβανική	150	74	57	281	Μουσουλμάνοι
Ρουμανική	19	15	14	48	Χρ. Ορθόδοξοι
Ρωσική	28	13	25	66	Χρ. Ορθόδοξοι
Τουρκική	15	8	2	25	Μουσουλμάνοι
Ιρακινή	6	7	25	38	Μουσουλμάνοι
Αιγυπτιακή	1	7	7	15	Μουσουλμάνοι
Αγγλική	1	-	4	5	Προτεστάντες
Σέρβικη	3	5	-	8	Χρ. Ορθόδοξοι
Γερμανική	3	3	-	6	Καθολικοί

Υπάρχουν πολλοί μουσουλμάνοι, ίσως εξαιτίας του γεγονότος ότι η πλειοψηφία των αλλοδαπών στη χώρα μας είναι αλβανικής καταγωγής. Πάντως, το γεγονός ότι οι περισσότεροι είναι Έλληνες (3040 έναντι 549 αλλοδαπών στο σύνολό τους) μας οδηγεί -πάλι με τη χρήση καθαρά αριθμητικών παραγόντων (βλ. σελ 85)- στο συμπέρασμα ότι το θρήσκευμα του μέσου βίαιου εγκληματία στην Ελλάδα είναι το ορθόδοξο. Η άποψη αυτή φαίνεται, μάλιστα, να ενισχύεται και από το γεγονός ότι στις τάξεις των αλλοδαπών βρίσκονται Ρουμάνοι, Ρώσοι και Σέρβοι που, όπως είναι γνωστό, το επίσημο θρήσκευμά τους είναι το Ορθόδοξο Χριστιανικό. Έτσι το σύνολο των εγκληματιών που πιθανολογείται ότι είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι αυξάνει ακόμα περισσότερο (3162 έναντι 427 μη ορθοδόξων).

Ο Χριστιανισμός ως θρησκεία και η Ορθοδοξία καταδικάζουν τη χρήση βίας με οποιαδήποτε μορφή και αν αυτή εκδηλώνεται. Η εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών είναι όμως αποτέλεσμα ποικίλων παραγόντων (βλ. «Θεωρητικές προσεγγίσεις της βίαιης συμπεριφοράς») και αυτό που φαίνεται να έχει τελικά σημασία, από θρησκευτικής απόψεως, είναι η αποδοχή και συνεπώς η προσκόλληση ή όχι των αντιλήψεων που προβάλλει το κάθε θρήσκευμα και όχι η βάπτιση –ιδιαίτερα όταν γίνεται σε νηπιακή ηλικία- και ακολούθως η κατηγοριοποίηση ενός ατόμου σε «πιστό» ή «άπιστο» ενός θρησκευματος.

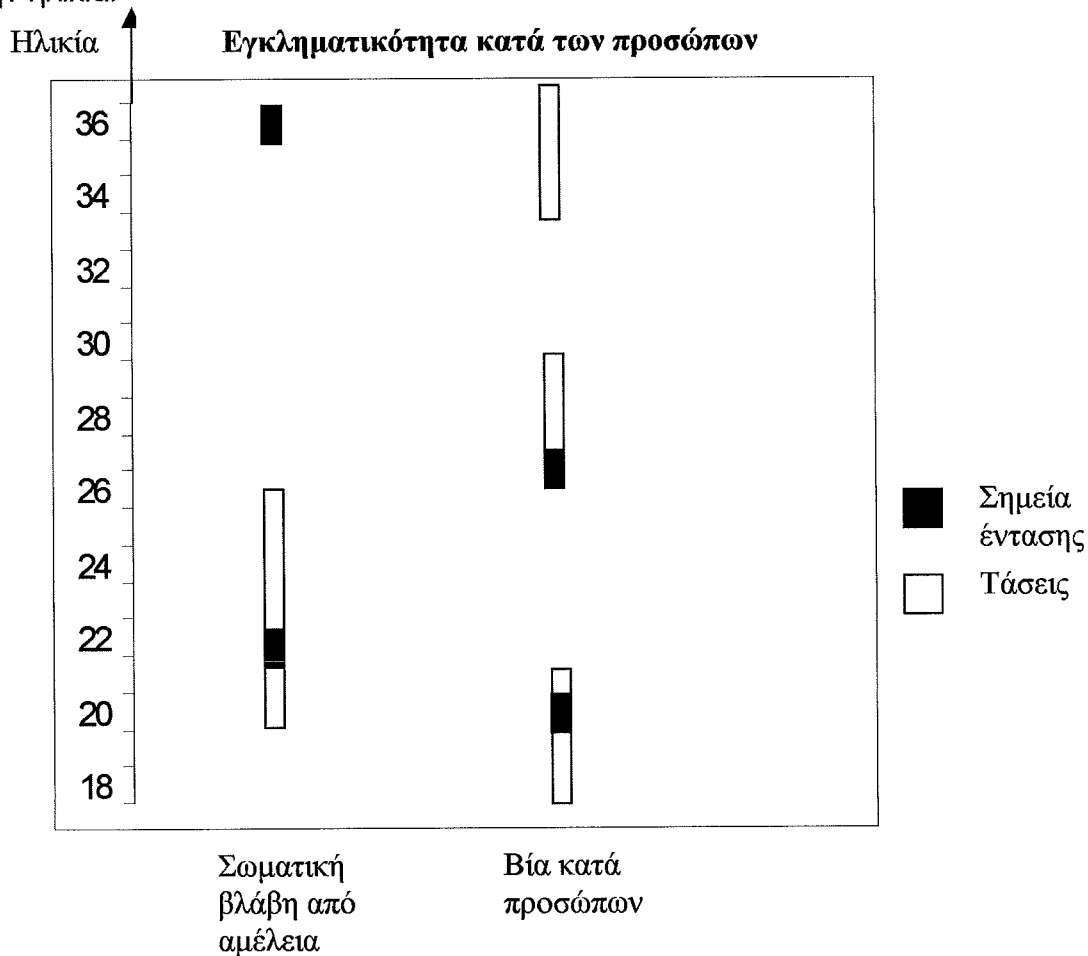
Βέβαια, θα θέλαμε να επισημάνουμε μια ακόμη φορά το γεγονός ότι το θρήσκευμα που παρουσιάζουμε είναι αποτέλεσμα δικών μας συνειρμικών προσπαθειών όπου η εθνότητα καθορίζει τις θρησκευτικές αντιλήψεις του ατόμου και όχι αποτέλεσμα στοιχείων όπως η μαρτυρία του ίδιου του ατόμου.

⁸ Ο παραπάνω πίνακας αναφέρει τις εθνότητες που παρουσιάστηκαν συνολικά περισσότερο.

- 2,2γ Ηλικία

Η συμμετοχή των νέων, σε γενικές γραμμές, είναι μεγάλη στη συνολική εγκληματικότητα. Σύμφωνα με τους ερευνητές η εγκληματική δραστηριότητα παρουσιάζει μια κορυφή σε κάποιο ηλικιακό στάδιο και μετά ακολουθεί φθίνουσα πορεία. Στη Γαλλία ο Ouètele (1835) τοποθέτησε αυτήν την κορυφή στην ηλικία των 25 ετών, στο Βέλγιο ο DeGreeff (1948) στην ηλικία των 22, ενώ στις Η.Π.Α. στις ηλικιακές ομάδες μεταξύ των ετών 18-22 και 20-24.

Στο σημείο αυτό θα παραθέσουμε έναν πίνακα που δείχνει τα αποτελέσματα μιας έρευνας που έγινε στη Γαλλία το 1980 και που σκοπό είχε να δείξει τα σημεία έντασης και τάσης της εγκληματικότητας βίας σε σχέση με την ηλικία.

Βλέπουμε ότι οι κυριότερες τάσεις εγκληματικότητας βίας κατά των προσώπων, στη Γαλλία το 1980, είναι από την ηλικία των 18 μέχρι την ηλικία των 22, με σημείο έντασης κατά την ηλικία 20-21` από την ηλικία 27 μέχρι την ηλικία των 31, με σημείο έντασης κατά την ηλικία των 27-28 και τέλος από την ηλικία των 33 μέχρι την ηλικία 36 ετών.

Στην Ελλάδα η κορυφή αυτή τοποθετείται, κατά την Χρ. Ζαραφωνίτου (1989), στην ηλικία των 18-20 όταν πρόκειται για εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας και στην ηλικία των 25-34 όταν πρόκειται για εγκλήματα κατά των προσώπων. Βλέπουμε λοιπόν ότι τη μεγαλύτερη σύνδεση με το βίαιο έγκλημα παρουσιάζει η κατηγορία των νεαρών ατόμων.

Η επόμενη παράμετρος, λοιπόν, της έρευνάς μας αφορά την ηλικία των δραστών εγκλημάτων βίας «κατά των προσώπων». Κατηγοριοποιήσαμε τους δράστες ανάλογα με την ηλικία τους σε ηλικιακές σειρές(βλ Henry για την κοόρτη). Η κάθε ηλικιακή σειρά διαφέρει από την άλλη κατά 10 χρόνια, όπως θα δούμε και στον παρακάτω πίνακα.

➤ Ανθρωποκτονία:

Πίνακας 5,1

Ηλικία (έτη γεννήσεως)	Ηλικία (2003-), (1999-)	Σύνολο (άντρες+γυναίκες)
(1945-1954)	Μεταξύ 45-58	85
(1955-1964)	Μεταξύ 35-48	228
(1965-1974)	Μεταξύ 25-38	240
(1975-1984)	Μεταξύ 15-28	172

Αφορά τις συνηθέστερες ηλικιακές ομάδες

➤ Βιασμός:

Πίνακας 5,2

Ηλικία (έτη γεννήσεως)	Ηλικία (2003-), (1999-)	Σύνολο (άντρες+γυναίκες)
(1945-1954)	Μεταξύ 45-58	95
(1955-1964)	Μεταξύ 35-48	152
(1965-1974)	Μεταξύ 25-38	191
(1975-1984)	Μεταξύ 15-28	75

Αφορά τις συνηθέστερες ηλικιακές ομάδες

➤ Σοβαρές σωματικές βλάβες:

Πίνακας 5,3

Ηλικία (έτη γεννήσεως)	Ηλικία (2003-), (1999-)	Σύνολο (άντρες+γυναίκες)
(1945-1954)	Μεταξύ 45-58	315
(1955-1964)	Μεταξύ 35-48	553
(1965-1974)	Μεταξύ 25-38	600
(1975-1984)	Μεταξύ 15-28	374

Αφορά τις συνηθέστερες ηλικιακές ομάδες

➤ Το έγκλημα βίας:

Πίνακας 5,4

Ηλικία (έτη γεννήσεως)	Ηλικία (2003-), (1999-)	Σύνολο (άντρες+γυναίκες)
(1945-1954)	Μεταξύ 45-58	495
(1955-1964)	Μεταξύ 35-48	933
(1965-1974)	Μεταξύ 25-38	1031
(1975-1984)	Μεταξύ 15-28	621

Αφορά τις συνηθέστερες ηλικιακές ομάδες

Το άτομο μαθαίνοντας τους δοσμένους από την κοινωνία κανόνες, από την νεαρή κιόλας ηλικία, αναζητά να ενισχύσει το Εγώ του από τους άλλους και έτσι παίζει παιχνίδια που έχουν του στοιχείο της σύγκρουσης. Είναι φυσικό ότι το νεαρό άτομο της ηλικίας 18-35 έχει καλύτερα σωματικά εφόδια από το νεαρότερο άτομο, τον μεσήλικα ή τον γέροντα. Η χρήση σωματικής βίας θεωρείται φυσικό επακόλουθο στην προσπάθειά του να επιβληθεί στον άλλο (βία, κατά την κοινωνιολογική προσέγγιση, είναι η άσκηση δύναμης με σκοπό την επιβολή).

Έτσι και στα αποτελέσματα της έρευνάς μας παρατηρούμε ότι η συνηθέστερη ηλικιακή ομάδα που διάπραξε ένα έγκλημα βίας κατά την πενταετία 1999-2003 είναι αυτή που έχει γεννηθεί την δεκαετία 1965-1974 (με 1031 άτομα δράστες εγκλημάτων βίας). Πολύ κοντά βρίσκεται η ηλικιακή ομάδα που έχει γεννηθεί κατά την δεκαετία 1955-1964 (με 933 άτομα). Συνεπώς, αθροίζοντας τις κατηγορίες μιας και βρίσκονται ιδιαίτερα κοντά, τα

άτομα που γεννήθηκαν μεταξύ των ετών 1955-1974 εμφανίζονται πιο συχνά ως δράστες εγκλημάτων βίας.

Συμπερασματικά, η κύρια τάση της εγκληματικότητας βίας στην Ελλάδα είναι από την ηλικία των 25 μέχρι την ηλικία των 48, με 1964 άτομα (1031+933). Το εύρος των ετών αυτών είναι μεγάλο και είναι απόρροια των δεκαετιών που επιλέξαμε. Τα αποτελέσματα, πάντως της Χρ. Ζαραφωνίτου που τοποθετούν την κορυφή της εγκληματικής δραστηριότητας κατά των προσώπων στην ηλικία των 25-34, μας οδηγούν σε επαλήθευση της άποψης ότι τη μεγαλύτερη σύνδεση με το βίαιο έγκλημα παρουσιάζει η κατηγορία των νεαρών ατόμων.

- 2,2δ Επαγγελματική θέση

Η επαγγελματική θέση είναι για πολλούς συνάρτηση του *μορφωτικού επιπέδου*. Πράγματι, σε πολλές περιπτώσεις η επαγγελματική θέση συσχετίζεται με το μορφωτικό επίπεδο του ατόμου (παραδείγματος χάριν ο γιατρός που εξασκεί το επάγγελμά του), ενώ σε άλλες όχι. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα του τελευταίου αποτελούν οι αλλοδαποί που βρίσκονται στη χώρα μας και εργάζονται. Ένα αξιοσέβαστο ποσοστό των αλλοδαπών έχει αποκτήσει πτυχίο πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στη χώρα του, παρόλα αυτά στη χώρα μας εργάζονται ως εργάτες (και κατά ένα μικρότερο ποσοστό σε παροχή οικιακών βοηθειών και τουριστικά επαγγέλματα). Συνήθως όσο καλύτερο είναι το μορφωτικό επίπεδο του ατόμου, τόσο λιγότερες πιθανότητες υπάρχουν να διαπράξει κάποια εγκληματική πράξη ενώ αυξάνονται οι πιθανότητες αυτές όταν το υψηλό μορφωτικό επίπεδο δεν συνοδεύεται από αντίστοιχη επαγγελματική αποκατάσταση.

Η επαγγελματική θέση θεωρείται, επίσης, συνάρτηση της *οικονομικής κατάστασης*. Σε γενικότερες γραμμές, όσο καλύτερη επαγγελματική θέση έχει κάποιος τόσο καλύτερη είναι και η οικονομική του κατάσταση (ο καθηγητής του Πανεπιστημίου πληρώνεται πολύ καλύτερα από τον αντίστοιχο καθηγητή Μέσης Εκπαίδευσης) και τόσο μικρότερη είναι η εμπλοκή του με το έγκλημα, με βάση –τουλάχιστον- τη θεωρία του Merton.

Υπάρχουν βέβαια και κάποιες *απασχολήσεις* οι οποίες ενώ δεν ταυτίζονται με κάποιο επάγγελμα – λειτουργούν στο χώρο της παρανομίας-, αντίθετα υπόσχονται ανυπολόγιστα κέρδη σε όποιον ασχοληθεί. Το οργανωμένο έγκλημα (παραδείγματος χάριν διακίνηση ψυχοτρόπων ουσιών, διακίνηση όπλων, πορνογραφία, παροχή «προστασίας», διεθνική σωματεμπορία, εμπορία ανθρωπίνων οργάνων, παραχάραξη νομισμάτων) προσφέρει

υπέρογκα κέρδη στα άτομα του υποκόσμου -όμως όπως είναι φυσικό λειτουργώντας στην παρανομία, δεν αποτελεί κάποιο επάγγελμα- και καταλήγει να συνδέει το υψηλό εισόδημα με την εγκληματικότητα.

Η οικονομική κατάσταση ως παράγοντας συσχετισμού με το «πέρασμα στην πράξη» έχει μελετηθεί από πολλούς ερευνητές. Ο Glueck (1950) παρατήρησε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των παραβατών του νόμου (συγκεκριμένα το 66,4% των παραβατών) προέρχονταν από οικογένειες οριακά ανεξάρτητες και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η οικονομική ανέχεια δημιουργεί ένα πλαίσιο ανασφάλειας, το οποίο επηρεάζει τον ψυχισμό και τη συμπεριφορά. Ο Chamboredon (1971) διαπίστωσε ότι η χαμηλή κοινωνική τάξη καθώς και η επαγγελματική και συνάμα οικονομική ανέχεια, οι οποίες συντελούν στην ανεργία, είναι παράγοντες γενεσιουργοί ή ενισχυτικοί του φαινομένου της εγκληματικότητας. Τέλος η έρευνα των West και Farrington (1973) έδειξε την ύπαρξη ενός θετικού συσχετισμού μεταξύ της ατομικής οικονομικής κατάστασης και της εμπλοκής στην εγκληματικότητα.

Για το έγκλημα βίας, η έρευνα των Beasley και Autunes (1974) έδειξε ότι το χαμηλό οικονομικό εισόδημα συνδεόταν με τα εγκλήματα κατά των προσώπων, ενώ η έρευνα του Léauté (1972) έδειξε ότι τα εγκλήματα βίας είναι περισσότερα στα πλούσια γεωγραφικά διαμερίσματα όπου οι ευκαιρίες διάπραξης μοιάζουν να είναι περισσότερες. Ιδιαίτερα για το έγκλημα της ανθρωποκτονίας ο Glaser (1971) επισήμανε το σημαντικό ρόλο που παίζει ο παράγοντας «φτώχεια» στην εξήγηση της γεωγραφικής κατανομής των ανθρωποκτονιών στην Αμερική. Τέλος αξίζει να αναφερθεί η έρευνα του Goldman (1977) η οποία διέψευσε κάθε συσχετισμό μεταξύ οικονομικής κατάστασης και βίας (η αύξηση οικονομικών μεταβλητών όπως το εισόδημα, η

αγοραστική δυνατότητα και η παραγωγή δεν θεμελιώνει κάποια ουσιαστική σχέση με την αύξηση της βίας κατά των προσώπων).

Τέλος και η κοινωνική τάξη θεωρείται συνάρτηση της επαγγελματικής θέσης, όπως επίσης της οικονομικής κατάστασης και του μορφωτικού επιπέδου. Έχουν γίνει διάφορες έρευνες οι οποίες προσπαθούν να ερευνήσουν την πιθανή σύνδεση κοινωνικής τάξης και εγκληματικότητας. Αξίζει να αναφερθούμε στη μελέτη του Wolfgang πάνω στην ανθρωποκτονία. Ο Wolfgang παρατήρησε επί πέντε χρόνια την κοινωνία της Philadelphia και είδε ότι όλες οι ανθρωποκτονίες είχαν διαπραχθεί από μέλη της εργατικής τάξης` -αξίζει να σημειωθεί ότι η εργατική τάξη θεωρείται μια από τις χαμηλότερες οικονομικά και κοινωνικά τάξεις στο κοινωνικό σύστημα στο οποίο ανήκει η κοινωνία της Philadelphia και η χώρα μας- ιδιαίτερα από ημερομίσθιους και ανειδίκευτους εργάτες(βλ. Wolfgang, "Patterns in criminal homicide", 1958).

Υπάρχουν και άλλες έρευνες που έχουν γίνει στην παγκόσμια κοινότητα (βλ. ενδεικτικά Ferri "L' omicidio", Brearley "Homicide in the United States", Svalastoga "Homicide and social contact in Denmark" etc.) οι οποίες επιβεβαιώνουν τα συμπεράσματα του Wolfgang. Συγκεκριμένα αναφέρουν ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ανθρωποκτονιών, και γενικά, των εγκλημάτων βίας διαπράττονται από άτομα που ανήκουν στο χαμηλότερο στρώμα του κοινωνικού οργανισμού. Κάτι τέτοιο δικαιολογείται αν λάβουμε υπόψη τον παράγοντα της κοινωνικοποίησης δηλαδή τον παράγοντα εκείνο που είναι υπεύθυνος για την αποδοχή ή όχι ενός συστήματος αξιών. Συγκεκριμένα, ένα άτομο από ένα πολιτισμικό σύστημα που καταγγέλλει τη χρήση διαπροσωπικής βίας είναι πιο λογικό να συγκρατηθεί στο να χρησιμοποιήσει βία λόγω της θετικής του άποψης για το θέμα, η οποία συμφωνεί με το

σύστημα αξιών του, παρά ένα άτομο το οποίο δεν έχει ενστερνιστεί ένα παρόμοιο σύστημα αξιών είτε λόγω απουσίας του, είτε λόγω αποδοχής ενός διαφορετικού συστήματος αξιών το οποίο επιδοκιμάζει τη βία (υποκουλτούρα της βίας).

Η κοινωνική τάξη και η εγκληματικότητα βίας φαίνεται, από τα παραπάνω, ότι συνδέονται με μια αντιστρόφως ανάλογη σχέση (παραδείγματος χάριν η υψηλή κοινωνική τάξη συνδέεται με χαμηλά επίπεδα βίαιης εγκληματικότητας, σύμφωνα με παλιότερες έρευνες). Από την άλλη μεριά, αξίζει να αναφέρουμε, ότι η κοινωνική τάξη με την οικονομική εγκληματικότητα μπορεί να συνδεθεί με μια ανάλογη σχέση (βλ. έγκλημα του «λευκού κολάρου», σελ 75)

Πριν προχωρήσουμε στα αποτελέσματα της έρευνας θα θέλαμε να επισημάνουμε το γεγονός ότι **για την απόδοση κάποιου νοήματος, στην αριθμητική συσχέτιση των παραγόντων που αναφέραμε** (επαγγελματική θέση, οικονομική κατάσταση, μορφωτικό επίπεδο και κοινωνική τάξη) **με την εγκληματικότητα βίας, πρέπει να είμαστε ιδιαίτερα προσεχτικοί, αφού συντρέχουν πολλοί παράγοντες οι οποίοι οδηγούν στο «πέρασμα στην πράξη»** (βλ. σελ. 50 για την διεπιστημονική προσέγγιση της βίας)

Περνώντας τώρα στην έρευνά μας αποφασίσαμε να αναφέρουμε την επαγγελματική θέση μόνο των Ελλήνων δραστών εγκλημάτων βίας γιατί όπως προαναφέραμε η συντριπτική πλειοψηφία των αλλοδαπών που εργάζονται στη χώρα μας, εργάζεται ως εργάτης. Ο παρακάτω πίνακας δείχνει τα κυριότερα επαγγέλματα των Ελλήνων δραστών εγκλημάτων βίας.

Πίνακας 6,1

Επάγγελμα	Ένοχοι ανθρωποκτον ίας	Ένοχοι βιασμού	Ένοχοι σοβαρών σωματικών βλαβών	Βίαιοι εγκληματίες
Άεργοι	173	111	679	963
Ιδιωτικοί υπάλληλοι	41	41	131	213
Δημόσιοι υπάλληλοι	3	1	10	14
Αγρότες	4	9	24	37
Εργάτες	36	27	121	184
Εκπαιδευτικοί	17	-	1	18
Έμποροι	16	13	59	88
Αυτοκινητιστ.	6	8	23	37
Επιχειρηματ.	-	9	56	65

Αφορά τα συνηθέστερα επαγγέλματα

Παρατηρούμε ότι το 1/3 όλων των –Ελλήνων- βίαιων εγκληματιών δεν εργάζεται (963 άτομα στα 3040). Το γεγονός ότι τα άτομα αυτά δεν είναι άνεργα αλλά άεργα μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πιθανόν τα άτομα αυτά είναι χαμηλού μορφωτικού επιπέδου και χαμηλού οικονομικού επιπέδου (ενδεχομένως να υπάρχουν και εξαιρέσεις των οποίων όμως τον αριθμό δεν μπορούμε να γνωρίζουμε λόγω ανεπάρκειας των στοιχείων). Η άποψη αυτή μάλιστα ενισχύεται και από το μεγάλο ποσοστό εργατών-αγροτών (221 στους 3040 Έλληνες, δηλαδή 1/13) στη σύνθεση του πληθυσμού των βίαιων εγκληματιών κατά των προσώπων. Αν στα άτομα αυτά προσθέσουμε και το σύνολο των αλλοδαπών (549+221=770 Έλληνες-αλλοδαποί) τότε οι εργάτες-αγρότες αντιπροσωπεύουν το 1/5 του συνόλου των βίαιων εγκληματιών στην Ελλάδα(770 στους 3589).

Είδαμε, λοιπόν, ότι γύρω στα 770 άτομα του πληθυσμού απασχολείται ως εργάτης-αγρότης. Αν στα άτομα αυτά προσθέσουμε και τον αριθμό των

αεργών (963) βλέπουμε ότι 1733 άτομα έχει από ανύπαρκτο ως χαμηλό εισόδημα (χαμηλό οικονομικό επίπεδο) και επαγωγικά έχει και χαμηλό επίπεδο μόρφωσης. Ως εκ τούτου οι δράστες εγκλημάτων βίας «κατά των προσώπων» συμπεραίνουμε ότι ανήκουν στο χαμηλότερο κοινωνικό στρώμα αφού η κοινωνική τάξη είναι μια κοινωνική κατασκευή η οποία προσδιορίζεται από τα χαρακτηριστικά της οικονομικής θέσης και του μορφωτικού επιπέδου.

Η εργατική τάξη θεωρείται μια από τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις σε ένα καπιταλιστικό σύστημα, όπου σκοπός των ατόμων είναι η επίτευξη του μέγιστου κέρδους. Είδαμε ότι περίπου 1733 άτομα έχουν από ανύπαρκτο ως χαμηλό εισόδημα και «ενδεχομένως» ανήκουν στην κατώτερη κοινωνικο-οικονομική τάξη. Τα 1733 αυτά άτομα αντιπροσωπεύουν το 1/2 του συνολικού αριθμού των βίαιων εγκληματιών (1733 από 3589) και διαπιστώνουμε, συνεπώς, ότι το έγκλημα βίας δεν συνδέεται σε απόλυτο βαθμό με τις κατώτερες κοινωνικο-οικονομικές τάξεις.

Ιδιαίτερη εντύπωση μας δημιουργεί το γεγονός ότι μόνο 14 άτομα που εργάζονταν ως δημόσιοι υπάλληλοι είναι αναμειγμένοι με το έγκλημα βίας σε αντίθεση με τον ιδιωτικό τομέα όπου 213 άτομα που απασχολούνταν εκεί διέπραξαν κάποιο έγκλημα βίας. Η πληρέστερη κατανόηση των αποτελεσμάτων αυτών και η αιτιολόγησή τους θα γινόταν αν είχαμε καταγράψει και τον τρόπο τέλεσης των εγκλημάτων αυτών (ιδιαίτερως των βιασμών), μιας και υπάρχουν πολλά ακούσματα περί σεξουαλικών επιθέσεων στον χώρο ιδιωτικών επιχειρήσεων, όμως κάτι τέτοιο θα μας απομάκρυνε από τον μοναδικό σκοπό μας που είναι να περιγράψουμε το κοινωνικό προφίλ του βίαιου εγκληματία στην Ελλάδα.

2,3 Το κοινωνικό προφίλ το βίαιου εγκληματία στην Ελλάδα κατά τη χρονική περίοδο 1999-2003. Συμπεράσματα έρευνας

Από την έρευνα διαπιστώσαμε ότι ο μέσος βίαιος εγκληματίας στην Ελλάδα ανταποκρίνεται στην εικόνα ενός νεαρού άνδρα, ελληνικής καταγωγής, ο οποίος είναι άεργος. Από την τελευταία κατηγοριοποίηση συμπεραίνουμε ότι το μορφωτικό επίπεδο του βίαιου εγκληματία είναι χαμηλό ενώ επίσης, ο βίαιος εγκληματίας φαίνεται να ανήκει και στο χαμηλότερο κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο όχι όμως σε απόλυτο βαθμό (βλ. σελ 97). Η θρησκεία του μέσου βίαιου εγκληματία φαίνεται ότι είναι η ορθόδοξη χριστιανική, παρόλο που οι θρησκευτικές αντιλήψεις –ιδιαίτερα μετά τη διακήρυξη της ανεξιθρησκίας και την αποδοχή αυτής και από το Ελληνικό Σύνταγμα- δεν συμβαδίζουν πάντα με την εθνότητα του ατόμου.

Η εικόνα του βίαιου εγκληματία που περιγράψαμε ανταποκρίνεται στην κοινωνική αναπαράσταση που έχουμε για το δράστη εγκλήματος βίας, που όπως αναφέρθηκε ήδη, είναι αυτή του φτωχού άνδρα νεαρής ηλικίας. Το νεαρό της ηλικίας είναι κυρίως αποτέλεσμα βιολογικών παραγόντων, αφού είναι απαραίτητη η μυϊκή δύναμη κυρίως για τα εγκλήματα του βιασμού και των σοβαρών σωματικών βλαβών. Ψυχολογικοί και κοινωνικοί παράγοντες, όπως παραδείγματος χάριν ανεργία, φτώχεια, εγωισμός, μίμηση σκληρών και επιθετικών προτύπων, ναρκωτικά κ.ά είναι παράγοντες που επιδρούν πρώτα στη νεολαία και συμπληρώνουν τις αιτίες όπου ένα άτομο νεαρής ηλικίας εμφανίζεται συχνότερα ως δράστης εγκλήματος βίας.

Το γεγονός ότι ο μέσος βίαιος εγκληματίας ανήκει στο ανδρικό φύλο είναι απόρροια τόσο βιολογικών παραγόντων, όπου η μυϊκή δύναμη και η τεστοστερόνη -η κύρια ορμόνη που συνδέεται με την επιθετικότητα-

συνδέονται κατά πολύ περισσότερο με το ανδρικό φύλο ' όσο και κοινωνικών, όπου ο ρόλος και η θέση της γυναίκας στην κοινωνία της προτάσσουν συμπεριφορές υποταγής, αυτοκαταστροφής και όχι επιθετικότητας προς τους άλλους. Ψυχολογικοί παράγοντες, όπως αυτός της ιδιοσυγκρασίας του ατόμου, μολονότι κρίνονται δευτερεύουσας σημασίας, εντούτοις φαίνεται ότι επηρεάζουν την εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών με την «ανάγκη για κυριαρχία» των ανδρών (έναντι της «ανάγκης για αποδοχή» που χαρακτηρίζει τις γυναίκες) να οδηγεί στη βία.

Ο πληθυσμός της Ελλάδας αποτελείται περίπου από 9.500.000 Έλληνες και 1.500.000 νόμιμους αλλοδαπούς οι οποίοι, κυρίως, προέρχονται από χώρες του πρώην Ανατολικού Συνασπισμού. Βρήκαμε ότι το 15,30% των βίαιων εγκληματιών είναι αλλοδαποί ενώ το ποσοστό των αλλοδαπών επί του πληθυσμού ανέρχεται στο 13,64%. Αυτό καταδεικνύει ότι το ποσοστό των αλλοδαπών εγκληματιών υπερτερεί επί του πληθυσμιακού ποσοστού τους σχεδόν κατά 2%. Οι Έλληνες με 86,36% επί του συνολικού πληθυσμού κατέχουν το 84,70% επί του συνόλου των βίαιων εγκληματιών, άρα υπολείπονται κατά 2% περίπου.

Δεδομένου ότι οι διαφορές των παραπάνω ποσοστών είναι πολύ μικρές και λαμβάνοντας υπόψη ότι ο αριθμός των αλλοδαπών στην Ελλάδα δεν είναι αποσαφηνισμένος λόγω αγνώστου αριθμού λαθρομεταναστών μπορούμε να επικαλεστούμε ότι η παράμετρος της εθνικότητας φαίνεται ότι δεν επηρεάζει σημαντικά το ποσοστό των ανθρώπων που θα διαπράξουν ένα έγκλημα βίας. Το συμπέρασμά μας, βέβαια, δεν αφορά τις ληστείες, όπου εκεί -σύμφωνα τουλάχιστον με τις αναπαραστάσεις του κοινού για τους ληστές- αναμένονται μεγαλύτερα ποσοστά δραστών μη ελληνικής καταγωγής (βλ. σελίδα 84). Ακόμα όμως και το τελευταίο αποτελεί υπόθεση, ενώ θα

παρουσίαζε ενδιαφέρον η διεξαγωγή μεταγενέστερης έρευνας η οποία να επαληθεύσει ή να απορρίψει την παραπάνω υπόθεση.

Ακολούθως και το θρήσκευμα είναι μια παράμετρος η οποία επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από την εθνικότητα και συνεπώς οι δράστες εγκλημάτων βίας θεωρείται ότι έχουν ως θρησκεία αυτήν που αναγνωρίζει το Σύνταγμα ως επίσημη θρησκεία του ελληνικού κράτους, δηλαδή τον χριστιανισμό. Η πλειοψηφία των Ελλήνων καθώς και η παρουσία Ρώσων και Ρουμάνων στις τάξεις του αλλοδαπού πληθυσμού μας είναι παράμετροι που ενισχύουν το παραπάνω συμπέρασμα.

Εργάτες και αγρότες είναι η πλειοψηφία των δραστών εγκλημάτων βίας που εργάζονταν πριν διαπράξουν το έγκλημα (βλ. σελίδα 96), ενώ οι περισσότεροι παρουσιάζονται ως άεργοι (συγκεκριμένα το 1/3 των Ελλήνων βίαιων εγκληματιών). Το επάγγελμα μας οδήγησε να συμπεράνουμε –με κάθε δυνατή επιφύλαξη– το μορφωτικό επίπεδο, την οικονομική θέση και την κοινωνική τάξη των βίαιων εγκληματιών.

Το γεγονός ότι σχεδόν οι μισοί βίαιοι εγκληματίες στην Ελλάδα (βλ. σελίδα 91) είναι άεργοι ή απασχολούνται ως εργάτες-αγρότες μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο μέσος βίαιος εγκληματίας ανήκει στην χαμηλότερη κοινωνικο-οικονομική τάξη, **όχι όμως σε απόλυτο βαθμό** (βλ. σελίδα 97) ενώ το μορφωτικό του επίπεδο είναι επίσης χαμηλό. Το τελευταίο συμπέρασμα, πρέπει να σημειωθεί ότι είναι προϊόν δικών μας συνειρμικών προσπαθειών κατά τις οποίες το επάγγελμα καθορίζει το μορφωτικό επίπεδο, την κοινωνική τάξη και την οικονομική κατάσταση του ατόμου. Ωστόσο οι παράμετροι αυτοί αποτελούν βασικές συντεταγμένες του κοινωνικού προφίλ του ατόμου και συνεπώς οι υποθέσεις αυτές πρέπει να επιβεβαιωθούν, για την καλύτερη γνώση του βίαιου εγκληματία.

Επίλογος

Η εμπειρική διερεύνηση του «κοινωνικού προφίλ του βίαιου εγκληματία» στο εσωτερικό της ελληνικής επικράτειας κατέληξε σε διαπιστώσεις παρεμφερείς με εκείνες της διεθνούς εμπειρίας. Στη βάση των όσων αναφέρθηκαν, τα κυριότερα ερευνητικά πορίσματα είναι τα εξής:

- ✚ Ο ρόλος των ατομικών χαρακτηριστικών όπως το φύλο και η ηλικία επιβεβαιώνεται και μέσα από τα πορίσματα της παρούσας έρευνας με τρόπο σχεδόν όμοιο με τη διεθνή εμπειρία. Ο νεαρός άνδρας της ηλικίας των 25-38 ετών παρουσιάζεται συχνότερα ως δράστης εγκλημάτων βίας στην Ελλάδα.
- ✚ Τα ατομικά χαρακτηριστικά τα οποία είναι κοινωνικά προσδιορισμένα όπως παραδείγματος χάριν η θρησκεία και εθνικότητα επιβεβαίωσαν τις αναμονές μας, οι οποίες προέκυπταν κάνοντας χρήση καθαρά μαθηματικών υπολογισμών. Στην ελληνική επικράτεια οι περισσότεροι είναι Έλληνες, ορθόδοξοι και συνεπώς ο δράστης εγκλημάτων βίας ήταν αναμενόμενο να είναι Έλληνας-ορθόδοξος. Το ποσοστό μάλιστα των Ελλήνων που διώχθηκαν για κάποιο βίαιο έγκλημα με το αντίστοιχο ποσοστό των αλλοδαπών βρίσκεται σε αναλογία ως προς το σύνολο των αντίστοιχων πληθυσμών (βλ. σελ. 84). Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η εθνικότητα όπως και το θρήσκευμα δεν έχουν καμία συσχέτιση με την εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών
- ✚ Η πλειοψηφία των βίαιων εγκληματιών, με βάση το επάγγελμα το οποίο ασκούσαν κατά τη χρονική περίοδο της εγκληματικής τους ενέργειας, ανήκει στο χαμηλότερο κοινωνικο-οικονομικό στρώμα

(συγκεκριμένα οι μισοί είναι άεργοι ή εργάτες ή αγρότες), ενώ χαμηλό είναι και το μορφωτικό της επίπεδο (βλ. σελ. 96)

Η παρουσίαση των κοινωνικών αυτών χαρακτηριστικών έγινε με σκοπό την απλή περιγραφή του βίαιου εγκληματία στην Ελλάδα όπως αυτός παρουσιάζεται μέσα από τα αρχεία της Αστυνομίας. Η οποιαδήποτε σύνδεση των ατομικών χαρακτηριστικών με συλλογικές κατηγοριοποιήσεις ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας στιγματιστικών αντιδράσεων ενάντια στα άτομα που τα ατομικά τους χαρακτηριστικά είναι πανομοιότυπα με αυτά που παρουσιάσαμε. Εξάλλου, έχουμε κατά επανάληψη τονίσει ότι το έγκλημα, πόσο μάλλον το βίαιο έγκλημα, δεν είναι αποτέλεσμα μόνο ατομικών χαρακτηριστικών (βιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνικά προσδιορισμένων –όπως αυτά που αναλύσαμε-), αλλά και αυτών που λέμε *κοινωνικών συνθηκών* (βλ. «Θεωρητικές προσεγγίσεις της βίαιης συμπεριφοράς», σελ. 45)

Αναφερθήκαμε στην σημασία των περιστάσεων, δηλαδή στις συνθήκες που συνυπάρχουν σε μια δεδομένη ιστορική στιγμή, για την εκδήλωση μιας βίαιης εγκληματικής συμπεριφοράς,. Η συνύπαρξη παθολογικών κοινωνικών καταστάσεων με κάποια ατομικού περιεχομένου χαρακτηριστικά *ενδέχεται* να οδηγήσουν στην εγκληματική πράξη, η οποία όμως μόνο στο 1/3 των περιπτώσεων έχει αποδειχτεί ότι επαναλαμβάνεται στο μέλλον.

Συνεπώς, τόσο για τον δράστη ενός βίαιου εγκλήματος πόσο μάλλον για τον φτωχό, νεαρό άντρα -του οποίου η εμπλοκή με το Σύστημα Απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης είναι ανύπαρκτη- θεωρείται τουλάχιστον απαράδεκτο, αν όχι εγκληματικό (μέσα από την άρρητη αποδοχή του «κατασκευασμένου» ρόλου ως εγκληματία), να τους στιγματίζουμε και να τους τιμωρούμε για πιθανότητα που έχουν να διαπράξουν μια βίαιη συμπεριφορά στο μέλλον (βλ. «Σύνδεση επικινδυνότητας με τον εγκληματία», σελ. 29).

Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, μέσα από την αδιάκριτη προβολή των τελούμενων εγκλημάτων βίας, παίζουν σημαντικότερο ρόλο τόσο στην δημιουργία στιγματιστικών επιδράσεων στους δράστες βίαιων ενεργειών, όσο και στην προώθηση των συμπεριφορών αυτών μέσα από την λειτουργία της μίμησης. Πρέπει, επομένως, αρχικά, να υπάρξει κάποιος έλεγχος στην επιλογή των παρουσιαζόμενων θεμάτων από τα Μ.Μ.Ε. για την αντιμετώπιση του εγκλήματος βίας.

Τελειώνοντας τη μελέτη αυτή θα θέλαμε να επισημάνουμε την αναγκαιότητα χρησιμοποίησης κοινωνικών επιστημόνων στις αστυνομικές αρχές προκειμένου να αντιμετωπίσουμε με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα το κοινωνικό φαινόμενο του εγκλήματος. Είναι απαράδεκτο να ασχολούμαστε με την καταστολή και όχι με την πρόληψη του εγκλήματος η οποία μπορεί να επιτευχθεί με τον σχεδιασμό μιας αντεγκληματικής πολιτικής που θα έχει διαμορφωθεί λαμβάνοντας υπόψη τους παθογόνους κοινωνικούς παράγοντες καθώς και τα προσωπικά χαρακτηριστικά των ατόμων, αφού εξάλλου και το ίδιο το έγκλημα αποτελεί στην ουσία μια αντίδραση του ατόμου σε μια ορισμένη κατάσταση.

Βιβλιογραφία.

Ελληνική:

- ❑ Ανδρουλάκης Κ. Νικόλαος, «Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικό Μέρος», Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1974
- ❑ Αρτινοπούλου Βάσω, «Αιμομιξία. Θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα», Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1995
- ❑ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Αλίκη, «Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας», Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1984
- ❑ Δασκαλάκης Ηλίας, «Η βία κατά της γυναίκας ως κοινωνικό φαινόμενο», περιοδικό Αγώνας, Νο 5/1980
- ❑ Ευαγγέλου Ιάσων, «Το πρόβλημα της εγκληματικότητας», Εκδόσεις Αντ. Α. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1999
- ❑ Ζαραφωνίτου Χριστίνα, «Εμπειρική Εγκληματολογία», Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1995
- ❑ Ζαραφωνίτου Χριστίνα, «Ο φόβος του εγκλήματος», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2003
- ❑ Κουκουτσάκη Αφροδίτη, «Εικόνες εγκλήματος», Εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 2000. Άρθρο της Χρ. Κωνσταντινίδου «Κοινωνικές αναπαραστάσεις του εγκλήματος. Η εγκληματικότητα των Αλβανών μεταναστών στον τύπο».
- ❑ Κουράκης Νέστωρ, «Εγκληματολογικοί Ορίζοντες, Β' Ειδικά εγκληματολογικά θέματα», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1991
- ❑ Μαγγανάς Δ. Αντώνης, «Θέματα εγκληματολογικά και ποινικού δικαίου», Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1999
- ❑ Μαγγανάς Δ. Αντώνης- Λάζος Γρηγόρης, «Ο ποινικός κώδικας για τον πολίτη», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1998
- ❑ Ναυρίδης Κλήμης- Χρηστάκης Νικόλας, «Ταυτότητες, Ψυχοκοινωνική συγκρότηση», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1997
- ❑ Νικολόπουλος Π. Γιώργος, «Κράτος, Ποινική εξουσία και Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Μια εγκληματολογική προσέγγιση», Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2002
- ❑ Νικολόπουλος Π. Γιώργος, «Οι σύγχρονες επιβιώσεις της έννοιας της επικινδυνότητας και οι συνέπειές τους», Σημειώσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2002

- Παπαδάτος Πέτρος, «Η επιθετικότητα. Η βία και η καταστροφικότητα στην κοινωνική διαβίωση», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1980
- Παπαδόπουλος Γ. Νίκος, «Ψυχολογία. Σύγχρονη πειραματική», Αθήνα 1990
- Παπαδοπούλου Παναγιώτα, «Η κοινωνική απεικόνιση της επικινδυνότητας» στο «Επικινδυνότητα και κοινωνική ψυχιατρική», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1990
- Παπαδοπούλου Παναγιώτα- Τσίγκανου Ιωάννα, «Βία και εγκληματικότητα στην ελληνική κοινωνία», στο Ειδικά κοινωνιολογικά ζητήματα, ΕΚΚΕ, Αθήνα
- Παπαστάμου Στάμος, «Εγχειρίδιο κοινωνικής ψυχολογίας», Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1989
- Παπαστάμου Στάμος, «Ψυχολογιοποίηση. Επιπτώσεις των ψυχολογικών ερμηνειών στο φαινόμενο της κοινωνικής επιρροής», Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1989
- Ποταμιανός Α. Γρηγόρης, «Θεωρίες προσωπικότητας και κλινική πρακτική», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998
- Κ. Δ. Σπινέλη, «Εγκληματολογία, σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις», Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Σακκούλα, 1985
- Τρίβιζας Ευγένιος, «Θέματα συγκριτικής εγκληματολογίας», Σημειώσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1989
- Τσαλίκογλου Φωτεινή, «Ο Μύθος του Επικίνδυνου Ψυχασθενή», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1987
- Τσαλίκογλου Φωτεινή, «Σχιζοφρένεια και φόνος», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1989
- Τσαλίκογλου Φωτεινή, «Μυθολογίες Βίας και Καταστολής», Εκδόσεις Παπαζήση, 1996
- Τσητσούρα Μ. Αγλαΐα, «Η πρόληψη της εγκληματικότητας», Σημειώσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2001
- Τσιγκρής Α. Άγγελος, «Βιασμός. Το αθέατο έγκλημα», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1996

- Τσιγκρής Α. Άγγελος, «Χωρίς συναίνεση. Εγκληματολογική και νομολογιακή προσέγγιση του βιασμού στην Ελλάδα», Εκδόσεις Αντ. Α. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1998
- Τσιγκρής Α. Άγγελος, «Τα σεξουαλικά εγκλήματα. Εγκληματολογικές προσεγγίσεις της σεξουαλικής βίας», Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000
- Τσιγκρής Α. Άγγελος, «Το έγκλημα της ανθρωποκτονίας στην Ελλάδα», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2002
- Φαρσεδάκης Ι. Ιάκωβος, «Α' Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων», Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985
- Φαρσεδάκης Ιάκωβος, «Στοιχεία εγκληματολογίας», Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996
- Φιλιππίδης Γ. Τηλέμαχος, «Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδικόν μέρος, τεύχος β΄», Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1981
- Χάιδου Ανθοζωή, «Θετικιστική εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου», Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996
- Χάιδου Ανθοζωή, «Το σωφρονιστικό σύστημα, ζητήματα θεωρίας και πρακτικής», Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη
- Α. Π. 1971/1984, Ποινικά Χρονικά, τομ. ΛΔ΄
- Στατιστική της Δικαιοσύνης, 1996